

ETO: 32+008+81+82

LÉTÜNK

TÁRSADALOM•TUDOMÁNY•KULTÚRA
SOCIETY•SCIENCE•CULTURE

XLVIII. évfolyam, 2018. 2. szám

Year XLVIII, issue 2018/2

FORUM KÖNYVKIADÓ, ÚJVIDÉK
FORUM PUBLISHING COMPANY, NOVI SAD

KIADJA A FORUM KÖNYVKIADÓ INTÉZET
Published by the Forum Publishing Company

Angol tartalommutató és rezümék:
Lukács Tibor

Szerb tartalommutató és rezümék:
Lukács Tibor

ETO-besorolás:
Rizsányi Attila

A folyóiratban megjelent tanulmányokat felkért szakemberek lektorálták.

All the contributions in the quarterly journal *Létünk* are refereed by external professionals from the relevant field.

A Szerb Köztársaság Oktatási, Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma a *Létünket* M52-es értékű tudományos folyóiratnak minősítette.

A folyóirat az interneten:
www.letunk.rs

Fedőlapterv:
Csernik Előd

TARTALOM

■ ■ *Rendészet*

Dr. Kovács István	Prostitúció és prohibíció a mai Magyarországon, avagy miért nem sikerül a rendőrségnek a szocializmust levetköznie a XXI. században?	7
Sallai János, Fekete Katalin	A rendészet globális, kontinentális, regionális és lokális kihívásai és válaszai napjainkban	31
Janoš, Šalai, Katalin, Fekete	Globalni, kontinentalni, regionalni i lokalni izazovi i odgovori policijskog upravljanja današnjice.	43

■ ■ *Kultúrhatás*

Pusztai Virág	Közösségi emlékezet és identitás a vizuális média hatóterében	55
Paroški, Slađana, S.	Adalékok a francia kultúra Szabadkára gyakorolt hatásának kutatásához	73
Paroški, Slađana S.	Prilozi za istraživanje uticaja francuske kulture u Subotici	81
Tengely Adrienn	A katolikus és protestáns fiatalok elképzelései a közép-európai népek együttműködéséről az 1930-as években	89
Tengely, Adrienn	Catholic and protestant youth plans about the cooperation of Central European peoples in the 1930s	107
	E számunk szerzői	125
	E számunk recenzensei	126

SADRŽAJ

■ ■ *Uprava*

Ištvan Dr. Kovač	Prostitucija i prohibicija u današnjoj Mađarskoj ili zašto policija ne uspeva da raskine sa socijalizmom u XXI veku?	7
Sallai János, Fekete Katalin	A rendészet globális, kontinentális, regionális és lokális kihívásai és válaszai napjainkban	31
Janoš Šalai, Katalin Fekete	Globalni, kontinentalni, regionalni i lokalni izazovi i odgovori policijskog upravljanja današnjice	43

■ ■ *Kulturni uticaj*

Virag Pustai	Kolektivna memorija i identitet u dometu vizualnih medija	55
Paroški, Slađana, S.	Adalékok a francia kultúra Szabadkára gyakorolt hatásának kutatásához	73
Slađana S. Paroški	Prilozi za istraživanje uticaja francuske kulture u Subotici	81
Tengely Adrienn	A katolikus és protestáns fiatalok elképzelései a közép-európai népek együttműködéséről az 1930-as években	89
Adrien Tengelj	Planovi katoličke i protestantske omladine o saradnji naroda Srednje Evrope u tridesetim godinama prošlog veka	107

Autori ovog broja 125

Recenzenti 126

CONTENTS

■ ■ *Policing*

Dr. Kovács, István	Prostitution and Prohibition in Hungary Nowadays or why is the Police not Capable of Diminishing Socialism in the 21 st Century?	7
Sallai, János Fekete, Katalin	The Global, Continental, Regional and Local Challenges of Policing and its Solutions in our Days	31
János, Sallai Katalin, Fekete	Globalni, kontinentalni, regionalni i lokalni izazovi i odgovori policijskog upravljanja današnjice	43

■ ■ *Cultural impact*

Pusztai, Virág	Communal Memory and Identity in the Scope of Visual Media	55
Paroški, Slađana, S.	Annexes for the Study of the Impact of French Culture on Subotica	73
Paroški, Slađana S.	Prilozi za istraživanje uticaja francuske kulture u Subotici	81
Tengely, Adrienn	A katolikus és protestáns fiatalok elképzelései a közép-európai népek együttműködéséről az 1930-as években	89
Tengely, Adrienn	Plans of the Catholic and Protestant Youth for the Cooperation of Central European Peoples in the 1930s	107
	Authors in this issue	125
	Reviewers	126

Dr. Kovács István

PhD, rendőrszázas, vizsgálati osztályvezető-helyettes, Budapesti Rendőr-főkapitányság IX. kerületi Rendőrkapitányság, Budapest
sankazuka@gmail.com

PROSTITÚCIÓ ÉS PROHIBÍCIÓ A MAI MAGYARORSZÁGON, AVAGY MIÉRT NEM SIKERÜL A RENDŐRSÉGNEK A SZOCIALIZMUST LEVETKÖZNI A XXI. SZÁZADBAN?

*Prostitution and Prohibition in Hungary Nowadays or why is the Police
not Capable of Diminishing Socialism in the 21st Century?*

*Prostitucija i prohibicija u današnjoj Mađarskoj
ili zašto policija ne uspeva da raskine sa socijalizmom u XXI veku?*

A szocialista tábor legvidámabb barakkja. Így jellemezték Magyarországot az 1950-es években. Vajon a társadalom perifériájára szorult csoportok is így látták ezt? A tanulmány a prostitúció és a prohibíció összefüggéseit vizsgálja, a szocializmusnak a hazánkra gyakorolt hatása, a pártállami időszak, a büntetőpolitika és a rendőrségi munkavégzés tükrében. A szerző feltárja a korszak jellemzőit, majd a doktori értekezés kutatómunkája során kapott eredményekkel összevetve értékeli őket.

Kulcsszavak: prostitúció, prohibicionista modell, hidegháború, szocializmus, rendőrség

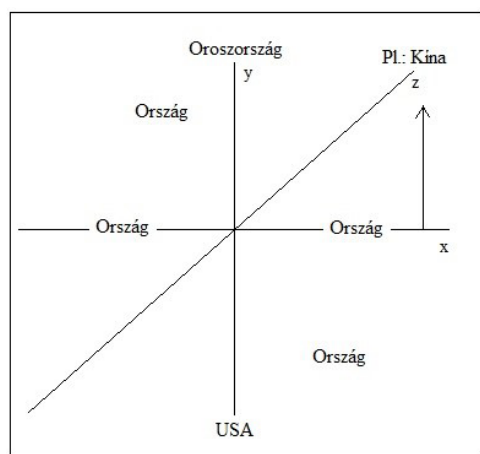
FELOSZTOTT EURÓPA

Kádár képviselő beszéde a Láng Gépgyárban, 1969 decemberében: „Meg kell értetni mindenkivel – különösen a fiatalokkal –, hogy a legszebb emberi cél a szocializmus, a kommunizmus.”

A XX. század hajnalán az emberi (szabadság)jogok kiemelt jelentőséghez jutottak. (Lásd az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amelyet a

Közgyűlés 1948. december 10-én fogadott el Párizsban a világ nemzeteinek és népeinek közös eredményeként.) A második világháborút lezáró, Párizs környékén megkötött békeszerződések mindennek az alapját (az emberek egymás iránti tiszteletének elve) lefektették, a kiindulópontot (minden ember erkölcsös és gondolkodó lény, akinek joga van ahhoz, hogy emberi méltóságának megfelelően kezeljék) meghatározták (KOVÁCS 2017: 90–91). Az 1947. évi XVIII. törvény – a Párizsban 1947. február 10-én kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában (net.jogtar.hu). Joggal hihetnénk, hogy az emberi jogok – okulva több millió ember pusztulásából – a világ összes országában elismerésre kerültek, gyakorolhatóságuk biztosítható lett, azonban sajnálatos módon a régmúltban is voltak, sőt a mai napig is vannak olyan államok, amelyek a ratifikációt nem hajtották végre.

A második világháborút követően dipolaritás jellemezte a világot: a két szuperhatalom (a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok) fegyverkezési versenye 1947-től kezdődött, és egészen 1991-ig tartott. Habár a felek közötti rivalizálás nem fajult igazi háborúvá (azaz a szó szoros értelmében háború nem tört ki, ezért is nevezik ezt az időszakot a hidegháború időszakának), mégis ideológiák, kulturális, gazdasági, társadalmi és politikai összecsapások bontakoztak ki, amelyek a felosztott és „uralt” európai országok lakosságát sújtották. Meggyőződésem szerint a versengés nemcsak 1991-ben, hanem még ma sem ért véget, és a jövőben is folytatódni fog; szövetségesként újabbnál újabb nagyhatalmak állnak be a versenybe, vagy válnak idővel önálló szuperhatalommá. Ha ezt egy matematikai függvénnyel szeretnénk ábrázolni, akkor azt mondhatnánk, hogy Oroszország és az USA a függőleges „y” tengely két végpontján helyezkedik el, amelyet középen a vízszintes „x” tengely kettévág. Az „x” tengely a többi ország kiindulópontja. Attól függően, hogy azok értéke „–” és/vagy „+” irányba változik, az „y” tengely két végpontja felé közelítenek. Ha például „+” értéket képviselnek, akkor Oroszország politikai, társadalmi, gazdasági partnereivé, ha pedig „–” értéket, akkor az USA szövetségeseivé válnak. (A pólus felcserélhető, így nincs jelentősége, hogy reverzibilis-e a „+” és/vagy a „–” polaritás.) Azok a hatalmak, amelyek az „x” tengely párhuzamos mezsgyéjén mozogni képesek, új szuperhatalommá nőhetik ki magukat. Ők egy olyan lineáris egyenest hozhatnak létre, amely tovább bontja a meglevő függvényt, megalkotva a „z” tengelyt, és ezzel a hatalmi koordinációs mátrixot. Ebben a mátrixban az „x” tengelyen mozgó szereplők már nemcsak az „y” tengely két végpontjához, hanem a „z” tengely végpontjaihoz is kerülhetnek. Az alábbiakat az 1. számú ábrával illusztrálom.

1. ábra

*A hatalmi koordinációs mátrix**(Készítette: a szerző)*

A XXI. században több vezető hatalom is pályázhat szuperhatalmi pozícióra. Így például „Kína és az Európai Unió is világvezető hatalommá erősödhet” (GRANT–BARYSCH 2008: 100–101).

A hidegháború időszakában szovjet befolyás alatt (NDK, Bulgária, Románia, Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország) szovjet pártvezetés és szovjet kormány alakult. A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának segítségével Sztálin politikai elképzeléseinek megvalósítását a kommunisták által dominált országokban közvetett módon irányítani tudták (EGOROVA 2006: 197). Habár ezekben az országokban (ugyanúgy, mint a Szovjetunióban) az alapvető elképzelés a kommunizmus kiépítése volt, inkább egy gyenge szocializmus alakult ki. Az ideológia fő csapásiránya a magánérdek elsődlegességének elvetése, a társadalmi egyenlőség megteremtése és az anyagi javak igazságos elosztása volt. Államosítás, földreform, tervgazdálkodás. Pár elképzelés azok közül, amelyek nemes szándékkal próbálták megvalósítani azt az elképzelést, hogy a beadott közösből mindenki szükséglete szerint részesüljön. A szocializmus időszakában Magyarországon 14 különböző kormány irányított, azonban a szocialista ideológiából egyik sem engedett (BÖLÖNY 1978). Pártok közötti differencia csupán az ideológia elfogadásának eszközrendszerében volt. (Míg a Rákosi-kormány az erőszak hatalmi monopóliumával élt, addig a Kádár-rendszerben maga a Szovjetunió lazított a megfeszített gyeplőn.) A szocializmusban választásokat nyert, és kormányt alakított pártok listáját az 1. számú táblázattal szemléltetem.

Választás időpontja	Kormányzás dátuma	Kormány neve
1945. november 4.	1945. XI. 15.–1946. II. 4. 1946. II. 4.–1947. V. 31. 1947. V. 31.–1948. XII. 10.	Tildy-kormány Nagy Ferenc kormánya Dinnyés-kormány
1947. augusztus 31.	1948. XII. 10.–1952. VIII. 14.	Dobi-kormány
1949. május 15.	1952. VIII. 14.–1953. VII. 4.	Rákosi-kormány
1953. május 17.	1953. VII. 4.–1955. IV. 18. 1955. IV. 18.–1956. X. 24. 1956. X. 24.–1956. XI. 4. 1956. XI. 4.–1958. I. 28. 1958. I. 28.–1961. IX. 13.	Nagy Imre első kormánya Hegedüs-kormány Nagy Imre második kormánya Kádár első kormánya Münich-kormány
1958. november 16.	1961. IX. 13.–1965. VI. 30.	Kádár második kormánya
1963. február 24.	1965. VI. 30.–1967. IV. 14.	Kállai-kormány
1967. március 19.	1967. IV. 14.–1975. V. 15.	Fock-kormány
1971. április 25. 1975. június 15. 1980. június 8.	1975. V. 15.–1987. VI. 25.	Lázár-kormány
1985. június 8.	1987. VI. 25.–1988. XI. 24. 1988. XI. 24.–1990. V. 23.	Grósz-kormány Németh-kormány
1990. március 25. és április 8.	1990. V. 23.–1993. XII. 21.	Antall-kormány

1. táblázat

*A szocializmusban megválasztott pártok listája**(Készítette: a szerző)*

A SZOCIALISTA BÜNTETŐPOLITIKA ÉS KRIMINOLÓGIA

Ha a szocialista büntetőpolitika tömör összefoglalására kerülne sor, a mára szállóigévé vált alábbi mondat tökéletesen tükrözné ennek az ideológiáját. „Aki nincs velünk, az ellenünk van.” Jóllehet maga a mondat Lenin, Rákosi és Kádár szóhasználatában többször is szerepelt, megjelenése több ezer éves múltra tekint vissza. A Bibliában több evangélium is foglalkozik ezzel. Máté evangéliumában: „Aki velem nincsen, ellenem van; és aki velem nem gyűjt, tékozol” (KÁROLI 2017: 53). Lukács evangéliumában: „Aki velem nincs, ellenem van; és aki velem nem takar, tékozol” (KÁROLI 2017: 76). Habár a kereszténység és a szocialista ideológia a hitvallást két különböző kontextusként értelmezi, bizonyos szempontokból még egyformának is tűnhetnek ezek. Friedell szerint: „A szocializmus gazdaggá akarja tenni a szegényeket, Jézus szegénnyé a gazdagokat; a szocializmus irigylit a gazdagokat, Jézus sajnálja őket; a szocializmus azt akarja, hogy ha lehet, mindenki dolgozzék s birtokoljon, Jézus abban látja az eszményi társadalmi állapotot, hogy lehetőleg senki ne dolgozzék, és senkinek ne legyen tulajdona sem. Ezért Jézus ellen elkövethető legnagyobb káromlás az, ha egy sorba

állítják őt azokkal a törpe szellemekkel, akik az emberiséget nemzetgazdasági úton akarnák megváltani” (FRIEDEL 1994: 130–131).

Mondhatni, hogy soha nem volt találébb a „büntetőpolitika” elnevezés, mint a szocializmus kezdeti időszakában, amikor a politikai hatalom azok megbüntetésére – is – használta eszközül, fegyverül a büntetőjogot, akiket ellenségének kiáltott ki. Az állam a büntetőjog alkalmazásával reagált minden olyan megmozdulásra, ami ellentétben állt a központi tervekkel és ideológiával (BELOVICS et al. 2014: 45–46). Ehhez nyújtott segítséget a „párt ökle”, a titkosszolgálat és a rendőrség. „Pártja arra nevelte: gondolkodás nélkül legyen a párt ökle, üssön oda, ahova köll, s álmában se kérdezze: miért?” (SZIGETHY 2016: 55). Megjegyzendő, hogy a szervezet nem minden tevékenységét hatotta át a hitelét veszített ideológia, miként a szocializmus szellemi fogságába vetett társadalomtudományokban is születtek eredmények (FINSZTER 2017: 6). Ugyanakkor a funkcionalitás szintjén kiszolgált a politikai hatalmat, „jó katonaként” tevékenykedett.

A következőkben a lenini, a sztálini és a szocialista befolyás alá került államok büntetőpolitikáját és kriminológiai helyzetértékelését mutatom be.

A marxizmus klasszikusainak társadalomelmélete kimutatta, hogy a bünnözés mint tömegjelenség a kizsákmányoló társadalmak szükségszerű és megszüntethetetlen velejárója, hiszen az ősközösség természeti egymásrautaltságának felbomlását követően a társadalmi rend csak külső állami kényszerrel biztosítható. Az emberek közötti alapvető érdekazonosság, összhang csak az új közösségi elven felépülő kommunista társadalomban fog helyreállni, s ezzel meg is szűnik majd hagyományos értelemben a büntetés. A fejlődés kíváncsú tendenciáját abban látta, hogy a büntetések rendszerét a nevelő jellegű intézkedések rendszere váltsa fel, hogy széles körben alkalmazzák a feltételes ítéleteket, a szabadságvesztést szabadon végzendő munkával, a börtönt pedig nevelőintézetekkel helyettesítsék. A tettes központú, determinista büntetőjogi felfogás egyáltalán nem volt újdonság az egyetemes büntető-jogtudományokban, hiszen a pozitivizmus szociológiai iskolája már egy negyedszázada meghirdette ezeket az elveket. A megkettőzött szankciórendszer megfélemlítő szigorúságú és elrettentő súlyú büntetéseket alkalmazott az ellenforradalmárokkal és hivatásos bűnözőkkel szemben, a vétkes dolgozók vonatkozásában pedig újszerű javító-nevelő jellegű intézkedéseket hozott (LŐRINCZ et al. 2003: 16–17).

A pozitivisták büntetőpolitikai irányzat a húszas évek végére a kísérlet szintjén megrekedt. Közbeszölt a politika. A sztálini uralom, ha kellett, koncepciók eljárásokkal biztosította a lenini hagyatékat. A bíróságokat 1929-ben már rendelettel terelte az egyedül helyes irányba, azaz betiltották a rövid tartamú szabadságvesztést. Ezzel szinte egyidejűleg felállították a

Szovjetunió távoli területein a javító-munkatáborokat. Az ide bezárt különösen veszélyes elemeket szigorú elszigeteléssel és kemény fizikai munkával óhajtották megjavítani (LŐRINCZ et al. 2003: 18).

Sztálin halála után (1953) már nem minden tudományos és szakmai alap nélkül, de még zömmel állami akaratból született meg a büntetőjogi alapelvek 1958. évi koncepciója. Ez egy sajátos szovjet – közvetítő büntetéstani – álláspontra helyezkedett. Élesen elhatárolta magát a klasszikus megtorlás-büntetéstantól, de elvetette a társadalomvédelem mindenén át-gázoló célszerűség-felfogását is a húszas évek szociológiai iskolájának pozitívizmusával egyetemben. A pártkongresszus mereven elzárkózott a megtorlás gondolatától, amelyet a szakirodalomban szolid vita követett (LŐRINCZ et al. 2003: 18–19). Az autonómiájához ragaszkodó tudományos légkör lehetővé tette a tisztázó vitákat. A determinista nézetek nagy optimizmussal vallották a bűnözés oksági hátterének megismerhetőségét, hitet tettek a megelőzés hatékonysága mellett, és rendületlenül bíztak a büntetések nevelő céljában. A kriminológia nem jutott el olyan nyílt rendszerkritikáig, mint az ugyancsak a hetvenes években alakult néhány szociológiai műhely, nem is lépett elő olyan reformeszmékkal, mint a hazai közgazdaságtan, de kétségtelenül segített leszámolni a bűnözésről vallott ortodox nézetekkel (a bűn a kapitalizmus maradványa), miközben rámutatott a monolit társadalmi berendezkedés működési zavaraira (a szocialista társadalomnak is vannak belső ellentmondásai) (KORINEK 2007: 1570). A bűnözés kapitalista maradványokkal történő magyarázatát Gercenzon is „általában helyesnek” fogadja el (pl. a kapitalista múlt csökevényeinek előfordulása), de hogy az adott időszakban a bűnözést milyen konkrét körülmények teszik lehetővé, annak elmélyült tanulmányozását javasolta (GERCENZON 1958: 32). A legtöbb bűncselekmény elkövetéséhez a tettesnek azon szociálpszichológiai magatartása szolgál alapul, hogy a társadalmi érdekeket figyelmen kívül hagyja, illetve a társadalmi érdekekkel szemben egyéni érdekeit részesíti előnyben. A kapitalizmus gazdasági visszamaradottsága az individualista szemléletet táplálja (SZAHAROV 1962: 39).

A 70-es évektől azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a társadalom erkölcsi értékrendszerének átstrukturálódása nem lehet reális cél. A szocialista országok a 80-as években ismerték fel, hogy a bűnözésben kifejezésre jutó sokrétű társadalmi problémákkal, ellentmondásokkal csak korlátozott mértékben lehet megküzdeni a büntetőjog eszközeivel, s hogy a büntetőjoggal nem lehet megváltoztatni az objektív folyamatokat (LŐRINCZ et al. 2003: 19).

JOGSZABÁLYALKOTÁS ÉS -VÉGREHAJTÁS, AVAGY A „PÁRT ÖKLE”

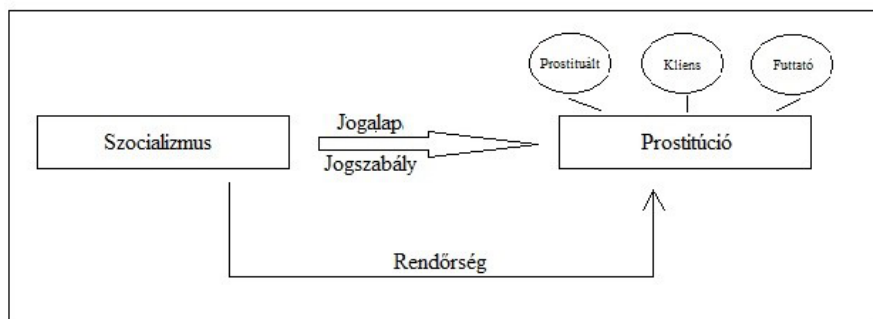
Magyarországon az országgyűlés mellett a legfontosabb normaalkotó intézmény a Népköztársaság Elnöki Tanácsa volt. Törvényerejű rendeletei azonos értékűek voltak az országgyűlés által alkotott jogszabályokkal, elfogadásukat automatizált mechanizmus jellemezte, azaz kihirdetésük után elég volt a legközelebbi ülésen bemutatni őket, és máris hatályossá váltak. Hazánkban a szocializmus idején az országgyűlés összesen 307 törvényt alkotott, ezzel szemben a NET majdnem háromszor annyit: 1355 törvényerejű rendeletet kreált. A tanulmány szempontjából azokat a jogszabályokat vizsgáltam, amelyek a proibicionista modellhez kapcsolhatóak.

A proibíció szemléletében az állam a prostitúció jelenségét erkölcsi és társadalmi értelemben egyaránt elítéli, az abban részt vevő felek cselekményét pedig bűnösnek nyilvánítja, szankciókkal sújtja (KOVÁCS 2016a: 148). Az államhatalom minden olyan lehetséges eszközt felhasznált, amellyel a prostitúció elpusztítható. Egyaránt büntetést rendelt el a prostituált, a kliens és a hálózat parazitáit, a futtatók számára is. „Nemcsak a prostituált nőt, hanem azt a férfit is büntetni kell, aki nőt kéjelgésre megvásárol, illetőleg kizsákmányol” (DÉRI 1965: 75). Annak ellenére, hogy a tiltó modellt sokan elítélik, a reglementációs ideológiához képest (amely korban megelőzte) nagy előrelépésnek tekinthető, hisz a futtatói magatartást is büntetendővé nyilvánította, ezáltal szankcionálásra került, a futtatók nem tudtak tovább hasznot húzni a prostituáltak kizsákmányolásából. (Ha jobban belegondolunk, az azt terminológiai követő abolíció is továbbörökítette a kliens és a futtató büntetendőségét, és megteremtette ezáltal a prostituált mint áldozat szerepkörét is egyben.) A kliens büntetendőségének indoka, hogy keresletet gerjeszt, sőt egyes esetekben olyan speciális jellegű keresletet, amely azzal a veszéllyel jár, hogy bevonja a gyermek- és fiatalkorúakat a prostitúciós üzletágba. A futtatót azért rendeli büntetni, mert az a prostituáltat kizsákmányolja, és ezáltal kiszolgáltatott helyzetbe kényszeríti. A prostituált üldözése pedig növeli a vele szemben megnyilvánuló stigmatizációt, az így illegalitásba hajszolt prostituált a futtatójával, a klienssel és a hatósággal szemben is egyaránt teljesen kiszolgáltatott helyzetbe kerül. A szocializmusban uralkodó proibíciós rendszer mégis úgy tartotta, hogy ha a prostitúció szankcionálása megvalósul, akkor megszűnik majd a kereskedelmi szexipar (BENOIT 2013: 1–12). Ennek érdekében a törvényhozás szintjén az alábbi normák születtek.

A szocialista szemlélet szerint a kapitalista országoknak a gazdasági versenyben való elmaradottsága – mélyszegénység, munkanélküliség – teszi lehetővé azt, hogy a férfiak uralkodhassanak, és a prostituáltak állt nőket

kizsákmányolhassák (SANDERS 2005: 319–342). A kapitalista rendszerek fogaskerekeit az alacsony jövedelem, a jövedelem hiánya, a nők hagyományosan alárendelt családon belüli helyzete, értéktelenebbnek tűnő munkatevékenysége, a nekik juttatható otthoni és társadalmi munkamegosztási helyzet mozgatja (SZILÁGYI 2010: 214). Az eredmények függvényében, a kor szellemével összhangban, a szocialista rendszer megoldottnak tekintette a prostitúcióval kapcsolatos anomáliákat, így a szocializmusban nem volt szükség arra, hogy bárki is testének áruba bocsátásával keresse meg a mindennapi kenyerét. „A prostitúció gyökerei a szocialista társadalomtól mélységesen idegenek. Hazánkban is a szocialista társadalmi-gazdasági fejlődés során – a prostitúciót kiváltó és fenntartó objektív okokat – már csaknem teljesen kiküszöböltük” (HELLER 1965: 48). A társadalom periferiájára szorult prostituáltak csoportja rendszerellenessé vált, mert ezt az ideológiát nem vallotta sajátjának. Hogy a hatóságok jogszabályszerűen fellépheessenek ellenük, arra Magyarországon először 1913-ban született törvény. Mégpedig a közveszélyes munkakerülésről szóló törvény (1000ev.hu). A prostituált személye bekerült a közveszélyes munkakerülő fogalomkörébe, így üldöztetése indokolttá vált. Rendszerellenesnek bélyegezték. (Habár látjuk, hogy a norma nem a szocializmus időszakában született meg, de fönnállása alatt folyamatosan hatályban volt.) A prostituáltakra vonatkozó első szocialista rendelkezés 1955-ben született meg, amely az addig kihágásként kezelt kéjelgést büntettként deklarálta (njt.hu). Jóllehet a jogforrási hierarchia felsőbb szintjét a törvényerejű rendelet csak érintette, 1961-ben megszületett rá a válasz. A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvének megalkotásával a prostituáltak elleni büntetőjogi intézkedések elnyerték végső arculatukat (1961, net.jogtar.hu). Ez egészen az 1978-ban kiadott Büntető Törvénykönyv módosításáról szóló szabályozásig így maradt, ami a rendszerváltás után, a prohibíció végét és a reglementációs időszak kezdetét jelentette (mkogy.jogtar.hu).

A hatályos szabályozás „látszólagos” létjogosultságot adott a rendőrség (erőszak)szervezetének a prostitúciós helyzet kezelésére. (Látszólagosat, hiszen a hatalmi visszaélésekre egyik jogszabály sem adhat jogalapot. Az viszont a „párt ökleként” – ahogy a következőkben majd látjuk – igen gyakran előforduló jelenség volt.) A „látszólagos” létjogosultság a 2. számú ábrán került illusztrálásra.

2. ábra

A „látszólagos” létjogosultság

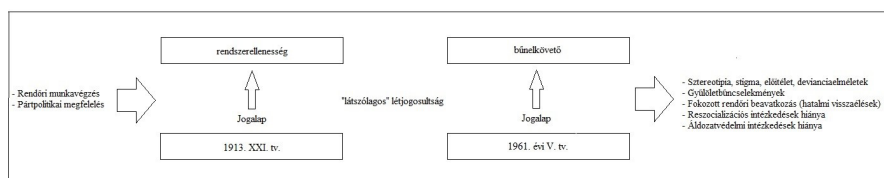
(Készítette: a szerző)

„A nők voltak e kor nemesfémgyűjtő állomásai. Tapadt ehhez nemes verejték, csalások, bukás, roncsolt idegzet, temérdek izgalomban született epe- és vesekő, tapadt sok börtön, vesszőfutas és krónikus álmatlanság, de kimódolta, hogy hölgyei el ne maradjanak Párizs mögött” (PAPP 2010: 116). A rendőrség álláspontja szerint (ami méltán tükrözte a kormány elképzeléseit) a baj odáig növekedett, hogy azzal szemben a közigazgatási intézkedések már hatástalanok voltak, ezért azt a büntetőjog eszköztárával és annak rendőri végrehajtásával kellett megoldani (KOVÁCS 1989: 121–122). Rendőri sztereotipizálást tükrözött az a vélekedés, miszerint a prostituáltak nyilván velük született, konstitúciójukból adódó okoknál fogva, bizonyos infekciók ellen immunisak, és már úgy jönnek a világra, hogy születéskor magukkal hozzák azt a hajlamot, amely később a prostitúcióba hajtja őket (WEININGER 2010: 387). Ebből következett az a felfogás, hogy életvitelükkel a tisztességes asszonyokat is megfertőzhetik, társadalmi veszélyességük is ebben gyökeredzett (TARTSÁNYI 1944: 6–10). Megoldást csak a prostituáltak kategorizálása és aszerinti szankcionálása jelentett (BODOR–SZÚCS 1964: 30).

A szocialista rendőrség a prostituáltakat elsősorban az elkövetés megnyilvánulási formája és az elkövető szociális helyzetével való kapcsolata alapján csoportosította (MÉRGES 1965: 48). (Önálló vagy társtettes.) Az önálló tettesek körében olyan prostituáltak kerültek bejegyzésre, akik vagy erőszakos, vagy intellektuális bűncselekményeket követtek el, esetleg kerítői babérokra törtek, a társtettesek körét pedig azok a prostituáltak alkották, akik a bűncselekményeket férjük segítségével követték el, így finanszírozva létszükségleteiket (KONCZER–LÁSZLÓ 1974: 89–92). Ezek a személyek

azzal, hogy az éjszakai életben rendszeresen megfordulnak, a bűnözést pedig fő „foglalkozásnak” tekintik, nemcsak a magyarországi, hanem a világ keleti blokkjában uralkodó szocialista rendszernek is ellenségei (MADOS et al. 1972: 125–126). Az éjszakai életet a „fővárosi alvilágban” a prostitúció fogja össze (KOVÁCS 1955: 508–518). Ennek gócpontja az 1970-es évektől kezdődően Budapest VIII. kerülete, a Rákóczi tér és környéke volt. Olyan bűnözőknek a gyűjtőhelye volt ez, akik kapcsolatban álltak prostituáltakkal, és együttműködésüket kölcsönös támogatás jellemezte (MÉRGES 1965: 47–51). A társadalom parazita elemei hamar egymásra találtak. A prostitúció egy mérhetetlenül polarizáló, érzelmektől mentes, morálisan veszélyes és problémás jelenség, amelyet a rendőrség megfékezni köteles (HELLER 1965: 46–59).

Az elemzett rendőri munkavégzés megmutatta azokat a főbb elemeket, amelyek hűen tükrözték a szocialista prohibíciós felfogást, ami a végrehajtásban is megmutatkozott. Az összefüggések az alábbi folyamatábrán kerülnek szemléltetésre.

3. ábra

A prohibicionista rendőri munkavégzés a szocializmusban

(Készítette: a szerző)

Az elemző-értékelő munka kapcsán megállapítást nyert, hogy a rendőrség (a prostitúció megfékezésének tárgyában) a szocialista pártvezetés végrehajtójaként tevékenykedett. A rendszerellenesség jogalapját az 1913. évi XXI. törvény, a bűnelkövetés passzusát pedig az 1961. évi V. törvény garantálta. A legalitás „látszólagos” létjogosultságát e két jogszabály teremtette meg. Ennek hatására a prostitúció megfékezésére irányuló rendőri munkavégzést előítéletek, sztereotípiák és stigmák jellemezték, amelyek együttesen alkották az úgynevezett rendőri devianciaelméleteket (KOVÁCS 2016b: 56). Ez a halmaz, amely a rendőri devianciaelméleteket összefogja, külön bűncselekményi kategóriának, a gyűlölet-bűncselekményeknek a létrejöttét idézte elő. A prostituált bűnelkövető, áldozati szerepköre hiányzik. Önálló és/vagy társtettesi kategorizáláson kívül más csoportot nem képezhet. A prostitúció megszüntetésére és visszaszorítására

alkalmazott fokozott rendőri beavatkozások gyakorta hatalmi visszaélésekbe torkollottak, amelyek az áldozatvédelmi és reszocializációs intézkedések elmulasztásával egészültek ki.

RENDŐRI MUNKAVÉGZÉS ÉS ÁLLAMI IRÁNYÍTÁS NAPJAINKBAN

A tanulmány eltekint a jelenkori magyar szabályozás részletes ismertetésétől. Amennyiben az olvasó a részletes magyar szabályozást elmélyülten tanulmányozni szeretné, javaslok és egyben irányadónak tekintem a megvédett doktori értekezésemnek a prostitúció szabályozására vonatkozó fejezetét (KOVÁCS 2016b: 42–94). Ma Magyarországon a prostitúció gyakorlása legális tevékenység, amennyiben az adott magatartás 3 konjunktív feltételnek megfelel: gazdasági, közrendvédelmi és közegészségügyi feltételnek. Abban az esetben, ha a prostituált megszegi valamelyik rendelkezést, vele szemben az illetékes szerv adóbírságot, közigazgatási bírságot és/vagy büntető bírságot szabhat ki, személyes szabadságában korlátozhatja. A magyar szabályozás annak ellenére, hogy a New York-i Egyezmény ratifikálása megtörtént, a mai napig ellentétes és jogszabályellenes (KOVÁCS 2017c: 55–57). A ma hatályos félreglementációs és félabolicionista szemlélet nem tér el a prohibíció bizonyos formáitól. Ilyen a prostituált áldozati jellegének figyelmen kívül hagyása és bűnelkövetővé avanzsálása.

A XXI. század – határozott kriminálpolitikán alapuló – európai rendőrségének a lokális és a globális biztonság kérdéseire egyaránt következetes válaszokat kell adnia. Az Európai Unió berlini csúcstalálkozóján az állam- és kormányfők által elfogadott Berlini Nyilatkozatában az alábbi olvasható: „Közösen kell küzdeni a terrorizmus, a szervezett bűnözés és az illegális bevándorlás ellen. A szabadságjogokat és a polgári jogokat ezen jogok ellenfeleivel szemben meg kell védeni.” A millennium utáni időszak kriminálpolitikájának és kriminológiai ideológiájának fő célja, hogy közreműködjön hazánk társadalmi rendjének és biztonságának megszilárdítására, a társadalmi igazságosság növelésére, valamint az érték és minőség megteremtésére irányuló kormányzati célok elérésében (KONDOROSI 2008: 3–4).

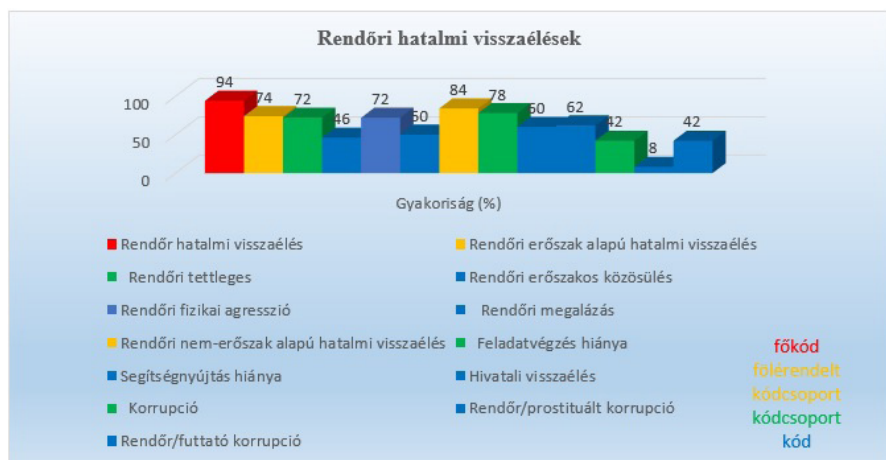
A következőkben összehasonlítom a napjainkban uralkodó kriminálpolitikai helyzetet, valamint a prostitúció kezelésére irányuló rendőri munkavégzést a doktori értekezésemben kapott eredményekkel.

Doktori értekezésem gerince a prostitúció jelenséggörének a vizsgálata a pszichológiához kapcsolódó empirikus kutatással, kvalitatív és kvantitatív technikák együttes alkalmazásával, illetve e jelenség szociális reprezentációinak az értelmezése. A kutatást – a jelenség latenciájából adó-

dóan – rejtett és nehezen elérhető populációk (rendőrök és prostituáltak) körében végeztem, ezért a minta kiválasztása során a nehezen elérhető populációhoz használt úgynevezett hólabda (snowball) módszert alkalmaztam. (Mikor a személyes kapcsolatrendszeremen keresztül a rendelkezésre álló interjúalanyok elfogytak, a már megkérdezett személyeket kértem fel, hogy további személyeket ajánljanak. Ez addig tartott, míg a minta tervezett számát el nem értem.) A kiválasztást követően, a rendelkezésre álló személyekkel félig strukturált interjúkat készítettem (100 fő). (Félig strukturált interjúkat, hiszen az interjúk vezérfonala adott volt, tartalommal pedig az interjúban részt vevő felek töltötték meg.) Az interjúk szövegét az úgynevezett tartalomelemzési technikával, azon belül is a szekvenciális transzformatív modell felhasználásával elemeztem. (Kvalitatív hipotetikus adatokból kvantitatív „skálázható” változó értékeket azonosítottam.) A kódolást tematikus szintű elemzés követte, majd a „része valaminek” logikai összefüggés alapján jelentési hierarchiákat azonosítottam. (Nem szószintű, hanem megegyező jelentéseket hordozó szövegrészeket kódoltam.) A nem-gyakorisági elemzési technika segítségével a matematikai statisztikai feldolgozást a McNemar-próbák és a Khi2 próbák tették lehetővé. (Nem parametrikus eljáráson belül a jelentéshordozó elemek csoporton belüli, egymáshoz viszonyított, valamint csoportok közötti jelentőségével foglalkoztam.)

A prostituáltaktól nyert szövegek tartalomelemzése során 8 főkódot (elemzési dimenziók), 3 fölérendelt, 16 kódcsoporthoz és 55 kódot különböztettem meg. Összesen 82 kóddal dolgoztam. Az adatbázis 4050 adatot foglal magában. A rendőroktól nyert szövegek tartalomelemzése során 7 főkódot, 4 fölérendelt, 19 kódcsoporthoz és 70 kódot különböztettem meg. Összesen 100 darab kóddal dolgoztam. Az adatbázis 5000 adatot foglalt magában. A nyert adatbázisból azokat az adatokat elemeztem és értékeltem, amelyek a vonatkozó összehasonlítás alapját képezték.

A prostituáltak vonatkozásában a „*rendőri hatalmi visszaélések*” főkódhoz tartozó eredményeket a 1. számú grafikon szemlélteti, amely az alábbiakban tekinthető meg. A grafikon a kódrendszer elemeit külön színnel, érthetően tartalmazza, ismertetésétől eltekintek.

1. grafikon

A rendőri hatalmi visszaélések főkéddhez tartozó eredmények
(Készítette: a szerző)

A „rendőri hatalmi visszaélések” főkédd kód szintű elemzésének eredményeit a 2. számú táblázat mutatja be:

A kódrendszer összetevői	Z ² értéke: ≈ 12,25	Szignifikancia szintek	Szociális reprezentáció- alkotó-e
	Khi ² értékek		
Rendőri fizikai agresszió	-	-	✓
Rendőri erőszakos közösülés	1,882	p < 0,05	✓
Rendőri megalázás	8,067	n.sz.	✓
Segítségnyújtás hiánya	1,800	n.sz.	✓
Hivatali visszaélés	1,471	n.sz.	✓
Rendőr/prostituált korrupció	32,000	p < 0,05	
Rendőr/futtató korrupció	10,714	n.sz.	✓

2. táblázat

A „rendőri hatalmi visszaélések” főkédd kód szintű elemzésének eredményei
(Készítette: a szerző)

Kódok szintjén a legnagyobb gyakorisággal rendelkező változó a „rendőri fizikai agresszió” kód. A fentiek figyelembevételével a jelentésmező többi kódjának gyakoriságát e kóddal hasonlítottam össze. Az így létrejövő eredmények szerint a „rendőri fizikai agresszió”, a „rendőri megalázás”, a „segítségnyújtás hiánya”, a „hivatali visszaélés”, valamint a „rendőr/futtató korrupció”, „rendőri erőszakos közösülés” kódok által azonosított elemi jelentéshordozó tartalmak a prostituáltak vonatkozásában a rendőri hatalmi visszaélések szociális reprezentációinak összetevői.

A kódcsoport szintű elemzés eredményeit a 3. számú táblázat illusztrálja:

A kódrendszer összetevői	Z ² értéke: ≅ 9,86	Szignifikancia szintek	Szociális reprezentáció- alkotó-e
	Khi ² értékek		
Rendőri tettleges	0,250	n. sz.	✓
Feladatvégzés hiánya	-	-	✓
Korrupció	13,500	p < 0,05	

3. táblázat

A „rendőri hatalmi visszaélések” fő kód kódcsoport szintű elemzésének eredményei
(Készítette: a szerző)

A főkódot alkotó három kódcsoport közül a leggyakoribbnak bizonyult „rendőri tettlegesség” kódcsoportjával hasonlítottam össze a másik két kódcsoport megfelelő értékeit. Ebből kiderült, hogy a „korrupció” kódcsoport szociális reprezentációalkotót nem képez.

A „rendőri hatalmi visszaélések” fő kód azonos fő kód szintű elemzésének eredményeit a 4. számú táblázat mutatja be:

A kódrendszer összetevői	Z ² értéke:	Szignifikancia szintek	Szociális reprezentáció- alkotó-e
	Khi ² értékek		
Rendőri erőszak alapú hatalmi visszaélés	-	-	✓
Rendőri nem-erőszak alapú hatalmi visszaélés	1,923	n.sz.	✓

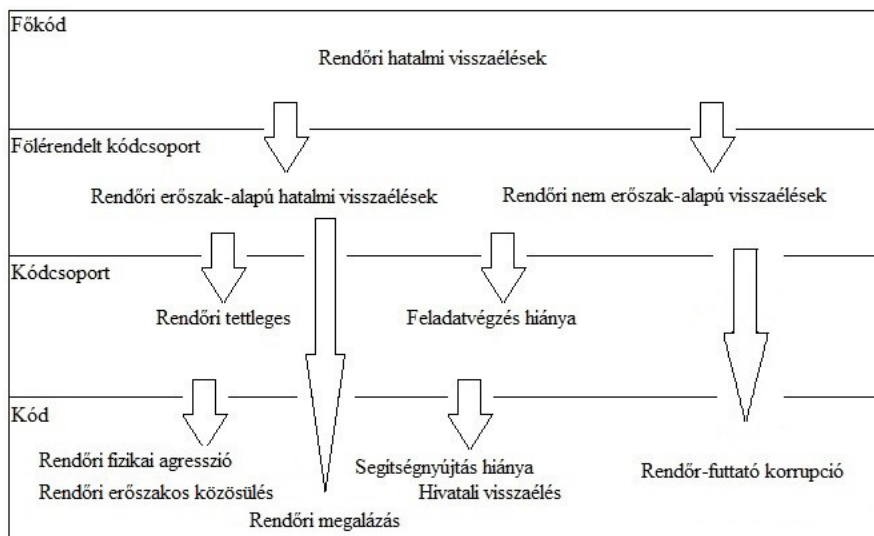
4. táblázat

A „rendőri hatalmi visszaélések” fő kód azonos fő kód szintű elemzésének eredményei
(Készítette: a szerző)

A kódcsoportok között a legnagyobb gyakorisága a „rendőri erőszak alapú hatalmi visszaélések” csoportnak van mint fölérendelt kódcsoporthoz, amelyet a „nem erőszak alapú hatalmi visszaélések” – szintén fölérendelt – kódcsoporthoz hasonlítottam össze.

Tekintettel arra, hogy a gyakoriság és a McNemar-próbák szignifikanciája alacsony értéket mutatott, ezért mindkét fölérendelt kódcsoporthoz, valamint az azokat magában foglaló alárendelt társas valóságalkotót képezték.

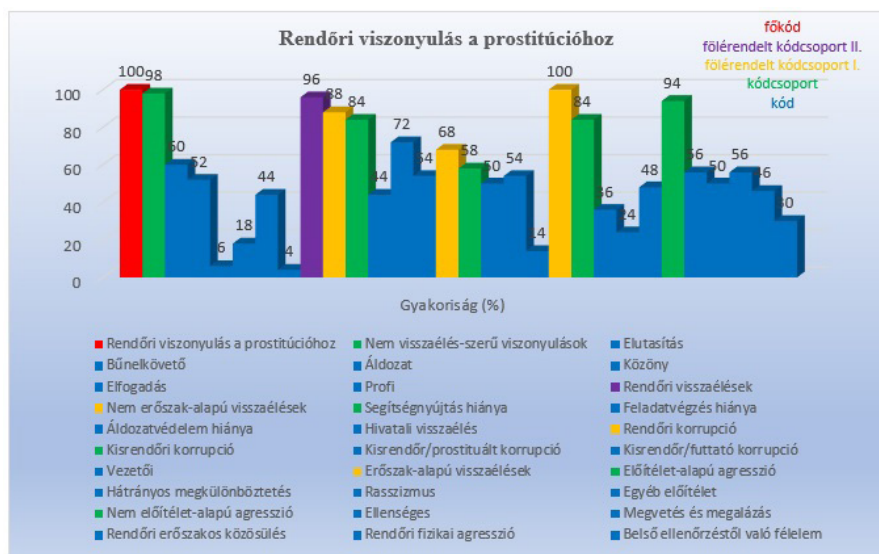
A „rendőri hatalmi visszaélések” fő kód által azonosított összetett jelentéstartomány összetevőinek bemutatását követően, a 4. számú ábra segítségével tekintsük meg a fő kód egészének jelentősnek bizonyult tartalmi, illetve jelentésszerkezetét:

4. ábra

*A rendőri hatalmi visszaélések fő kód jelentősnek bizonyult tartalmi szerkezete
(Készítette: a szerző)*

A rendőrök vonatkozásában a „rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz” fő kódhoz tartozó eredményeket a 2. számú grafikon szemlélteti, amelyet az alábbiak szerint mutatok be:

2. grafikon

A rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz főkéddhez tartozó eredmények

(Készítette: a szerző)

A „rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz” főkédd kód szintű elemzésének eredményeit a 5. számú táblázat illusztrálja:

A kódrendszer összetevői	Z2 értéke: $\cong 17$	Szignifikancia szintek	Szociális reprezentáció- alkotó-e
	Khi2 értékek		
Áldozatvédelem hiánya		-	✓
Elutasítás	1,800	n.sz.	✓
Bűnelkövető	3,846	n.sz.	✓
Áldozat	31,114	$p \leq 0.05$	
Közöny	25,138	$p \leq 0.05$	
Elfogadás	8,167	n.sz.	✓
Profi	34,000	$p \leq 0.05$	
Feladatvégzés hiánya	8,909	n.sz.	✓
Hivatali visszaélés	3,522	n.sz.	✓
Kisrendőr/prostituált korrupció	14,226	n.sz.	✓
Kisrendőr/futtató korrupció	3,240	n.sz.	✓
Vezetői	25,485	$p \leq 0.05$	
Hátrányos megkülönböztetés	10,800	n.sz.	✓
Rasszizmus	20,571	$p \leq 0.05$	
Egyéb előítélet	7,200	n.sz.	✓
Ellenséges	3,200	n.sz.	✓
Megvetés és megalázás	4,481	n.sz.	✓
Rendőri erőszakos közöskülés	2,909	n.sz.	✓
Rendőri fizikai agresszió	5,143	n.sz.	✓
Belső ellenőrzéstől való félelem	14,226	n.sz.	✓

5. táblázat

*A rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz fő kód szintű elemzésének eredményei
(Készítette: a szerző)*

A kódok között a legnagyobb gyakorisággal az „áldozatvédelem hiánya” kód szerepel, amelyet a jelentéstartomány mező összes többi kódjával hasonlítottam össze. Az így kapott eredmények szerint az „elutasítás”, a „bűnelkövető”, az „elfogadás”, a „feladatvégzés hiánya”, a „hivatali visszaélés”, a „kisrendőr/prostituált korrupció”, a „kisrendőr/futtató korrupció”, a „hátrányos megkülönböztetés”, az „egyéb előítélet”, az „ellenséges magatartás”, a „megvetés és megalázás”, a „rendőri erőszakos közöskülés”, a „rendőri fizikai agresszió”, a „belső ellenőrzéstől való félelem” kódok által azonosított elemi jelentéshordozó tartalmak a rendőrök szociális reprezentációinak összetevői.

A „rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz” fő kód kódcsoport szintű elemzésének eredményeit a 6. számú táblázat szemlélteti:

A kódrendszer összetevői	Z2 értéke: ≅ 12,25	Szignifikancia szintek	Szociális reprezentáció- alkotó-e
	Khi2 értékek		
Nem visszaélésszerű viszonyulások	-	n. sz.	✓
Segítségnyújtás hiánya	5,444	n. sz.	✓
Kisrendőri korrupció	20,000	p < 0,05	
Előítélet alapú agresszió	7,000	n. sz.	✓
Nem előítélet alapú agresszió	1,000	n. sz.	✓
Vezetői	42,000	p < 0,05	
Belső ellenőrzéstől való félelem	32,111	p < 0,05	

6. táblázat

A rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz fő kód kódcsoport szintű elemzésének eredményei

(Készítette: a szerző)

A kódcsoport szintű elemzés eredménye szerint a leggyakoribbak a „nem visszaélésszerű viszonyulások”. A fennmaradó három kódcsoport közül (kódcsoport szintjén) a „kisrendőri korrupció” nem képezte a rendőrök valóságkonstruktumát. Ne feledjük viszont azt a tényt, hogy míg kódcsoport szintjén, a kódcsoport-hierarchiában a „kisrendőri korrupció” nem valóságkonstruktum, addig kódszinten a kódcsoporthoz társított jelentéstartalmak annál inkább a rendőrök társas valóságának összetevői.

A „rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz” fő kód fölérendelt I. kódcsoport szintű elemzésének eredményeit a 7. számú táblázat szemlélteti:

A kódrendszer összetevői	Z2 értéke: ≅ 11,56	Szignifikancia szintek	Szociális reprezentáció- alkotó-e
	Khi2 értékek		
Nem visszaélésszerű viszonyulások	-	n. sz.	✓
Segítségnyújtás hiánya	5,444	n. sz.	✓
Rendőri korrupció	15,000	p < 0,05	
Előítélet alapú agresszió	7,000	n. sz.	✓
Nem előítélet alapú agresszió	1,000	n. sz.	✓
Belső ellenőrzéstől való félelem	32,111	p < 0,05	

7. táblázat

A rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz fő kód fölérendelt I. kódcsoport szintű elemzésének eredményei

(Készítette: a szerző)

A fölérendelt I. szintű kódcsoportok elemzésénél, hasonlóan a kódcsoport szintű elemzéshez, a „rendőri korrupció”, valamint a „belső ellenőrzéstől való félelem” nem tartozik a rendőrök szociális reprezentációalkotói közé.

A „rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz” fő kód fölérendelt II. kódcsoport szintű elemzésének eredményeit a 8. számú táblázat szemlélteti:

A kódrendszer összetevői	Z2 értéke: ≅ 9,86	Szignifikancia szintek	Szociális reprezentáció- alkotó-e
	Khi2 értékek		
Nem visszaélészerű viszonyulások	1,000	n. sz.	✓
Nem erőszak alapú visszaélések	6,000	n.sz.	✓
Erőszak alapú visszaélések	-	-	✓
Belső ellenőrzéstől való félelem	35,000	p ≤ 0,05	

8. táblázat

A rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz fő kód fölérendelt II. kódcsoport szintű elemzésének eredményei
(Készítette: a szerző)

A fölérendelt II. szintű elemzés során a legnagyobb gyakoriságú az „erőszak alapú visszaélések” kódcsoport. A táblázatban szereplő másik két kódcsoportot, valamint a különálló kódot azzal hasonlítottam össze. Az így kapott eredmények szerint, a „belső ellenőrzéstől való félelem” nem tartozik a rendőrök társas valóságának alkotói közé.

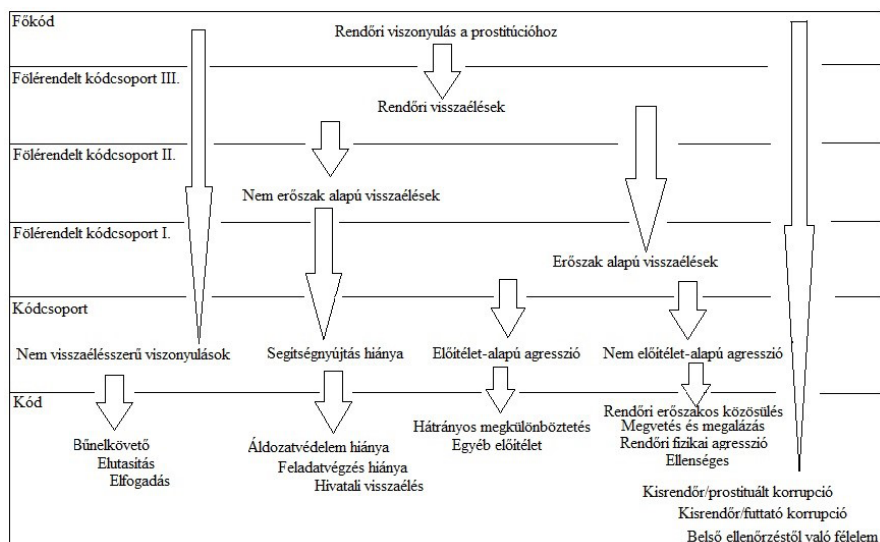
A „rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz” fő kód azonos fő kód szintű elemzésének eredményeit a 9. számú táblázat szemlélteti:

A kódrendszer összetevői	Z2 értéke: Khi2 értékek	Szignifikancia szintek	Szociális reprezentáció- alkotó-e
Nem visszaélészerű viszonyulások	-	-	✓
Rendőri visszaélések	0,333	n.sz.	✓

9. táblázat

A rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz fő kód azonos fő kód szintű elemzésének eredményei
(Készítette: a szerző)

Mivel a kódcsoportok között gyakorisági szinten elenyésző különbség mutatkozott, ezért a szignifikációs eltérés szintén alacsony értékkel zárult. Az így kapott eredmények szerint mindkét kódcsoport és a hozzá társított kódok által lefedett jelentéstartalmi mezők a rendőrök szociális reprezentációinak összetevői. A „rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz” fő kód által azonosított összetett jelentéstartomány összetevőinek bemutatását követően, az 5. számú ábra segítségével tekintsük meg a fő kód egészének fontosnak bizonyult tartalmi, illetve jelentésszerkezetét:

5. ábra

*A rendőri viszonyulás a prostitúcióhoz fő kód jelentősnek bizonyult tartalmi szerkezete
(Készítette: a szerző)*

EREDMÉNYEK ÉS JAVASLATOK

A két vizsgálati csoport közös kódjai alapján megállapítható, hogy a magyar szabályozás és a rendőri végrehajtás a szocialista időkből fennmaradó alábbi problémákkal küzd: a fokozott rendőri beavatkozások következtében hatalmi visszaélések alakulnak ki. (Erőszak alapú visszaélések 100–84%, és nem erőszak alapú visszaélések 88–74%.) A hatalmi visszaélések egyik eleme a prostituáltak megbélyegzése, stigmatizáció. (Megvetés és megalázás 50–50%.) A fentiek rendőri túlkapásokhoz, azon belül is a prostituáltak

ellen elkövetett bűncselekményekhez, gyűlölet-bűncselekmények kialakulásához vezethetnek. (Rendőri fizikai agresszió 46–72%.) Mindezek mellett a rendőrség elmulasztja a prostituáltakkal kapcsolatos áldozatvédelmi és reszocializációs intézkedések foganatosítását. (Feladatvégzés hiánya 78%, segítségnyújtás hiánya 84%.) A fenti eredmények alapján bizonyítottá vált, hogy a XXI. század magyar rendőrsége a prostituáltakkal szemben a szocializmusból fennmaradt intézkedéseket hajt végre. Hogy ez egy múltból fennmaradt rossz beidegződés-e, vagy állami feladat-végrehajtás, azt valószínűleg csakúgy, mint a szocializmus okulásait, később fogjuk megtudni. Egy biztos: a végrehajtás jogszabályellenes és szakszerűtlen.

A rendvédelmi területen dolgozóknak a szakmai hírnevükre, a becsületükre és erkölcsükre egyaránt nagy hangsúlyt kell helyezniük. Úgy kell cselekedniük, hogy az a társadalomban tiszteletet, bizalmat és elismerést kelthessen. A társadalom elvárja e normák betartását a szakma képviselői részéről. Mindig ügyelni kell arra, hogy az a hatalom, amely a rendőrség funkciójának betöltéséhez, feladatának elvégzéséhez szükséges, ne lépje túl a jog által biztosított kereteket. Sosem felejthetjük el, hogy a hatalom egyrészt azon a társadalmi közmegegyezésen alapul, amely a rendőrség létéből, akcióiból és viselkedéséből született, másrészt viszont azon a képességen, amely a közösség bizalmát elnyerheti és megtarthatja (KOVÁCS 2015: 99–125). A fenti probléma megoldását állami szinten paradigmaváltásban, a végrehajtás szintjén pedig az oktatásban látom. A megoldási javaslatokat következő tanulmányomban ismertetem.

IRODALOM

Internetes források

- Az 1913. évi XXI. törvénycikk – A közveszélyes munkakerületről <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7217> (2017. december 7.)
- Az 1947. évi XXVII. törvény – a Párizsban 1947. február 10-én kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=94700018.tv (2017. december 5.)
- Az 1955. évi XVII. számú törvényerejű rendelet – a kihágás intézményének és a kihágási bíraskodásnak a megszüntetéséről. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=258.340 (2017. december 7.)
- Az 1961. évi V. törvény – a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=96100005.TV&txtreferrer=A1100210.TV (2017. december 7.)
- Az 1993. évi XVII. törvény – a büntető jogszabályok módosításáról. <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99300017.TV> (2017. december 7.)

- BELOVICS Ervin et al. 2014. Büntetőjog; Általános rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- BENOIT, Cecilia 2013. Benefits and constraints of intimate partnerships for HIV positive sex workers in Kibera. *International Journal for Equity in Health*, 12/3. 1–12.
- BODOR Endre–SZÜCS János 1964. A prostitúció helyzete a fővárosban. *Belügyi Szemle*, 2/6. 30.
- BÖLÖNY József 1978. Magyarország kormányai 1848–1992. Akadémiai Kiadó, Budapest
- DÉRI Pál 1957. A prostitúció néhány kérdéséhez. *Belügyi Szemle*, 5/3, 72–75.
- EGOROVA, Natalia I. 1996. Stalin's Foreign Policy and the Cominform. In: GORI F.–PONS S. (szerk.): *The Soviet Union and Europe in the Cold War, 1943–53*. Palgrave Macmillan UK
- FINSZTER Géza 2017. A rendészettudomány magányossága. In: GAÁL G.–HAUTZINGER Z. (szerk.): *Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig*. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport
- FRIEDEL Egon 1994. Az újkori kultúra története. *Holnap*
- GERCENZON Alekszej 1958. A bűnözés tanulmányozásának kérdései. Gazdasági és Jogi Kiadó
- GRANT, Charls–BARYSCH, Katinka 2008. Can Europe and China shape a new world order? Centre for European Reform
- HELLER Farkas Tamás 1965. A prostitúció időszerű kérdései. *Belügyi Szemle*, 3/7. 46–59.
- KÁROLI Gáspár 2017. Szent Biblia, Magyar Bibliatársulat
- KONCZER István–LÁSZLÓ János 1976. Prostitúcióhoz kapcsolódó bűnözői csoport felszámolásának egyes tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, 14/8. (1976), 89–92.
- KONDOROSI Ferenc 2008. A rendészeti stratégia: Magyarország közbiztonsági programja. *Rendészeti Szemle*, 1. 3–4.
- KORINEK László 2007. A bűnügyi tudományok helyzete. *Magyar Tudomány*, 12. 1570.
- KOVÁCS István 2016b. A prostitúció jelensége és társadalmi kontrolljának vizsgálata empirikus módszerekkel. PhD-értekezés, NKE-HDI
- KOVÁCS István 1955. A prostitúció rendőri kérdései. *Rendészeti Szemle*, 9/6. 508–518.
- KOVÁCS István 2016a. A prostitúciós „prohibicionista modell” cáfolata. In: ORBÓK Á. (szerk.): *Hadtudomány és a XXI. század*. Colorcom Media Kft.
- KOVÁCS István 2015. Az üzletszerű kéjelgéssel kapcsolatos rendőri visszaélések etikai vonatkozásai. *Belügyi Szemle*, 63/4. 99–125.
- KOVÁCS István 2017. Jogharmonizáció vagy sem? Első rész: New York-i Egyezmény és a 2012. évi C. törvény – Büntető Törvénykönyv. *Jogelméleti Szemle*, 17/2, 88–106.
- KOVÁCS István 2017c. Jogharmonizáció vagy sem? Harmadik rész: a New Yorki Egyezmény és a 13/2014. (V.16) ORFK utasítás. *Belügyi Szemle*, 65/10. 55–57.
- KOVÁCS József 1989. A prostitúcióról. *Belügyi Szemle*, 27/6. 121–122.
- LŐRINCZ József et al. 2003. A büntetőtan elméleti és történeti alapjai. ELTE AJTK
- MADOS Imre et al. 1972. Akció a fővárosi prostitúcióhoz kapcsolódó bűncselekmények felszámolására. *Belügyi Szemle*, 10/1. 125–126.

- MÉRGES István 1965. A prostitúció időszerű kérdései. *Belügyi Szemle*, 3/10. 48.
- PAPP Jenő 2010. A mai Magyarország erkölcsrajza. *Budapesti Negyed*, 18/3. 116.
- SANDERS, Teela 2005. It's just Acting Sex Workers. *Gender Work and Organization*, 12. 319–342.
- SZAHAROV, Andrej Dimitrijevič 1962. A kommunizmus felépítése és a társadalmi jogrend megerősítése. *Voproszű Filozofi*, 9. 39.
- SZIGETHY Gábor 2016. Napló múltidőben. *Kortárs*, 60/5. 55–57.
- SZILÁGYI Géza 2010. Ismeretlen, valószínűleg pécsi lány levélfoszlánya édesanyjának. *Budapesti Negyed*, 18/3. 214.
- TARTSÁNYI Miklós 1944. Falusi lány Pesten. *Csendőrségi Lapok*, 34/14. 6–10.
- WEININGER, Otto 2010. Anyaság és prostitúció. *Budapesti Negyed*, 18/3. 385–391.

*Prostitution and Prohibition in Hungary Nowadays
or why is the Police not Capable of Diminishing Socialism
in the 21st Century?*

The happiest barrack in the socialist camp. So was Hungary called in the 50's. But did marginalized groups of the social periphery perceived the country in the same manner? The study examines the connection between prostitution and prohibition, while studying the effects of socialism on Hungary, criminal politics and the police's work. The author uses his own previous research results to answer the questions.

Key words: prostitution, prohibition, cold war, socialism, police

*Prostitucija i prohibicija u današnjoj Mađarskoj
ili zašto policija ne uspeva da raskine sa socijalizmom u XXI veku?*

Najsrećnija baraka u socijalističkom kampu. Tako se Mađarska zvala tokom pedesetih godina prošlog veka. Međutim, da li su delili ovo mišljenje i marginalizovane grupe sa periferije društva? Rad se osvrće na vezu između prostitucije i prohibicije sa posebnim akcentom na efekte socijalizma u Mađarskoj, kriminalnu politiku i rad policije. Autor opisuje karakteristike ere i upoređuje ih sa rezultatima sopstvenog istraživanja.

Ključne reči: prostitucija, prohibicija, hladni rat, socijalizam, policija

Beérkezés időpontja: 2017. december 09.
Elfogadás időpontja: 2017. december 22.

Prof. Sallai János, PhD

· Nemzeti Közszerolgalati Egyetem, Budapest
· sallai.janos@uni-nke.hu

Fekete Katalin, PhD

· Nemzeti Közszerolgalati Egyetem, Budapest
· katalinfekete28@gmail.com

A RENDÉSZET GLOBÁLIS, KONTINENTÁLIS, REGIONÁLIS ÉS LOKÁLIS KIHÍVÁSAI ÉS VÁLASZAI NAPJAINKBAN

*The Global, Continental, Regional and Local Challenges of Policing
and its Solutions in our Days*

*Globalni, kontinentalni, regionalni i lokalni izazovi i odgovori
policijskog upravljanja današnjice*

„Kezelní az elkerülhetetlent és elkerülni a kezelhetetlent.”
(Prof. John Schellnhuber)

A XXI. századra egyértelművé vált, hogy a globalizáció határozza meg napjainkat: az élet minden területén jelen van, így a rendészet területén is. Annak érdekében, hogy a rendészet területén szabályozni tudjuk a globalizációs folyamatokat, nélkülözhetetlen ismerni annak jellemzőit, hatásmechanizmusát és kockázatait. Mivel a globalizáció során jelen levő veszélyek szintjükben és jellegükben különbözőek lehetnek, ezért mind globális, mind pedig regionális, illetve helyi szinten is elemezni kell őket, s egyúttal meg kell találni a válaszokat is a különféle szinteken tapasztalt kihívásokra. A szerzők azon a véleményen vannak, hogy a globalizáció kihívásai-val kapcsolatos rendfenntartó szervek hatáskörébe tartozó feladatok a következők lehetnek: a globális felmelegedés, a víz és az élelmiszer hiánya, a kábítószer elterjedése a világban, az energiaforrásokért folytatott küzdelem, a terrorizmus, az észak–déli relációban egyre nagyobb mértékben meglevő szociális különbségek, a Föld túlnépesedése, illetve a migráció.

Kulcsszavak: migráció, globalizáció, felmelegedés, rendészet, szervezett bűnözés, terrorizmus, kábítószer, adatbiztonság

BEVEZETÉS

Jelenleg egy globális hatalmi válságnak vagyunk tanúi és részesei, miközben a világ hatalmi központja dinamikusan áthelyeződik Nyugatról Keletre, vagyis az USA folyamatosan veszít erejéből, viszont Délkelet-Ázsia politikai, gazdasági és katonai befolyása érezhetően nő, s e folyamat eredményeként Japán, Kína és India globális erővé válik.

Az elmúlt évszázadokban a világ erőterei folyamatosan átrendeződtek, s a nagy felfedezések után elindult egy erőteljesebb nemzetköziesedés azáltal, hogy Európa államai szétküldték hódítóikat a világba. Ezt a folyamatot erősítette fel az első ipari forradalom, amelynek hatására a korábbi helyhez kötöttséget a vasút és a későbbi motorizáció nagyban megszüntette, illetve a hírközlésben elindított egy folyamatot, ami elvezetett a napjainkban folyó adatátviteli forradalomig. A fentiekén kívül a társadalmak fejlődésére és a rendészet kialakulására is meghatározó hatást gyakorolt a francia forradalom.

A globalizáció kezdetét többen eltérően értelmezik: így van, aki 1492-t, Amerika felfedezését, van, aki az első ipari forradalmat, és van, aki az 1980-as évek elejét tartja kezdetnek. Véleményünk szerint a globalizáció kezdete a XVI–XVII. századra, a kapitalista árutermelési társadalmak kialakulására és gyors elterjedésére nyúlik vissza, amelyet egy folyamatos területi expanziós tevékenység kísért. Ezt követően a kapitalista társadalmat építő államok fejlődése egyenlőtlenül zajlott le, melynek következtében eltérő fejlettségű államok jöttek létre. A feudális röghöz kötöttség felszámolása, a vasút, a hajózás, a kerékpár, a motorok és később a személyautók elterjedése egy modern népvándorláshoz vezetett mind egy adott államon belül, mind az államok, illetve a kontinensek között. Kezdetét vette a migráció, amely különféle időszakokban eltérő nagyságban volt jelen a világban, és napjainkra pedig, a globalizáció korszakában kiteljesedett, létrehozva korunk emberét: a „globál nomád”-ot, aki különféle gazdasági, társadalmi, vallási okok vagy természeti katasztrófák miatt elhagyja szülőhelyét, lakhelyét, országát, sokszor pedig kontinensét is.

1. A GLOBALIZÁCIÓRÓL ÁLTALÁBAN

Hogy a globalizáció rendészeti kihívásait számba vehessük, ahhoz szükséges tisztázni azt is, hogy egyáltalán mit értünk globalizáción, és miért kell

foglalkozni a globalizáció kihívásaival. Magát a globalizáció fogalmát mind hétköznapi, mind tudományos értelemben már közgazdászok, modern üzlettudományok, társadalom- és földrajztudósok is megpróbálták megfogalmazni (CSÉFALVAY 2004). A jelentős számú megfogalmazás közül Robert Reichnak, Bill Clinton korábbi amerikai elnök munkaügyi miniszterének a kijelentését tartjuk fontosnak megemlíteni, amely szerint „ebben az évszázadban már nem lesznek nemzeti termékek vagy technológiák, sem nemzeti vállalatok, sem nemzeti iparágak. Nem lesznek nemzetgazdaságok sem, abban az értelemben, ahogyan ma látjuk. Majdnem minden termelési tényező – tőke, technológia, gyár és felszerelés – könnyedén mozog majd a határokat átszelve, és az „amerikai gazdaság” kifejezés tartalom nélkülivé válik, mint ahogyan az amerikai vállalat, az amerikai tőke, az amerikai termékek és az amerikai technológia kifejezés is. Hol gyorsabban, hol talán látványosabban, de ehhez hasonló változás játszódik le a többi országban is” (REICH 1991). Az idézett állásfoglalásban jól érzékelhető a szabad piacgazdaság térnyerése Földünk egész területén, továbbá a nemzetállamok erejének, befolyásának csökkenése azáltal, hogy a multi- és transznacionális vállalatok fokozatosan uralják a világ gazdaságot, az államhatárok pedig veszítenek szűrő, elválasztó szerepükből. Az elmúlt négy évtizedben ezek a folyamatok felerősödtek, amit katalizátorként elősegített az utolsó két-három évtizedben a negyedik ipari (adatátviteli) forradalom. Mára az internet vált azzá, ami egykor a világűr volt: a kereskedelem, a kommunikáció, a kutatás és az erőbevetés korlátlan birodalmává (BRZEZINSKI 2013). Ezáltal a globalizáció mint a világ nemzetköziesedésének folyamata a világ minden területén felgyorsult és elmélyült. A világ bármely szegletében hasonló árukkal, szolgáltatásokkal, marketinggel találkozhatunk, és az internet révén mindenki könnyedén kapcsolatba léphet mindenkivel. Teret nyert a „glóbuszon” a szabad piacgazdaság, a globális nagyvállalat, továbbá a globális termék, a globális piac és a globális marketing. Nap mint nap szembe találjuk magunkat a nyugati – főleg az amerikai – érték- és életmódminták (erőszakos?) terjeszkedésével és elterjedésével. A kereskedelmi csatornákon lassan csak amerikai filmeket lehet nézni, életünk részévé válnak az amerikai és az angolszász szokások, mint például a Valentin-nap vagy a Halloween, vagy akár a globalizáció zászlós hajójának képviselői, a globalizált termékek: Coca-Cola, Shell, Nike, Nokia, Samsung...

Tapasztalható, hogy a globalizációt megjelenítő termékek, szokások, gazdasági folyamatok jelen vannak mindennapi életünkben, befolyásolják azt, így globális, kontinentális és lokális szinten hatással lehetnek a biztonságra, és a rendészeti területen is újabb kockázatokat, kihívásokat generálhatnak.

2. A GLOBALIZÁCIÓ RENDÉSZETI ASPEKTUSBÓL

Ezek a kihívások rendészeti szempontból a következők lehetnek:

- Globális felmelegedés – víz és élelem hiánya
- A drog világméretű elterjedése
- Energiaforrásokért folyó harc
- Terrorizmus
- A gazdasági fejlődés eredményeként a szociális olló nyílása Észak és Dél között
- A föld túlnépesedése
- Migráció

A következő időszak egyik legnagyobb kihívása a globális felmelegedés, amely a többi között komoly környezeti, rendészeti, élelmiszer- és vízügyi, energiaügyi, egészségügyi, mezőgazdasági és megannyi biztonsági kérdést vet fel. Közülük elsősorban a víz és élelem hiányát szeretnénk kiemelni, mint a globalizációval közvetetten összefüggő kihívásokat. A globális felmelegedés önmagában egy természetes folyamat, amelyet a Földön és a Föld szerkezetében végbemenő tektonikai mozgások, illetve a világűrből érkező külső hatások váltanak ki elsősorban. Mindazonáltal az emberi tevékenység, különösen a globális piaci szintre emelkedett termelési igénynek való megfelelés által, jelentős előidézőjévé és felgyorsító szereplőjévé vált a globális felmelegedésnek – az üvegházhatás magas szintű előidézése folytán. A globális felmelegedés ténye napjainkban már nem megkérdőjelezhető. „Kutatóintézetek felmérései alapján az elmúlt ötven évben 0,7 Celsius-fokkal emelkedett az átlaghőmérséklet, és az előrejelzések alapján a jövőben továbbra is növekedni fog – csak ennél még gyorsabb ütemben. 2060-ra már több mint 2 Celsius-fokos hőmérséklet-növekedést jósolnak, amelynek hatására a brazil őserdők, valamint Kína és Tibet erdőinek jelentős része kipusztulhat” (SZA-BÓ 2012: 10). A világ elérkezett arra a pontra, amikor az éghajlatváltozásról már nem mint egy jövőbeni, az elkövetkezendő generációk sorsát, fennmaradását befolyásoló és meghatározó jelenségről beszélünk. A hőmérséklet emelkedése, a természetes jégtakarók zsugorodása, a tengerszint emelkedése, az erdőtakarók csökkenése, a biológiai sokféleség (diverzitás) szűkülése, illetve az erőforrásokért folytatott ádáz küzdelem – és még sorolhatnánk – mind-mind valóságos tény, és igenis határt szab a mai generációk életének és lehetőségeinek. Mindezek a jelenségek már ma is kihatnak a hétköznapijainkra. Egyik legfontosabb kincsünk, az ivóvíz, ma kb. 1,1 milliárd emberhez nem jut el, s a világ országainak több mint egyharmada közép- és magas fokú vízhiányban szenved. Sokak szerint a XX. század az olaj évszázada volt, a XXI. évszázad pedig a vízé. „Az Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési

Ügynöksége (United States Agency for International Development, USAID) szerint 2025-re 2,8 milliárdnál is több ember él majd ivóvízhiánnyal vagy szűkös készletekkel küszködő térségben, amint a vízigény húszévenként a duplájára fog növekedni” (BRZEZINSKI 2013: 297). Mindez beláthatatlan folyamatokat indíthat el a Földön, főleg Afrikában és Ázsiában. Nemcsak a migrációt erősíti fel, hanem a vízért folyó küzdelem az egyes afrikai, közel-keleti és ázsiai országokban a kormányozhatóságot is veszélyezteti majd, ami helyi, majd országos szintű, illetve országhatárt átlépő rendbontásokhoz, felkelésekhez, polgárháborúkhoz vezethet. Biztonsági szempontból további aggodalomra ad okot, hogy az említett térségek államainak többsége igen instabil, és már ma is konfliktus sújtotta terület. A globalizáció szelleméből adódóan kialakult verseny miatt a víz iránti ipari igények megnövekedése egyes országok, vetélytársak között is instabilitást okozhat, illetve egyes országok belpolitikai stabilitását is kockára teheti (lásd: Kína). Míg korábban a víz körüli konfliktusok elsősorban területtel kapcsolatos nézeteltérési viták tárgya volt, mára és az elkövetkező időszakban a konfliktusok számának jelentős növekedésével kell számolni amiatt, hogy a víz létfontosságú forrásként a túlélés legfontosabb elemévé válik.

A globális felmelegedés – amelynek jelei jelentős csapadék, sárlavinák, árvizek, aszály formájában ma már hazánkban is tetten érhetők – illusztris jelenségei az Északi-sarkon vagy magas hegységeinkben mára már mérhető formában érzékelhető. Így az Alpokban a gleccserek fogyása vagy az Északi-sarkvidéken a jégtakaró olvadása nyilvánvaló jelenség. Ám ezek következményei mára már nemcsak hogy megjósolhatóak, hanem nap nap után tetten is érhetők. Az Alpokban folyamatosan csökkenő gleccserek (amelyek nagy folyóinkat is táplálják, így pl. a Dunát is) néhány évtizeden (azaz belátható időn) belül előidézhetik, hogy Európa nagy folyóinak vízszintje esetleg minimálisra essen vissza, illetve hogy ezek medre kiszáradjon. E folyók partjain ma fontos ipari létesítmények találhatók, amelyek hűtése vagy más ipari igénye igen magas vízszintet követel meg, így annak elmaradása (lásd: Paks atomerőmű) beláthatatlan veszélyforrás lehet. Más kontinenseken is megjelenhetnek ezek a problémák. Pl. Afrikában a csaknem tíz országot érintő Nílus folyó, amely az elkövetkezendő évszázadban vízhozamának akár a 20%-át is elveszítheti, vagy Dél-Afrika, amelynek ivóvíztartalékai akár 15 éven belül is kiapadhatnak.

A jelenleg rendelkezésre álló kutatások alapján vízhiány miatt sok helyen kell majd nemzetközi konfliktussal számolni, különösen Afrikában, Ázsiában, illetve a Közel-Keleten. Több mint kétszáz folyó van a világon, amely legalább két országgal határos, és köztük találhatók olyan országok is, mint Szíria, Egyiptom, Bahrein vagy Kuvait, amelyek legalább 80%-ban függ-

nek a vízerőforrástól (SZABÓ 2012). Ugyanígy az Északi-sarkvidék lassú olvadása egy új, a nyersanyagokért folyó versenyt, küzdelmet hívhat életre, amelynek biztonsági kihívásai ma még beláthatatlan következményekkel járhatnak. Az Egyesült Államok, Kanada, Oroszország, Dánia és Norvégia számára az Északi-sark vidéke újabb gáz-, olaj- és érclelőhely lehetőségét jelenti, amelyért számos eszközzel küzdeni fognak. Ezenkívül a jégtakaró olvadása a tengerszint emelkedéséhez is vezet, illetve további emelkedéshez fog vezetni, ami a part menti városok számára veszélyforrás. (Előbb-utóbb akár azok elköltöztetése is szóba kerülhet, ami az adott államokat újabb próbák elé állítja.) Elgondolkodtató, hogy egy tengerparti település vagy város védelmének újragondolása, vagy a város lakosságának esetleges evakuációja mennyi rendészeti kérdést vet fel. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az éghajlatváltozásnak vannak előnyei is, ilyenek például a fokozatosan hajózhatóvá váló tengeri útvonalak, főleg északon. S habár a jövőben tovább javulhat ez a helyzet, a nemzetközi konfliktusok szempontjából egy újabb vita forrása lehet, hiszen szinte még meg sem nyíltak az északi átjárók, de a velük határos nagyhatalmak már követelték a kizárólagos jogot felettük.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének jelentései alapján a feltárt édesvízkészlet 20%-át az ipar, a 70%-át pedig a mezőgazdaság emészti föl (www.fao.org, 2016). Ami egyben átvezet az élelemhiány veszélyének problematikájához. A globális felmelegedés a szélsőséges időjárási viszonyok gyakori-vá válásával jár együtt, amelynek hatására már ma is elhúzódó aszályokat, többszörösére növekedett csapadékmennyiséget, illetve korábban nem tapasztalt szélviharokat tapasztalunk. A szárazság vagy áradások miatt művelhetetlenné váló talaj következményeképpen beszűkül az emberiség élettere. A növények természetes körülményei megváltoznak, és még ha képesek is alkalmazkodni, mindenféleképpen jelentős termés kiesési ciklusokkal kell számolni, ami miatt veszélybe kerülhet az élelemtermelés, és globális élelemhiány léphet fel. Az élelmiszerek ára pedig feltartóztathatatlannal emelkedni fog.

A globalizáció, amelynek vannak pozitív hatásai, jelenségei is (pl. a turizmus elterjedése, tömegtermékekhez való hozzáférés/elérhetőség, az orvostudomány fejlődése, internet stb.), sok olyan jelenséggel is jár, amely a világ valamennyi térségében naponta, sőt kisebb időegységekben is kifejezhetően szedi az áldozatát. Ezek egyike a drog forgalmazásának és fogyasztásának világméretű elterjedése. Azzal, hogy a globalizáció során a nemzetállamok érdekérvényesítése, befolyása csökken a határellenőrzés fenntartásában (mert a határok elválasztó-szűrő szerepe a turizmus és az áru szabad áramlása folyamán jelentéktelenebbé válik), a drogforgalmazók lehetőségei megnövekszenek, ami hozzájárulhat az elszegényedés növekedéséhez, s így a

kiszolgáltatottak számának emelkedéséhez – ez utóbbiakat pedig fel tudják használni a drog forgalmazásához. A drog globális elterjedéséhez nagyban hozzájárul az a tény, hogy a világon mindenütt van egy fogyasztói réteg, amely újratermeli a drog iránti igényeket. A drog világszintű terjesztését, kereskedelmét elősegítik az adatátviteli forradalom eredményeként minden napjainkat segítő mobiltelefonok, az internet és más elektronikus eszközök, amelyek segítségével a forgalmazók megszervezik a szállítást és az eladást. Sok esetben úgy jut el a felhasználóhoz a drog, hogy nem is érintkezik a drogdílerrel. Jelenleg a világtérképen jól ismert drogszállítási útvonalak vannak, mivel azonban a drog nagyon jó üzlet, az ellene folytatott küzdelem a XXI. században előreláthatólag nem ér véget, hanem a világ összes állama számára továbbra is jelentős rendészeti, orvosi és társadalmi kihívást jelent.

Már a globális felmelegedés kifejtésekor is felmerült fentebb az Északi-sarkért folytatott harc determináns oka: az energia. Az energiától való nemzetközi függésre számtalan példát említhetünk (lásd Magyarország, Ukrajna, Európai Unió, Kína stb.), hiszen Földünk valamennyi országa jelentős mértékben függ tőle. Nem véletlen, hogy a világkereskedelem legnagyobb tételét az energiahordozók képviselik (VAJDA 2005). Az energiapolitika ezáltal a nemzetközi politika egyik fő irányadója, amelynek mentén az adott ország geopolitikája is meghatározódik. Az energiaellátás globalizációja következményeképpen a világgazdaság rendkívül érzékenyen reagál a piac legkisebb változásaira is. Az 1973. évi olajválság az egész világon komoly gazdasági és pénzügyi válsággá gyűrűzött, de példaként említhető Ukrajna külügyi és gazdasági kapcsolata Oroszországgal is; a jelenlegi ukrán–orosz válság során az Európai Unió energiaellátása is veszélybe került! Napjainkban egyértelművé vált, hogy a jelentős gazdasági növekedést (konjunktúrát) diktáló Kína nagy energiaéhségben szenved, mivel pl. olaj- vagy gáz-szükségletének több mint 90%-át külföldről szerzi be. Az is világossá vált, hogy a Földön a geopolitikai küzdelemben az egyik legfontosabb terület az energiaforrásokért folyó hatalmi harc. Ez a kérdéskör a mai nemzetközi politika egyik meghatározó eleme, amely a környezetpolitikai viták mélyén és a katonai-biztonsági stratégiák megfontolásában is jelen van. Mindebből egyértelműen következik, hogy a globalizációban meghatározó szerepet játszó központi térségek, illetve az oda törekvő Kína és India gazdasági szerepét, befolyását maximálisan meghatározza az energiaforrásainak megléte, illetve hiánya. Habár Kína leszögezte, hogy nincsenek expanziós törekvései, ugyanakkor több jelenség is ellentmond ennek. Kínaiak milliói élnek Kínával szomszédos országban, pl. Oroszország szibériai területein, Délkelet-Ázsiában stb. Figyelemre méltónak tartjuk Nagy László elemzését, amely szerint: „A területszerzés szempontjából az északi és a nyugati

irány (vagyis Oroszország és Kazahsztán) egyértelműen kívánatosabb és kedvezőbb Peking szempontjából, mint a Dél felé, Indokína vagy akár India felé irányuló terjeszkedés. Délen ugyanis ugyanazzal a problémával küszködnek, amellyel maga Kína is: sok az ember, kevés a föld, a terület. Északon viszont ott terül el a majdnem lakatlan, hatalmas térség a maga szinte kimeríthetetlen ásványkincseivel, amelyekre Kínának oly nagy szüksége van. Meg a Bajkál hatalmas ivóvíztartaléka, amelyre Kínának hamarosan az olajnál is nagyobb szüksége lesz” (NAGY 2010). Úgy gondolom, a világon beláthatatlan folyamatokat indíthatna el Kína, ha energiaéhségének kielégítését összekötné expanziós tevékenységgel. Ezzel összefüggésben nagyon figyelemre méltó az a tény, hogy a Kínai Népköztársaságban az iskolai és egyéb, nyílt forgalmazású térképek vonatkozásában él az a szabály, hogy jó néhány szibériai földrajzi megnevezés kínai megfelelőjét is fel kell tüntetni (igaz, zárójelben). Így például Vlagyivosztk Hais-en-ven-ként szerepel, Blagovescsenszk pedig Hai-lan-pao-ként (NAGY 2010). De a fokozódó gazdasági versenyben ne vessük el a történelmi tapasztalatokat. Ugyanakkor meg kell említeni (ellenpéldaként) az Európai Uniót, amelynek szintén szüksége van energiára, amit megvásárol, és az energiaigények kielégítésére az EU politikai döntéshozóinál fel sem merülnek expanziós elképzelések.

Nem kifejezetten a globalizáció következménye, de kétségtelen, hogy a globalizáció és a kétpólusú világ felbomlása katalizátorként hatott a terrorizmus világméretű elterjedésére, jelenlétére. Nem meglepő, hogy a leginkább nyugati értékek, ideológiák (sok esetben erőszakos) terjedése és ráerőltetése más kultúrákra, illetve az expanziós tevékenységek nem mindig találtak örömteli fogadtatásra. Az ellenállás különféle formákat öltött és ölt, amelynek radikális elfajulását sok esetben terrorizmusként értékeljük. Továbbá néha akár a terrorizmusig is elfajuló indulatokat egyaránt táplálta a globalizált társadalom és gazdaság egyenlőtlen arányú fejlődése, amely egyes térségek további elszegényedéséhez vezetett, más térségeket viszont jelentős gazdasági és politikai hatalmi fölényhez juttatott. Az adatátviteli forradalom (mobiltelefon, internet, pénzáttalások lehetősége), valamint az utazás szabadsága nagymértékben hozzájárult a terrorcselekmények megszervezéséhez és lebonyolításához. Mivel a terrorizmusnak és az ellene folytatott küzdelemnek kötegyeni irodalma van, ezért a részletes kifejtéstől eltekintünk.

Ha a kapitalizmus alapeszméje a profittermelés, akkor a globalizációé a profit maximalizálása. A globalizáció és a globális piac lehetővé teszi, hogy az egyes vállalatok úgy csoportosítsák határokon átvelő tevékenységeiket, hogy az számukra a legnagyobb (gazdasági) haszonnal járjon, előnyt követve David Ricardo szabad kereskedelem és komparatív előnyök elméle-

teiből. Habár az angol közgazdász szerint a szabad kereskedelem hasznos a részt vevő országok gazdasági szereplői számára, mára bizonyossá vált, hogy a szociális olló azzal sok esetben ellentétes irányban nyílik, és egyre nagyobb kontraszt alakul ki a centrum és a periféria, a fejlett és a fejlődésben levő területek között.

A gazdasági szektor szereplői – nem meglepő módon – arra törekednek, hogy minél kisebb ráfordítással minél nagyobb profitra tegyenek szert. Azáltal, hogy a termékek előállításában az egyik legjelentősebb kiadást a munkabérek, illetve az arra fizetett járulékok kifizetése igényli, ezért a „transnational companies”-k (TNC-k) a termelő leányvállalataikat olyan környezetbe igyekeznek átcsoportosítani, ahol minimális bérek fejében tudják alkalmazni a munkaerőt ugyanazért a termelői tevékenységért. Ilyen szempontból Ázsia, Afrika, Latin- és Dél-Amerika országai kedvező befektetési területek a nagyvállalatok számára. A minimálbérek ott jóval alacsonyabbak, illetve számos esetben nem fizetnek egészségügyi vagy nyugdíjjárulékot. Továbbá a vállalatok számára kritikus szempontok a jogi, biztonsági, politikai és környezeti szabályozások. Az Európai Unió ismét reprezentatív példaként szolgál: a szigorú biztonsági és környezetvédelmi előírások a vállalatok számára sok esetben túl nagy (anyagi) terhet és komplikációt okoznak, ezért áthelyezik ipari termelésüket a kedvezőbb szabályzatok országaiba. Habár Európa számára versenyképességi és gazdasági szempontból kedvezőtlen az ipari létesítmények áttelepítése, az Unióban maradó vállalatok alkalmazottai még így is jóval biztonságosabb környezetben és magas szintű munkajogi feltételekkel rendelkeznek, a környezetvédelmi aspektusáról nem is beszélve. Ez a folyamat elmélyíti a szakadékokat a centrumtérsegek, azaz Észak és Dél között, ami összeegyeztethetetlen érdekkonfliktusokat okoz. Az egy főre jutó jövedelem nagysága ellentétes irányú a gazdasági fejlettség szerinti besorolással. Így a centrumtérsegekben kiugróan magas az egy főre jutó jövedelem, a perifériális országokban viszont igen alacsony. Ezek az ellentmondások is nagyban generálják a globalizációellenes mozgalmakat, tüntetéseket. Ezek a tüntetések sokszor erőszakos cselekményekbe csaptak, illetve csaphatnak át, aminek következményeit megjósolni lehetetlen. Ezeknek a szerveződéseknek, tüntetéseknek a fő célja: egy új és igazságosabb világrend megteremtése, amelynek kivitelezése nagyon hosszú folyamat lehet, az Észak és Dél közti szakadék még egy ideig tovább mélyül majd, ami jelentős társadalmi, szociális feszültségeket gerjeszthet a glóbuszon.

A globalizáció eddig tárgyalt kihívásai és a föld túlnépesedése, valamint a migráció nem különíthető el egymástól. A természeti, társadalmi katasztrófák, veszélyek, Észak és Dél ellentétének erősödése, továbbá az a tény,

hogy földünk lakossága meghaladta a 7 milliárdot, mind-mind valamilyen formában hozzájárulhat a globalizáció egyik legnagyobb kihívásához, a migráció felerősödéséhez. Így szinte evidens, hogy a világtérképen jól megrajzolható migrációs főirányok a perifériatérseégekből a centrumtérseégekbe tartanak. Továbbá az északi országok magasabb életszínvonala, viszonylag erősebb biztonsági környezete és előregedett társadalma jelentős vonzó, szívó hatást gyakorol az ázsiai, latin-amerikai és afrikai országok népességére. Mivel a terrorizmushoz hasonlóan a migrációnak és a túlnépésedésnek is jelentős irodalma van, ezért – e két téma fontosságát szem előtt tartjuk ugyan, de – részletes kifejtését mellőznénk.

KÖVETKEZTETÉSEK

Alternatívák, válaszok, esetleges megoldások a globalizáció kihívásaira: Igazán jó válaszok a globalizáció kihívásaira csak akkor születnének, ha azok globálisan megfogalmazottak lennének, és globális együttműködésen alapulnának. Természetesen a legelőnyösebb megoldások azok volnának, amelyek elsősorban a kihívásokat kiváltó okokat, motivációkat szüntetnék meg, ám ezekre pillanatnyilag nem nagy az esély. A gyárak, autók továbbra is füstöt ontanak, és káros anyagokat bocsátanak ki, a profitmaximalizálásra törekvő TNC-k ezután is saját érdekeiket tartják szem előtt, és nem lesznek egy igazságosabb társadalom Sancho Panzái.

Azért nem ennyire kétségbeejtő a helyzet. Stratégiai gondolkodásmóddal, jó helyzetelemzéssel meg lehet találni a válaszokat a globalizáció kihívásaira és azok kezelésére. Ezek között is a rendészet területén elsőként a nemzetközi együttműködés jelenlegi változatának megújítását helyezném előtérbe. Pl. az Interpol esetében (amely a múlt évszázad első negyedének szülötte) még jobban figyelembe kellene venni az adatátviteli forradalom által kialakult kibertér nyújtotta előnyöket. Globális, kontinentális és regionális szinten is hatékonyabb rendészeti képzést kellene folytatni. Amennyiben a nemzetközi szervezetek a bűnözésben, az ember-, drog- és fegyverkereskedelemben növekvő haszonszerzést észlelnek, akkor ezzel arányban a nemzetállamoknak is többet kellene fordítaniuk a rendészet témájú kutatások, képzések és a végrehajtás finanszírozására. Erősebb állam és hatékonyabb civil szervezetek összefogásával kiküszöbölhető és csökkenthető a globalizáció által leselkedő globális veszélyek hatása.

Végezetül egy idevágó idézettel zárjuk a publikációt. „A biztonsági szakembereknek máról holnapra azzal kellett szembesülniük, hogy míg régebben egy vagy néhány országon belül kellett bűncselekményeket és elkövetőket felderíteniük, addig a bűnözés egypár éven belül annyira át-

alakult, hogy a bűnelkövetők nem különülnek el az állampolgárok többségétől, hanem köztük és velük együtt élnek, dolgoznak. Épp ezért a rizikó a korábbinál diffúzabbá vált. Ez viszont egyáltalán nem jelenti azt, hogy a jelenlegi kockázatok kevésbé veszélyesek az eddigieknél. Ellenkezőleg! Épp ezért a bűnözéskontroll az utóbbi évtizedekben mind nemzeti, mind nemzetközi vonatkozásokban gyökeresen új kihívásokkal szembesült” (FINSZTER 2014).

IRODALOM

Hivatkozás könyvre

- BRZEZINSKI, Zbigniew 2013. Stratégiai vízió (Amerika és a globális hatalom válsága). Budapest, Antall József Tudásközpont, 297.
- CSEFALVAY Zoltán 2004. Globalizáció 1.0, 2.0 Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- REICH, Robert 1991. The Work of Nations. New York, Knopf Doubleday Publishing Group. 3.

Hivatkozás folyóiratcikkre

- NAGY László 2010. NATO–Oroszország–Kína: stratégiai háromszög. *Felderítő Szemle*, 9. évf. 3–4. sz. 20.
- VAJDA György 2005. Energiaellátás és globalizáció. *Magyar Tudomány*, 50. évf. 5. sz. 588.

Hivatkozás internetes forrásra

- AQUASTAT 2016. FAO's Information System on Water and Agriculture; webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:3R1CLWCBGC0J:www.fao.org/nr/water/aquastat/water_use/index.stm+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-b (2016. 06. 29.)
- FINSZTER Géza 2014, kutatási jelentése: A globalizáció hatása és bűnözés-prognózis Magyarországon 2020-ig c. kutatási témában; www.bm-tt.hu/cuccok/letolt/finsztergezajelentes13.pdf letöltve 2014. (2016. 06. 29.)

Hivatkozás szakdolgozatra

- SZABÓ Sára 2012. Csökkenő természeti erőforrások – nemzetközi konfliktusok. Budapest. Szakdolgozat.

*The Global, Continental, Regional and Local Challenges of Policing
and its Solutions in our Days*

In the 21th century it became clear that globalisation defines our lives, and it is present in every area of life, and thus, policing. In order to be able to handle the challenges of policing posed by globalization, we have to be familiar with its characteristics, effects and risks. As the magnitude and nature of the threats resulting from globalisation may differ, it is necessary to examine them separately on a global, continental, regional and local level. A solution to challenges must be found on each individual level. In opinion of the authors, the greatest policing challenges of globalization are the following: global warming, water and food deficiency, the worldwide spread of drugs, the fight for resources, terrorism, the widening “social scissor” between the north and south resulting from economic development, the overpopulation of Earth and migration.

Key words: migration, globalization, policing, warming, organized crime, terrorism, drugs, data security

*Globalni, kontinentalni, regionalni i lokalni izazovi i odgovori
policijskog upravljanja današnjice*

U XXI. veku je postalo nedvosmisleno da nam svakidašnjicu određuje globalizacija; prisutna je u svim sferama života pa tako i na polju policijskog upravljanja. Da bi znali regulisati globalizacijske tokove na policijskom polju neophodno je da upoznamo karakteristike, efekte i rizike globalizacije. Pošto visina i karakter opasnosti koji se javljaju kao rezultat globalizacije mogu da budu različiti, zato se moraju analizirati kako na globalnom tako i na regionalnom odnosno lokalnom nivou, a ujedno moraju se pronaći i odgovori na izazove koji se javljaju na pojedinim nivoima. Autori su mišljenja da najveći izazovi globalizacije koji se tiču policije mogu da budu sledeći: globalno zagrevanje, nedostatak vode i hrane, rasprostranjenost droge u svetu, borba za izvore energije, terorizam, sve veće socijalne razlike na relaciji Sever-Jug, prenapučenost Zemlje kao i migracija.

Ključne reči: migracija, globalizacija, zagrevanje, policijska uprava, organizovani kriminal, terorizam, droga, bezbednost podataka

Beérkezés időpontja: 2018. február 07.

Elfogadás időpontja: 2018. március 05.

Prof. PhD Janoš Šalai

· Nacionalni univerzitet javne službe, Budimpešta
· sallai.janos@uni-nke.hu

PhD Katalin Fekete

· Nacionalni univerzitet javne službe, Budimpešta
· katalinfekete28@gmail.com

GLOBALNI, KONTINENTALNI, REGIONALNI I LOKALNI IZAZOVI I ODGOVORI POLICIJSKOG UPRAVLJANJA DANAŠNJICE

*The Global, Continental, Regional and Local Challenges of Policing
and its Solutions in our Days*

*A rendészet globális, kontinentális, regionális és lokális kihívásai és
válaszai napjainkban*

„Upravlјati nezaobilaznim i zaobići ono što se ne može upravljati“
(Prof. John Schellnhuber)

U XXI. veku je postalo nedvosmisleno da nam svakidašnjicu određuje globalizacija; prisutna je u svim sferama života pa tako i na polju policijskog upravlјanja. Da bi znali regulisati globalizacijske tokove na policijskom polju neophodno je da upoznemo karakteristike, efekte i rizike globalizacije. Pošto visina i karakter opasnosti koji se javljaju kao rezultat globalizacije mogu da budu različiti, zato se moraju analizirati kako na globalnom tako i na regionalnom odnosno lokalnom nivou, a ujedno moraju se pronaći i odgovori na izazove koji se javljaju na pojedinim nivoima. Autori su mišljenja da najveći izazovi globalizacije koji se tiču policije mogu da budu sledeći: globalno zagrevanje, nedostatak vode hrane, rasprostranjenost droge u svetu, borba za izvore energije, terorizam, sve veće socijalne razlike na relaciji Sever – Jug prenapučenost Zemlje kao i migracija.

Ključne reči: migracija, globalizacija, zagrevanje, policijska uprava, organizovani kriminal, terorizam, droga, bezbednost podataka

UVOD

Trenutno smo svedoci i saučesnici jedne krize vlasti u svetu kao deo centra spomenute svetske krize vlasti dinamičnim se pomera od Zapada prema Istoku to jest Sjedinjene Američke Države permanentno gube svoju moć, dok politički, ekonomski i vojni uticaj jugoistočne Azije osetno raste a kao rezultat tog procesa Japan, Kina i Indija postaju globalne sile.

Tokom vekova sile moći u svetu permanentno su se pregrupisale i posle velikih otkrića otpočelo je snažno internacionalizovanje s tim da su evropske države rasprostranile svoje osvajanje širom sveta. Taj proces je dobio na snazi putem početne faze industrijske revolucije što je uveliko ubrzalo izgradnju železnice i širenje motorizacije, kao i pokrenuo proces razvoja telekomunikacije što je dovelo do revolucije prenošenja podataka u današnje doba. Pored gore navedenih na razvoj društva i izgradnje moderne policije odlučujuća je bila francuska revolucija. Tumačenja se razilaze po pitanju početka globalizacije: jedni od 1492. godine od otkrića Amerike, neki drugi prvu industrijsku revoluciju, a ima i onih koji od 1980-ih godina datiraju početak globalizacije. Po mišljenju autora početak globalizacije vuče korene od XVI. i XVII. veka od vremena stvaranja društava kapitalističke robne proizvodnje i njegovog brzog širenja, koje je praćeno permanentnom teritorijalnom ekspanzijom. Nakon toga razvoj država koje su počele izgradnjom kapitalističkog društvenog sistema neuravnoteženo su se razvijale, a kao rezultat toga stvaraju se zemlje različite razvijenosti. Prevazilaženjem feudalnog sistema, raširenost železnice, moreplovstva, motorizacije dovelo je do savremene migracije naroda unutar jedne zemlje, a postepeno i između kontinenata. Otpočela je migracija koja je različitim razdobljima i različitim intenzitetom bila prisutna u svetu i u današnje doba dostiže svoj vrhunac stvarajući čoveka današnjice tzv. „globalnomada“, koji iz ekonomskih, društvenih, verskih ili zbog prirodnih katastrofa napušta svoje rodno mesto, zemlju a često i kontinent.

1. UOPŠTE O GLOBALIZACIJI

Da bi odredili koji su policijski izazovi globalizacije potrebno je da predočimo uopšte što je to globalizacija i zbog čega je potrebno da se bavimo izazovima globalizacije, posle razjašnjenja tog pojma želimo da dajemo neko objašnjenje. Sam pojam globalizacije u svakodnevnom i naučnom smislu pokušali su objasniti ekonomisti, moderne poslovne nauke, naučnici i istraživači društva i geografije (CSÉFALVAY 2004). Između mnogobrojnih pojmova mi bismo istakli mišljenje Roberta Reicha svojevremeno ministra rada američkog predsednika Billa Clintona po kome „U ovom veku

neće da bude nacionalnih proizvoda ili tehnologija niti nacionalnih preduzeća, ni nacionalnih industrijskih grana. Neće da bude nacionalnih ekonomija u onom smislu kako ih danas vidimo. Gotovo svi proizvodni faktori – kapital, tehnologija, fabrike i postrojenja – lako će da prelaze granice, a pojam „američka privreda“ ostaje bez sadržaja jednako tako i američko preduzeće, američki kapital, američki proizvodi i američka tehnologija. Ista situacija će da se odvija i u drugim zemljama sa različitim intenzitetom“ (REICH 1991). Putem citiranog stava uočljivo je sve veća rasprostranjenost tržišne privrede širom naše planete, a nasuprot tome sve manji uticaj nacionalnih privreda, s tim što multi- i transnacionalna preduzeća postepeno preuzimaju vlast u svetskoj privredi a sa tim državne granice gube ulogu razdvajanja i filtracije. U zadnje četiri decenije ovi procesi su pojačani, koje je u svojstvu katalizatora u zadnje tri decenije potpomagala industrijska (prenošenje podataka) revolucija. U današnje vreme internet je postao ono, što je svojevremeno bio kosmos: bezgranična imperija trgovine, komunikacije, istraživanja, upotreba snage (BRZEZINSKI 2013). Upravo zato je globalizacija kao proces internacionalizacije sveta na svim prostorima planete ubrzana i produbljena. Istu robu, slične usluge kao i marketing nalazimo i u najzabačenijim delovima zemlje, a preko interneta vrlo lako svako može stupiti u kontakt sa svakim. Na planeti bezgranični prostor zauzima slobodno tržište, slobodna tržišna ekonomija, globalna preduzeća, globalna multipreduzeća nadalje globalni proizvodi i globalni marketing. Iz dana u dan suočavamo se plasiranjem zapadnih (u prvom redu američkih) uzoraka vrednosti i načina života (nasilno?). Na tržišnim televizijskim kanalima možemo da gledamo samo američke filmove, a američki i anglosaksonski običaji sačinjavaju nam deo života, kao na primer Valentinovo ili Halloween ili predstavnici svetskih kompanija sa njihovim globalnim proizvodima kao što je Coca-Cola, Shell, Nike, Samsung...

Uočljivo je da proizvodi, običaji, privredni procesi koji predstavljaju globalizaciju deo su našeg svakodnevnog života, utiču na njega pa preko toga globalnim, kontinentalnim i lokalnim razmerama mogu da utiču na bezbednost, a na bezbednosnom području generališu nove izazove i rizike.

2. GLOBALIZACIJA IZ POLICIJSKOG ASPEKTA

Posmatrajući sa policijskog gledišta izazovi mogu biti sledeći:

- Globalno zagrevanje – nedostatak vode i hrane
- Rasprostranjenost droge u svetu
- Borba za izvore energije
- Terorizam

- Kao rezultat ekonomskog razvoja pojava socijalnih razlika na relaciji Sever – Jug
- Prenaseljenost Zemlje
- Migracija

Jedan od najvećih izazova u predstojećem periodu jeste globalno zagrevanje koje postavlja niz pitanja kao što je očuvanje okoline, ishrana, vodoprivreda, energija, zdravstvo, poljoprivreda, a sve to utiče i na bezbednost. U prvom redu želimo istaći nedostatak pitke vode i hrane koje je u neposrednom kontaktu sa problematikom globalizacije. Globalno zagrevanje je samo po sebi prirodni proces koji je posledica tektonskih promena u strukturi Zemlje kao i spoljnih uticaja koje dolaze iz svemira. Pored toga delovanje čoveka, posebno imperativ udovoljavanju potražnji globalnog tržišta, preko izazivanja visokog nivoa efekta staklenika, u velikoj meri uzrokuje i ubrzava globalno zagrevanje. Činjenica globalnog zagrevanja danas više nije upitna. „Na osnovu procena Instituta za Istraživanja na Zemlji u zadnjih pedeset godina prosečna temperatura na Zemlji se povećala za 0,7 °C, a prema meteorološkim predviđanjima ubuduće će se još većim intenzitetom povećavati. Do 2060. godine povećanje može da dostigne 2 °C, a posledica toga može da bude značajno smanjenje prostora pod šumom u Brazilu, Kini i Tibetu“ (SZABÓ 2012: 10). Čovečanstvo je došlo do spoznaje kada se o promeni klime ne govori kao o pojavi koja se očekuje u budućnosti kod nastupajućih generacija, nego predstavlja problem današnjice. Povećanje temperature, otapanje prirodnog ledenog pokrivača, porast nivoa mora, smanjenje šumskih površina, sužavanje bioloških raznovrsnosti, nemilosrdna borba za izvorima energije i još mnogo toga, sve je to stvarnost, koja određuje granice mogućnosti delovanja današnjoj generaciji. Gore pomenute pojave već i sada i te kako određuju našu današnjicu. Jedno od najvećih blagodeti predstavlja nam pitka voda, čiji nedostatak pogađa gotovo 1,1 milijardu ljudi, a više od jedne trećine zemalja u svetu pati od nedostatka vode. Po mnogima XX. vek je bio vek nafte, dok će XXI. biti vek vode. „Po procenama Američke međunarodne agencije za razvoj (United States Agency for International Development USAID) do 2025. godine više od 2,8 milijardi ljudi će živeti na prostorima sa ograničenim rezervama pitke vode, a potrebe će se svakih dvadeset godina udvostručiti“ (BRZEZINSKI 2013: 297). Sve će to da pokrene nepredvidive procese na Zemlji u prvom redu u Africi i Aziji. Neće samo da se poveća migracija nego će borba za vodu u pojedinim afričkim, bliskoistočnim i azijskim zemljama da izazove nemire, unutar pojedinih zemalja krizna žarišta izazivajući građanske ratove. Posmatrajući iz ugla bezbednosti, zabrinjavajuće je da je većina država pomenutog područja

ionako nestabilna sa bezbroj konflikata u njima. Povećane potrebe industrijskih postrojenja u uslovima konkurencije koje stvara globalizacija može da dovede do nestabilnosti i razmirica između pojedinih zemalja suparnika, ali i može da stvara unutrašnju političku nestabilnost (vidi: Kina). Dok su ranije konflikti oko vode bili u prvom redu predmet teritorijalnih nesuglasica, danas kao i ubuduće moramo da računamo sa povećanjem istih upravo zbog vitalnog značaja vode kao najvažnijeg elementa za preživljavanje.

Globalno zagrevanje, koje se povremeno u obliku povećanog intenziteta i količine oborina, poplava, iliti suša javlja već i u našoj zemlji, a na Severnom polu ili u visokoplaninskim predelima ove pojave su učestalije i dobijaju sve veće razmere, tako topljenje glečera u Alpima, ili smanjenje ledenog pokrivača na Severnom polu postaje činjenica. Posledice ovih pojava ne samo da se predskazuju, nego su iz dana u dan sve uočljivije. Postepeno topljenje glečera u Alpima (koji natapaju velike reke kao što je Dunav) u sledećih nekoliko desetina godina može da prouzrokuje nizak vodostaj velikih evropskih reka, pa čak i da dovede do njihovog isušivanja. Na obalama tih reka nalaze se danas važna industrijska postrojenja čije hlađenje iliti potrebe za visoki vodostaj u slučaju nedostatka vode dolazi u opasnost. Sam pogon istih ujedno znači i stalni izvor opasnosti (vidi: atomska elektrana u Pakšu). I na drugim kontinentima se mogu javiti slični problemi. Na primer u Africi reka Nil koja protiče kroz gotovo deset zemalja, a čiji će se protok vode u nastupajućem veku smanjiti za 20%, ili Južna Afrika, gde rezerve pitke vode mogu gotovo nestati za petnaest godina.

Nedostatak vode po dosadašnjim iskustvima izaziva međunarodne konflikte, koji će ubuduće da budu sve učestaliji, u prvom redu u Africi, Aziji odnosno na Bliskom Istoku. Više od dvesta reka ima u svetu, koje se graniče sa najmanje dve zemlje, među njima možemo naći takve zemlje kao što je Sirija, Egipat, Bahrein ili Kuvait, a koje najmanje 80% ovise o vodenim resursima (SZABÓ 2012). Jednako tako postepeno topljenje Severnog pola može izazvati borbu za sirovine, a bezbednosne posledice takvog procesa su nedokučive. Za SAD, Kanadu, Rusiju, Dansku i Norvešku Severni pol može da znači nova nalazišta plina, nafte i metala za koja nalazišta će se ove zemlje i te kako boriti. Osim toga kao posledice topljenja ledenog pokrivača javiće se povećanje nivoa morske površine koje dovodi u opasnost priobalne gradove, a pre ili posle može da uzrokuje i napuštanje tih gradova, što dotičnim državama stvara dodatne probleme. Možemo samo da naslutimo da odbrana ili eventualna evakuacija tih naselja kakav izazov može da znači, između ostalih i čuvarima reda. Ujedno treba da konstatujem da promena klime ima i svoje prednosti među kojima je i postepeno povećanje broskog saobraćaja na onim delovima mora koja su usled plitkoće do tada bila nepri-

stupačna i to u prvom redu na severu. Iako će u budućnosti da bude naizgled to sve povoljnije, ipak posmatrano iz ugla međunarodnih konflikata stvaraće nove izvore za razmirice, jer još i nisu otvoreni severni prolazi, a velike sile već polažu gotovo isključivo pravo na njihovo korištenje.

Na osnovu izveštaja Ujedinjenih Nacija od otkrivenih nalazišta slatke vode 20% koristi industrija a 70% poljoprivreda (www.fao.org, 2016) što nam ujedno i predočava opasnost nedostatka hrane. Globalno zagrevanje prouzrokuje sve češće ekstremne klimatske krajnosti, putem kojih beležimo sve duža sušna razdoblja, povećane količine oborina kao i ranije nezapamćene uragane, oluje. Kao posledica velikih suša ili poplava povećavaju se neobrađive površine zemljišta pa se sa tim sužava životni prostor čoveka. Prirodni životni uslovi biljaka se menjaju, pa ako se i uspeju prilagoditi datim okolnostima, moramo da računamo sa cikličnim prinosima, što će da dovede u opasnost redovno snabdevanje ljudske populacije hranom. A cene namirnica će vrtoglavo da rastu.

Globalizacija ima i svoj pozitivan učinak kao što je na primer razvoj turizma, medicine, pristupačnost robi široke potrošnje, rasprostranjenost interneta, itd. Ali uočljive su i pojave koje širom sveta kupe žrtve. Jedna od takvih je i droga kojom se sve više trguje i koja se sve više konzumira diljem sveta. S tim što se tokom globalizacije umanjila mogućnost zastupanja interesa nacionalnih država, njihov uticaj održavanja granične kontrole sveo se na minimum jer je usled slobodnog prolaza robe i turizma redukovana uloga graničnog razdvajanja i kontrole, pa se mogućnost trgovine drogom sve više proširila, stvarajući sve veći broj ne samo korisnika nego i preprodavaca koji se usled povećanog siromaštva prihvataju tog nezahvalnog i opasnog posla. Trgovinu drogom svetskih razmera umnogome pomaže vrtoglavi razvoj prenosivača podataka, mobilnih telefona, interneta i drugih elektronskih dostignuća, preko kojih preprodavci organizuju puteve i pravce krijumčarenja, a korisnik često dođe do droge bez toga da bi stupio u kontakt sa dilerom. Trenutno su dobro poznate maršrute krijumčarenja u svetu, ali pošto je droga veoma unosan posao može da se predvidi da borba protiv nje neće da prestane u XXI. veku, nasuprot nadalje će da bude pravi policijski i zdravstveni izazov svim zemljama sveta.

Već prilikom izlaganja o globalnom zagrevanju se ispostavilo da determinantan razlog borbe za Severni pol čini energija. Za zavisnost od energije na međunarodnom polju možemo da navedemo bezbroj primera (vidi: Mađarska, Ukrajina, Evropska unija, Kina, itd.) jer sve zemlje manje ili više zavise od nje. Nije slučajno da najveći deo svetske trgovine sačinjava trgovina nosačima energije (VAJDA 2005). Pošto jedno od glavnih smernica međunarodne politike čini energetska politika, ona sama po sebi

predodređuje geopolitiku date zemlje. Kao posledica globalizacije snabdevanja energijom beleži se osetljivo reagovanje tržišta svetske privrede i na najmanje promene na tom polju. Naftna kriza iz 1973. godine širom sveta je izazvala ekonomsku i finansijsku krizu, kao primer možemo navesti političke i ekonomske odnose Ukrajine i Rusije; usled ukrajinsko-ruske krize delimično dovedeno je u opasnost i snabdevanje energijom Evropske unije. Ekonomska konjunktura koju trenutno diktira Kina zahteva velike količine energije. Ova zemlja 90% svojih potreba plina i nafte obezbeđuje iz uvoza. Postaje nam jasno da se unutar geopolitičkog nadmetanja najveća borba za prevlast vodi oko izvora energije. Ovo pitanje je jedno od odlučujućih faktora međunarodne politike koje se preko politike oko očuvanja okoline promišljeno provlači kroz strategije vojno-bezbednosnog karaktera. Iz svega toga proizilazi da se centralni prostor koji ima odlučujuću ulogu u procesu globalizacije, odnosno Kina i Indija koje tamo teže, a čiji ekonomski potencijal i uticaj umnogome zavisi od postojanja ili nepostojanja izvora energije. Iako se Kina izjasnila da nema ekspanzionističke namere, mnoge pojave ipak protureče tome. Milioni Kineza žive u zemljama koje se graniče Kinom, na primer na prostoru Sibira u Rusiji, u Jugoistočnoj Aziji, itd. Pažnje vredna je po tom pitanju analiza Lasla Nađa po kome: „Cilj osvajanja teritorija u pravcu severa i zapada, to jest prema Rusiji i Kazahstanu po procenama Pekinga svakako je povoljniji nego u pravcu juga prema Indokini ili Indiji. Na jugu se naime bore istim problemima kao i u Kini: mnogo je ljudi, malo je obradive zemlje, mala je površina, dok na severu nalazimo gotovo nenaseljenu ogromnu površinu sa gotovo neiscrpnim mineralnim blagom koje je Kini i te kako potrebno. A tamo je i jezero Bajkal sa velikim rezervama pitke vode koja Kini uskoro može da bude od veće potrebe nego nafta“ (NAGY 2010). Po našem mišljenju Kina može pokrenuti nepredvidive procese u svetu, ako svoju glad za energijom poveže sa ekspanzionističkim tendencijama. S tim u vezi valja napomenuti činjenicu da se na školskim i drugim javnim geografskim kartama beleže i kineska imena (istina u zagradi) raznih sibirskih geografskih naziva. Tako na primer Vladivostok na kineskom se navodi kao Hais-En-Ven, a Blagoveščensk kao Hai-Lan-Pao (NAGY 2010).

U uslovima sve većeg ekonomskog nadmetanja nemojmo da zanemarimo ni istorijska iskustva. Istodobno trebamo kao suprotno da spomenemo Evropsku uniju, kojoj je tako preko potrebna energija koju kupuje, no ne dolazi u obzir da se u interesu toga pozabavi ekspanzionističkim zamislima.

Istini za volju nije globalizacija izazvala, ali je nesumnjivo da je raspad dvopolnog sistema u svetu, jednako kao i globalizacija igrala ulogu katalizatora pojavi i širenju terorizma svetskih razmera. Prenošnje zapadnih ideoloških vrednosti, često nasilno nametanje svoje kulture na tuđu, a preko

toga i ekspanzionističko delovanje, nije iznenađujuće da je izazvala pokrete otpora i suprotstavljanja. Otpor se javlja u raznim oblicima, čije radikalno izopačenje često ocenjujemo kao terorizam. Naprasnost i gnev koji se javlja u vidu terorizma potpiruje i neujednačeni ekonomski razvoj globalizovanog društva, koji dovodi do postepenog osiromašanja pojedinih područja, dok istovremeno rezultuje političku i ekonomsku nadmoć drugih područja. Ta polarizacija je uz gotovo revolucionarna dostignuća na polu prenošenja podataka (mobilna telefonija, internet, mogućnost prepućivanja novca) kao i povećanja sloboda putovanja, doprinela lakšem organizovanju i izvođenju terorističkih delatnosti. Pošto je o terorizmu i o borbi protiv njega pisano veliki broj knjiga, autori ne žele podrobnije da raspravljaju na tu temu.

Ako je osnovna ideologija kapitalizma stvaranje profita, onda je to za globalizaciju maksimalizovanje profita. Globalizovano tržište omogućuje da pojedina poduzeća svoje poslovanje prošire i izvan granica, kako bi to za njih obezbedilo što veću ekonomsku korist na osnovu teorije o slobodnom tržištu komparativnim prednostima Dejvida Rikarda. Iako je po mišljenju engleskog ekonomiste slobodno tržište korisno za zemlje koje učestvuju u njemu, danas nam je već jasno da je socijalna zaštita sve nestabilnija, pa je uočljiv sve veći kontrast između centra i periferije, između razvijenih i područja u razvoju.

Nije iznenađujuće da akteri ekonomskog sektora nastoje, da putem što manjeg ulaganja dođu do što većeg profita. Pošto najveći deo troškova u proizvodnji sačinjavaju oni lične prirode, kao što je na primer lični dohodak odnosno dohoci koji se nameću na njega, stoga razna podružna preduzeća svoju proizvodnju ispostavljaju u područja gde mogu uz minimalizaciju plaća da angažuju radnu snagu za istu proizvodnju kao u matičnoj zemlji. Posmatrano iz tog aspekta azijske, afričke i latinoameričke zemlje čine idealno odredište za ulaganje multinacionalnim kompanijama. Minimalna zarada je mnogo niža kao što često ne plaćaju ni zdravstveno ni penzijsko osiguranje za zaposlene. Za preduzeća nadalje kamen spoticanja čine i razne regulative pravne, bezbednosne, političke ili ekološke prirode. Za sve to služi reprezentativnim primerom sama Evropska unija, naime strogi bezbednosni i ekološki propisi za preduzeća predstavljaju velike komplikacije, gotovo nepremostivo breme materijalne prirode, zato svoje industrijske pogone po tom pitanju premeštaju u zemlje sa blažim propisima. Mada Evropskoj uniji iz ekonomskog i aspekta konkurentnosti ne odgovara premeštanje industrijskih postrojenja, zaposleni u preduzećima koji ostaju u Uniji raspolazu sa daleko povoljnijim radnopravnim i bezbednosnim uslovima, ne govoreći o aspektima ekološke prirode. Taj proces produbljuje jaz između područja centra to jest Severa i Juga što prouzrokuje nepremostive

konflikte interesnih sfera. Od karakteristika centra najvažniji je elemenat kapitalističke privrede akumulacija i koncentracija kapitala, zatim snažan oslonac na društvene tehnološke nauke, jaka teritorijalna ekspanzija, ekonomska vlast i blagostanje kao i sposobnost da drži pod zavisnošću ostale regije svetske ekonomije. Uočljivo je da je visina dohotka po osobi suprotna kategorizaciji tendencije ekonomske razvijenosti. Stoga je u područjima centra izrazito visok dohodak po osobi, dok je u periferijalnim zemljama vrlo nizak. Ove pomenute proturečnosti uveliko doprinose čak generališu antiglobalizacijske pokrete i proteste. Ti protesti često izazivaju nasilje, čije su posledice nepredvidive, a glavni cilj im je osnivanje pravednijeg svetskog poretka. Sprovođenje tog procesa može da se produži u nedogled a kao posledica može da izazove produbljivanje ponora na relaciji Sever – Jug, što će da dovede do znatnih društvenih, socijalnih napetosti u svetu.

Do tada pomenuti izazovi globalizacije kao što je prenaseljenost odnosno migracija ne mogu se odvojeno posmatrati. Prirodne i društvene katastrofe razne opasnosti, jačanje suprotnosti na relaciji Sever – Jug kao i činjenica da je broj stanovnika na našoj planeti premašio cifru od 7 milijardi sve to može da bude velik izazov globalizaciji, kao i jačanju migracije. Zato je gotovo evidentno, da su glavni pravci migracije od područja periferija upereni prema područjima centra. Zemlje centra sa svakako višim životnim standardom i sa svojim sve starijim stanovništvom deluju prosto privlačujuće za stanovništvo periferijalnog područja. Pošto je poznato da se o prenaseljenosti kao i o migraciji u svetu mnogo pisalo i piše, držeći u evidenciji ove dve i te kako važne teme, ne želimo o tome ovaj put posebno da izlažemo.

ZAKLJUČAK

Alternative, odgovori, eventualna rešenja na izazove globalizacije:

Najbolji odgovori na izazove globalizacije mogu da se daju samo onda ako oni budu sveobuhvatni i budu zasnovani na globalnoj saradnji. Naravno, najkorisnija rešenja bi bila ona, koja bi otklonila uzroke i motivacije izazova, ali za to postoji trenutno mala verovatnoća. Tvornice i razna prometna sredstva i nadalje u vazduh ispražnjuju štetne materije a multinacionalne kompanije pred očima vide samo svoje interese, pa po svemu sudeći neće da igraju ulogu Sančo Panze jednog pravednijeg društva.

No situacija ipak nije tako zastrašujuća. Naime strategijskim načinom razmišljanja, korisnim spoznajama mogu da se pronađu odgovori na izazove globalizacije. Od ovih u prvi plan bi postavio obnovu međunarodne saradnje na policijskom-bezbednosnom polju, na primer u slučaju Interpola (koji je osnovan u prvoj četvrtini prošlog veka) još delatnije bi trebalo da se koriste

prednosti kiber prostora koji nam služi kao prednost a ne kao rezultat revolucije prenošenja podataka. Trebalo bi da se poveća efikasnost policijske obuke na globalnom, kontinentalnom i regionalnom nivou. Ukoliko međunarodne organizacije registruju povećanu profitabilnost kod prestupnika, krijumčara ljudi, droge i oružja, onda bi u skladu sa tim trebali da obezbede bolje uslove za istraživanja i obuku policajaca kao i materijalna sredstva. Uz koncentraciju snaga i povećanje efikasnosti države i civilnih organizacija mogu da se eliminišu ili barem umanje opasnosti nastale putem globalizacije.

Na kraju završavamo publikaciju sa jednim prikladnim citatom: „Eksperti za bezbednost s jednog dana na drugi su trebali da konstatuju da su ranije u jednoj ili u eventualno nekoliko država trebali da otkriju kriminalne radnje, dok se u zadnjih nekoliko godina kriminal toliko promenio da se kriminalci ne izdvajaju od većine građana, nego žive i deluju među njima i sa njima. Upravo je zato rizik postao difuzniji nego ranije. No to uopšte ne znači da su trenutni rizici manji od prethodnih. Nasuprot! Upravo zato kontrola kriminala u poslednjim desetlećima kako na nacionalnom tako i na međunarodnom polju stvara nove izazove, zahteva još veću pažnju“ (FINSZTER 2014).

LITERATURA

Referencije na knjige

- BRZEZINSKI, Zbigniew 2013. Stratégiai vízió (Amerika és a globális hatalom válsága). Budapest, Antall József Tudásközpont, 297.
- CSEFALVAY Zoltán 2004. Globalizáció 1.0, 2.0 Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- REICH, Robert 1991. The Work of Nations. New York, Knopf Doubleday Publishing Group. 3.

Referencije na članke

- NAGY László 2010. NATO–Oroszország–Kína: stratégiai háromszög. *Felderítő Szemle*, 9. évf. 3–4. sz. 20.
- VAJDA György 2005. Energiaellátás és globalizáció. *Magyar Tudomány*, 50. évf. 5. sz. 588.

Referencije na internet stranice

- AQUASTAT 2016. FAO's Information System on Water and Agriculture; webcache. [googleusercontent.com/search?q=cache:3RICLWCBGCoJ:www.fao.org/nr/water/aquastat/water_use/index.stm+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-b](https://www.googleusercontent.com/search?q=cache:3RICLWCBGCoJ:www.fao.org/nr/water/aquastat/water_use/index.stm+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-b) (2016. 06. 29.)

FINSZTER Géza 2014, kutatási jelentése: A globalizáció hatása és bűnözés-prognózis Magyarországon 2020-ig c. kutatási témában; www.bm-tt.hu/cuccok/letolt/finsz-tergezajelentes13.pdf letöltve 2014. (2016. 06. 29.)

Referencija na diplomski rad

SZABÓ Sára 2012. Csökkenő természeti erőforrások – nemzetközi konfliktusok. Budapest. Szakdolgozat.

The Global, Continental, Regional and Local Challenges of Policing and its Solutions in our Days

In the 21th century it became clear that globalisation defines our lives, and it is present in every area of life, and thus, policing. In order to be able to handle the challenges of policing posed by globalization, we have to be familiar with its characteristics, effects and risks. As the magnitude and nature of the threats resulting from globalisation may differ, it is necessary to examine them separately on a global, continental, regional and local level. A solution to challenges must be found on each individual level. In opinion of the authors, the greatest policing challenges of globalization are the following: global warming, water and food deficiency, the worldwide spread of drugs, the fight for resources, terrorism, the widening “social scissor” between the north and south resulting from economic development, the overpopulation of Earth and migration.

Key words: migration, globalization, policing, warming, organized crime, terrorism, drugs, data security

A rendészet globális, kontinentális, regionális és lokális kihívásai és válaszai napjainkban

A XXI. századra egyértelművé vált, hogy a globalizáció határozza meg napjainkat: az élet minden területén jelen van, így a rendészet területén is. Annak érdekében, hogy a rendészet területén szabályozni tudjuk a globalizációs folyamatokat, nélkülözhetetlen ismerni annak jellemzőit, hatásmechanizmusát és kockázatait. Mivel a globalizáció során jelen levő veszélyek szintjükben és jellegükben különbözőek lehetnek, ezért mind globális, mind pedig regionális, illetve helyi szinten is elemezni kell őket, s egyúttal meg kell találni a válaszokat is a különféle szinteken tapasztalt kihívásokra.

A szerzők azon a véleményen vannak, hogy a globalizáció kihívásaival kapcsolatos rendfenntartó szervek hatáskörébe tartozó feladatok a következők lehetnek: a globális felmelegedés, a víz és az élelmiszer hiánya, a kábítószer elterjedése a világban, az energiaforrásokért folytatott küzdelem, a terrorizmus, az észak–déli relációban egyre nagyobb mértékben meglevő szociális különbségek, a Föld túlnépesedése, illetve a migráció.

Kulcsszavak: migráció, globalizáció, felmelegedés, rendészet, szervezett bűnözés, terrorizmus, kábítószer, adatbiztonság

Beérkezés időpontja: 2018. február 07.

Elfogadás időpontja: 2018. március 05.

Pusztai Virág

tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, doktorjelölt, Szegedi Tudományegyetem, Málnási Bartók György Filozófia Doktori Iskola
pusztai.virag@jgypk.szte.hu

KÖZÖSSÉGI EMLÉKEZET ÉS IDENTITÁS A VIZUÁLIS MÉDIA HATÓTERÉBEN

Communal Memory and Identity in the Scope of Visual Media

Kolektivna memorija i identitet u dometu vizualnih medija

Az írásbeliség felfedezése előtt egy közösség számára a szájról szájra terjedő történetek, az ezekből összeálló mitológia és a hozzájuk kapcsolódó rítusok jelentették az emlékek megőrzésének lehetőségét. Emlékeken ez esetben a közösség emlékeit kell értenünk, egyrészt azért, mert az individuális lét eleve sokkal kisebb hangsúlyt kapott, így igény sem volt az egyes ember emlékeinek szervezett számontartására, másrészt azért, mert rögzítés híján azok sírba szálltak az egyénnel vagy legkésőbb a közvetlen leszármazottaival. A mitológiába kizárólag azok az emlékek épülhettek be, amelyek nem csupán egy-egy személy vagy család életében voltak meghatározóak, hanem a közösség sorsára nézve is formáló erejűnek bizonyultak.

Az írásbeliség elterjedése megteremtette annak lehetőségét, hogy az egyén a saját, csak az ő elméjében megőrzött emlékeit is átörökítse az utókorra – legyen szó akár arról, hogy ő hogyan élt meg egy, a teljes közösségre ható eseményt, vagy akár egy olyan dologról, ami csak és kizárólag őrá mint individuumra hatott. Az emlékek lejegyzésének lehetősége azonban még bizonyos korlátok közé szorította az emlékezőt: ahhoz, hogy sikerrel járjon, azaz hiteles és pontos lenyomatot hagyasson az utókorra, megfelelő szinten kellett értenie a betűvetéshez és fogalmazáshoz, megfelelő időt és energiát kellett szánnia erre a tevékenységre.

Az emlékezőzés következő forradalma a pillanat megragadását és dokumentálását lehetővé tevő fotográfia, majd a film feltalálása és az ezek készítésére alkalmas

eszközök „lakossági” elterjedése volt. Mindez az individuális emlékek megőrzését szolgáló dokumentumok elképesztő mennyiségben való „gyártását” hozta magával. De mi történt közben a közösség emlékeivel? Hogyan változtatta meg a közösségi emlékezetet a vizuális média?

Feltevéseim szerint ebben a hatótérben a közösségi emlékezet atomizálódik: egyre inkább individuális emlékek tömege rajzolja ki a történelmet, szemben a mitológia vagy akár a történetírás jóval egységesebb, kerekesebb világával. Ugyanakkor sokkal nehezebben képes a letisztulásra: az idő rostáján nem tudnak kiesni a lényegtelennek bizonyuló mozzanatok, hiszen fotók és mozgóképsorok sokasága őrzi őket.

Kulcsszavak: emlékezet, közösségi emlékezet, média, vizualitás, médiafilozófia, fotó, mozgókép, identitás

TÖRTÉNELMI TÁVLATON BELÜL REKEDVE?

*„S aki kihull, megérdemelte,
Az ocsut az Idő nem szánja,
Aszott nemzetek, hült világok,
Tört életek miazmás vágya
Halálra-valók s nem kár értük.”*
(Ady Endre: Az Idő rostájában)

A XX. és a XXI. századi eseményekkel kapcsolatban gyakran halljuk azt a kijelentést, hogy megfelelő történelmi távlat híján bonyolult a megítélésük. Kérdés azonban, hogy meglesz-e, meglehet-e valaha a megfelelő történelmi távlat, ha szinte feldolgozhatatlan mennyiségű, az összképet túlságosan is árnyaló forrás áll rendelkezésre. És e forráshalmazoknak egyre fontosabb részét képezik a képi források. Ahogyan Belting professzor is rámutatott: „Azóta, hogy megnőtt az érdeklődés a nem verbális kommunikáció iránt, a társadalomtudományok is egyre nagyobb mértékben fordulnak a történelem képi médiumai felé, holott korábban csak a szövegeket vették komolyan” (BELTING 2006: 234).

Minél közelebb érünk a jelenhez, annál részletgazdagabb a képi dokumentáció. Ennek természetesen megvan a jó oldala is: talán pont ezáltal tudunk hitelesebb képet alkotni a múlt eseményeiről. Közben viszont aggodalomra adhat okot az, hogy ily módon a közösségi emlékek relativizálódhatnak, és e folyamat a közösség tagjai számára megnehezíti értelmezésüket, letisztulásukat, beépítésüket a közösségi identitásba. Mi lehet jobb a közösség számára: ha fekete-fehérre tisztul a kép, vagy ha mindörökre (talán átláthatatlanul) árnyalatgazdag marad?

Korunk egyik nagy kérdése: kijátszható-e az idő rostája? Vagy ez csupán illúzió, és a legsokrétűbb dokumentálás, a leggondosabb archiválás ellenére sem marad majd fenn több információ e korról, mint a korábbiakról? És ha sikerül mindent konzerválni, az utókor mit tud majd kezdeni egy túlárnyalt képpel, a „*törtételek miazmás vágyával*”, amely Ady versében még kihull az idő rostáján?

A KÉPEK SZEREPE AZ EMLÉKŐRZÉSBEN

Az ember mindig is kereste a mankókat, a külső tárolási módokat az emlékek megőrzéséhez. Ennek jelentősége azért nagy, mert a mulandó dolgok konzerválásának lehetősége az idő egyfajta uralásának képzetét kelti: azok a fontos események, amelyek velünk történtek, a jövőben is biztosan tovább élnek majd, nem merülnek feledésbe... Ilyen mankók voltak a mesék, a mítoszok, a krónikák, a legendáriumok, majd később a naplók, emlékiratok, történelemkönyvek. Az ember megpróbálta előbb szájhagyomány útján, majd írásban rögzíteni és továbbadni emlékeit. A generációról generációra szálló történetek és az események írásos rögzítése mellett azonban a kezdetektől fogva óriási jelentősége volt az emlékek képi megragadásának.

A filozófusokat mintegy kétezer éve izgalomban tartja az emberi emlékezet, noha empirikus módszerekkel csak bő száz éve vizsgálják. Nehéz megkérdőjelezhetetlen állításokat megfogalmazni vele kapcsolatban, hiszen ha leegyszerűsített, laboratóriumi körülmények között vizsgálják, akkor igazán jelentős, a valóság problémáira is alkalmazható következtetések nem születhetnek. Ellenőrizetlen, hétköznapi körülmények között viszont lehetetlen maradéktalanul objektív megfigyeléseket tenni. A modern pszichológiai megközelítés egyik utat sem veti el, hanem a kettőt párhuzamosan használva próbál közelebb kerülni az emlékezet természetéhez.

Az emberi emlékezet olyan rendszer, amely az információk tárolására és előhívására jött létre. Az információkat érzékszerveinken keresztül sajátítjuk el (BADDELEY 2005: 28). Az emlékezet tárgya az emlék, az észleleteink lenyomata, az emlékezetben megőrzött tudattartalom (ANTIK 2008: 23), amely igen nagy részben áll vizuális természetű összetevőkből – hiszen az információk túlnyomó többségét látás útján nyerjük. Ha emléket idézünk, többnyire képeket idézünk, amelyekhez természetesen kapcsolódhatnak hangok, szavak, történetek, ízek, illatok, érzelmek és hangulatok.

Alan Baddeley szerint a legrövidebb emlékezeti tárolás csupán a másodperc töredékéig tart, ezért ezt célszerű az észlelési folyamat részének tekinteni (BADDELEY 2005: 28). Ilyenkor jön létre bennünk az ún. észle-

lési (biológiai, élettani) kép (amelyen kívül Antik Sándor megkülönböztet még mentális természetű, illetve fizikai természetű képeket is). A rövid távú emlékezet ideiglenesen, néhány másodpercig tartja fenn a látott információt egy bizonyos állapotban. Emellett azonban rendelkezünk a hangok és képek hosszú távú emlékezeti megtartásának képességével is: a látott inger egy stabilabb, hosszú távú emlékké alakul, s egyúttal tudatosul.

Antik Sándor szerint „a megőrzés mértéke függ a megerősítő élménystimulusoktól, amelyek segítenek a képzetek sémáinak kialakításában (kódolás), illetve az emlékkép mentális felidézésében (dekódolás). Van, amit hamarabb elfelejtünk, és van, ami beépülhet a viselkedésünk automatizmusaiba” (ANTIK 2008: 35). Antik rámutat a figyelem szelektáló és irányító szerepére is.

A hosszú távú vizuális memóriában megőrzött emlékképek tehát az értelmi, észbeli képek csoportjába tartoznak, hiszen a tudatban rögzülnek, és felidézhetők onnan. Ezek a mentális képek nem rendelkeznek az észleleti (biológiai, élettani) kép részletgazdagságával, pontosabban az észlelt képből csak azokat a részleteket jelenítik meg, amelyek a mentális kép létrehozója számára fontosak. Az emlékképek sajátossága az is, hogy e részletek és attribútumok folyamatosan változhatnak. Nyíri Kristóf bizonyára ezért jut arra a megállapításra, hogy „a mentális képek maguk is inkább dinamikus, mint statikus természetűnek tűnnek” (NYÍRI 2000).

Ha a vizuális médiának az emlékekre gyakorolt hatását kívánjuk elemezni, akkor meg kell vizsgálnunk, hogy mi történik akkor, ha a fent említett, tudatban rögzült, dinamikus természetű képek egy részét „kiváltjuk” állandó tulajdonságokkal bíró, soha nem változó, fix, külső hordozóra mentett képekkel. Nos, azok kétségtelenül objektívebben őrzik az emlékeket, mint a tudatunk. Ugyanakkor a Nyíri Kristóf által is említett dinamizmus híján a velük való belső munka jóval akadályozottabb. Ha feltételezzük, hogy van kollektív tudat, közösségi identitás, nemzettudat (és az ezeknek megfelelő tudatalatti dimenziók), akkor az a továbblépés feltételeként ugyanúgy igényli a közösséggel megtörtént események feldolgozását, helyre kerülését, mint az egyén. Ennek megvizsgálása előtt azonban tekintsük át a technikai emlékezet használatbavételének lépcsőfokait.

A KÖZÖSSÉGEK TECHNIKAI EMLÉKEZETE

Ha a hordozó felől közelítünk az emlékekhez, vagyis az emlékezetet mint valahol elhelyezésre kerülő lerakatot, halmazt vizsgáljuk, akkor beszélhetünk természetes és mesterséges emlékezetéről, orális kultúrán alapuló, illetve technikai emlékezetéről. Antik Sándor felhívja a figyelmet arra, hogy „ez utóbbi használata és elterjedtsége a Földön korántsem mérhető a szóbeliség

reális szerepköréhez. A mesterséges emlékezet jövőbeli hatásait ma még nem mérhetjük fel valójában.” Az eddigi emberi civilizációt, kultúrát a megőrzés és a felejtés egy teljesen más paradigmája jellemzi (ANTIK 2008: 12).

A technikai memóriát a nyomot hagyni és az időt uralni vágyó ember hozta létre, aki biztos akart lenni abban, hogy emlékeit a saját élethosszán túlra is kiterjesztheti. Az az ember, aki a közösség meghatározó eseményein kívül önmagát és önnön tetteit is fontosnak érezte, már nem érte be a száj-hagyománnyal.

„Abban a pillanatban, ahogy az Emlékezet elválasztódik a mítosztól, a történelmi időnek, a múlt időnek a funkciója lesz: elveszíti eredeti és isteni képességét a lét és igazság megvilágítására” – írja Nicola Cusumano (CUSUMANO 1997). Ha állítása már a történetírásra is igaz (azaz a történetírás által kutatott alétheia leértékelt igazság, amely a doxából fejlődik ki), akkor kijelentése fokozottan érvényes lehet a fotók és mozgóképsorok által kirajzolt „igazságra”.

Amikor a történelem folyamán az ember külső megőrzési lehetőségeket keresett az emlékeknek, a meglévő hordozókra kezdetben kizárólag a közösség emlékeit kívánta átvinni. Az individuális emlékek saját memóriánkon kívüli tárolására jobbra csak a reneszánsztól kezdve látunk példákat – élethűsége törekvő portrék, gondosan megkomponált életképek formájában – és csupán a kiváltságos arisztokrácia számára hozzáférhetően. Az ábrázolt személlyel való hasonlatosságra törekvés ugyan korábban is jelen van, ám a megfestett, lerajzolt, kőbe vésett ember nem mint egyén, hanem mint a közösség, az állam, a birodalom történetének meghatározó alakja örökített meg. Az egyén – amely nem mint valamiféle közösségformáló hős vagy uralkodó, hanem mint individuum fontos – még a reneszánszban sem egy kimerevített időpillanatban jelenik meg a külső hordozón (pl. vásznon), hanem időbeli általánosítást, pózt, némi idealizálást kap. Nem az a cél, hogy az utókor az illető életének egy mozzanatát megismerje, hanem az, hogy minél átfogóbb, teljesebb képet kapjon, minél több információt, adatot leolvashasson róla. Ez még a korai fotográfiákra is jellemző: a szereplők úgy helyezkednek el a képen, hogy pozíciójukból, a körülöttük elrendezett tárgyakból és a háttér megválasztásából következtetni lehessen egymáshoz fűződő viszonyukra, társadalmi helyzetükre, rangjukra, foglalkozásukra, érdemeikre, eredményeikre, szokásaikra, kedvteléseikre. Azt, hogy valakiről fénykép készülhessen, valami módon ki kellett érdemelni – családot, egzisztenciát kellett teremteni, amelyet érdemes megmutatni az utódoknak, vagy legalább valamilyen fontos, sorsfordító eseményre volt szükség hozzá, mint például az elsőáldozás, a berukkolás vagy a házasságkötés.

E törekvés csak a lakossági fényképezés elterjedésével szűnik meg, amikor megjelennek a pillanatképek, amelyek már szintisztán individuális em-

léknek tekinthetők. Megszűnik a háttér és a kompozíció elrendezésének gondossága, a készítő már korántsem akarnak annyi információt belekódolni a képbe, mint régen, hiszen bármelyik pillanatban készíthetnek egy újabb képet az örökkévalóságnak. És ezzel megkezdődik a külső hordozóra (filmre, papírra, diára, monitorra) leképezett individuális emlékek tömeges gyártása.

Ez maga után vonja a közösségi emlékezet szilánkosodását: egyre inkább individuális emlékek tömege rajzolja ki a közösségi emlékeket. Ha egy-egy közelmúltbeli esemény – például egy vihar, egy baleset vagy egy terrortámadás – képanyagát szeretnénk áttekinteni, akkor a némi késéssel a helyszínre érkező hivatásos (sajtó)fotósok, illetve televíziós operatőrök munkái mellett a kamerás telefonjukat éppen előkapó érintettek, jelenlevők, szemlélődők által készített felvételekre szintúgy támaszkodhatunk. Sőt a televíziók, hírportálok is egyre gyakrabban használják fel az amatőr, de dokumentumként értékes képeket, képsorokat.

Alig van olyan tervezett közösségi esemény, rendezvény, ahol ne volna jelen legalább egy fotós. Már egy óvodás csoport fellépésén is több olyan szülőt látni, aki a maga elé tartott kijelzőn át nézi gyermeke produkcióját, mint olyat, aki egyszerűen csak élvezi a látványt. Így egy-egy ilyen eseményt számos, egyéni szemszögből rögzített felvétel rajzol ki, amelyeket egymástól távol, különböző családok számítógépein őriznek – ugyanakkor általában egy közös gyűjtőhelyre: az éppen favorizált közösségi oldalra is felkerülnek.

Így aztán a modern tömegmédia minden vizuális platformján: a televízióban, az interneten, a videomegosztó csatornákon és közösségi oldalakon elérhetővé válnak a civilek által készített, csak idézőjelesen „privát” álló- és mozgóképes tartalmak. Ugyanakkor persze folyamatosan növekszik azoknak a technikai képeknek a száma is, amelyeket hivatásos szakemberek készítenek eleve a közösség számára, amelyek a közösség emlékeit hivatottak őrizni. Ezek rögzítése, közzététele és archiválása a különféle sajtóorgánumok, leginkább pedig a közszolgálati média feladata. A szélesebb tömegeket érintő eseményeket tévéstábok és fotósok tömkelege dokumentálja. Napjainkra tehát a képi média vált az emlékek első számú őrévé.

A VIZUÁLIS MÉDIA MINT A KOLLEKTÍV EMLÉKEZÉS ÉS ÉLMÉNYKÖZÖSSÉG PLATFORMJA

Identitás, emlékezet, közösség – egymással szorosan összefüggő fogalmak. Az identitáselméletekben végbement narratív fordulat óta az identitásra nem mint tulajdonságra, hanem inkább mint olyan gyakorlatok, cselekvéssorok, narratív építési folyamatok összességére tekintünk, amelyek valamilyen módon a múlt narratíváira vonatkoznak. (Lásd J. S. Bruner, C. Calhoun,

A. Huyssen megállapításait.) „A közösségeknek [...] van történelmük – bizonyos értelemben a múltjukból állnak –, ezért egy igazi közösség az emlékezet közössége, mely nem felejt el a múltját” (BELLAH 1985: 153).

A *kollektív tudat* fogalmát kutató Durkheim tanítványa, Maurice Halbwachs fejtegette ki a *kollektív emlékezet* fogalmát (Les cadres sociaux de la mémoire 1925, La topographie légendaire des évangiles en terre sainte. Étude de mémoire collective 1941, La mémoire collective 1950), mintegy társadalmi jelenséggént tekintve az emlékezetre. Ő csak az észlelést tekinti egyéninek, az emlékezés szerint mindenképp a csoport által meghatározott. Számára a kollektív emlékezet a tudás belső, tagok közötti megosztása, az egyéni emlékezet pedig a kollektív emlékek sajátos kapcsolódásának színtere (ASSMANN é. n. 35–38).

A kollektív emlékezet fogalmán tehát nem valamiféle kollektív szubjektumot kell értenünk, a *kollektív* szó itt inkább arra utal, hogy több egyén éli át ugyanazt az eseményt, és rögzíti az emlékezetében, egyfajta élményközösségbe kerülve velük. Pataki Ferenc rámutat arra, hogy az együttes élmények átélése mindig indulattelt, és az eseménytartalom szolgál a csoportnarratívumok létrehozásának kiindulópontjául, identitásképző erővé válva (PATAKI 2003).

A XXI. század embere ezt az élményközösséget elsősorban a vizuális média révén éli meg. Jan Assmann szerint az emlékezet kommunikációban él és marad fenn. Korunk emberének kommunikációja a verbálisról egyre nagyobb mértékben tevődik át egy vizuális síkra. Képek révén kommunikál: gondoljunk akár a televízióra, a videomegosztó oldalakra, vagy a közösségi oldalakon naponta megosztott megannyi fényképre. A technikai kép azonban rendelkezik egy olyan tulajdonsággal, hogy (bizonyos mértékig) maradandó, ezáltal nemcsak a kommunikáció pillanatában van hatással az emlékezet és az identitás narratíváinak szövődésére, de később is „segít” kiigazítani a bennünk élő képet, a „valóságnak” megfelelően.

A vizuális média kivívta a maga előkelő helyét az emlékek megőrzésében, folyamatosan kínálgatja az emlékek felidézésében való segítségnyújtásra, ezáltal meghatározó részt követel a közösségi történeti narratíva kialakításából. Ám a megőrzött látványt konzerválva nemigen teszi lehetővé, hogy a természetes emlékezet valamilyen okból újrakonstruálja, megváltoztassa e narratíva szövetét.

AZ EMLÉKEZÉS NARRATÍVÁJÁT MEGHATÁROZÓ TECHNIKAI KÉP

Az emberi emlékezettel kapcsolatos, különböző irányú kutatások két dologban általában megegyeznek: 1. az emlékezet szelektív, 2. sohasem lehet

maradéktalanul objektív. Arra, hogy az egyén mit és hogyan tárol, hatást gyakorolnak például a különféle önvédelmi mechanizmusok: bizonyos emlékképeket mélyen eltemetünk, másokat rendszeresen előhívunk. Az sem ritka, hogy az átélt történetek emlékét gazdagítjuk, megváltoztatjuk, megszépítjük, vagy éppen csúfabbá tesszük. Végezzük e furcsa, nem tudatos munkát egyrészt a túlélésünket biztosító ösztöneink készítetéseinek engedelmeskedve, másrészt a környezetünkől kapott benyomásokra való önkéntelen válaszreakcióként. Manipulálhatjuk, újrakonstruálhatjuk saját emlékeinket különféle megfelelési kényszerektől vezérelve, vagy egyszerűen azért, mert óhatatlanul megpróbáljuk azokat a korszellemhez, a környezetünkre jellemző értékrendhez, látásmódhoz igazítani – ugyancsak a világban való könnyebb boldogulás érdekében.

Baddeley rámutat: a felejtés nyilvánvaló haszna, hogy enyhíteni tudja az érzelmi kínokat. Jobban emlékszünk a kellemes, mint a kellemetlen dolgokra. „Egyes megfigyelések szerint maga az emberi emlékezet hajlamos így viselkedni, aminek persze megvannak a hátulütői is, hiszen ez a múlttal kapcsolatos torzítások veszélyével jár” (BADDELEY 2005: 22). Az emlékek ily módon történő alakulása, változása, metamorfózisa – végső soron: feldolgozása – nemcsak az egyénre, hanem a közösségre is jellemző. Ha olyan eseményekre tekintünk vissza, amelyek még a fényképezés elterjedése előtt történtek, azt látjuk, hogy a történetírók próbálják valamilyen módon belesimítani őket az adott nép identitástudatába. Szándékosan és önkéntelenül is manipulálnak – ez jól látszik abból, hogy ugyanazt az eseményt mennyire másképp tálalják a különböző népek vagy közösségek krónikásai. Nem véletlenül vált közhellyé: a történelmet a győztesek írják (vagy legalábbis az általuk megírt történelem meghatározóbb az utódok ismereteire nézve). Ha pedig a történetírás előtti időkre tekintünk vissza, e „manipuláció” még inkább tetten érhető: a mondák, mítoszok a szimbólumok erejével teszik feldolgozhatóvá, érthetővé vagy akár tanulságossá az eseményeket, alkalmasint a lényegtelen részletek elhagyásával vagy egyes mozzanatok megváltoztatásával.

Jelen tanulmánynak nem az a célja, hogy állást foglaljon a mitológiát és a történetírást összehasonlító polémiákban, vagy hogy részletesen ismertesse őket. Érdekességgént azonban ide kíváncsoznak Nacsinak Gergely András meglátásai. Ő a görög mitológia felől közelít a témához: az emlékezet nem emberi teljesítmény, hanem egy istennő, Mnemoszüné ajándéka. „Ahol az Emlékezés Istennője nincs jelen, ott a kultúra az emberi emlékezet prédája lesz, vagyis a történetírásnak, az első széllel változó pillanatnyi szempontoknak, kisstílus érdeknek és a hatalom propagandájának kiszolgáltatott. [...] A mítosz itt is szimbólumokban, ösképekben mutatja magát, így hozva létre a látáshoz és a megértéshez szükséges distanciát; azt a távlatot, amelyet

a kronológiában és adatokban elmerülő történeti tudat nem ismer” (NACSI-NÁK 2015). A mítosz ilyen értelemben tehát magasabb rendű, mint a történetírás. Annyi azonban biztos, hogy mind a mitológiának, mind pedig a történetírásnak megvan a maga – sok mindenben eltérő – funkciója az identitás meghatározásának folyamatában. „Amíg azonban a mítoszban az identitást az istenek és hősök másságával kapcsolatban építik fel, addig a történetírásban az identitás folyamatát a múltnak a jelenhez viszonyított másságának játsszmájában határozzák meg” – írja Paolo Desideri (DESIDERI 1996). Ám mind a mítoszok keletkezési folyamatára, mind a korai történetírásra igaz a feljebb taglalt két jellemző: a szelekció, illetve az objektivitás nem maradóktalan volta. E kettő nélkül ugyanis lehetetlenné válna a lélektani feldolgozó munka – és talán a szilárd identitás kialakítása is.

A fotó és a mozgókép megjelenése alapjaiban változtatta meg a múltról való gondolkodást. A külső hordozóra rögzített kép (elvben) tökéletesen objektív, hiszen a (látható, tapasztalható) valóságot dokumentálja. A szelekció is egyre nehezebben valósítható meg, ahogy egyre többen és többen készítenek egyre több és több képet, képsort, és őrzik őket különböző helyeken, különböző fennhatóságok alatt. Ha arra vagyunk kíváncsiak, mit okozhat mindez közösségi szinten, először tekintsük át, mi történik az egyénnel a technikai képek erőterében!

A személy énképe egy önmagáról kialakított mentális képhalmazként is felfogható, amellyel az illető kísérletet tesz önmaga objektív szemlélésére. E kép kialakítása kisgyermekkorban kezdődik, és a kamaszkor táján válik többé-kevésbé állandósulttá. Megkonstruálásához hozzájárulnak többek között a cselekedeteinkhez, a külső és belső adottságainkhoz kapcsolódó környezeti visszajelzések, az események megéléséhez társuló reakciók – illetve az ezekről megőrzött emlékek.

A technikai kép – a többi embertől érkező véleményhez hasonlóan – egy visszajelzés az egyén számára. Annál inkább, mert hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy a fénykép és a videó objektív képet mutat rólunk. Ha azonban egy személyről egymás után több fotós több különféle géppel készít felvételt, a „hű” képmásokat összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy mindegyik egy kicsit másmilyennek mutatja alanyát. Ettől függetlenül egy rosszul vagy rosszkor elkapott pillanatban készült, a szereplőt előnytelenül ábrázoló, csúnyának, esendőnek, ellenszenvesnek mutató, vagy éppen egy beállított, retusált, a valóságot átrendező, túlidealizált állapotot rögzítő fotó kihat az egyén önmagáról alkotott véleményére. De míg a természetes emlékezet jótékonyan törölhet, korrigálhat, kiegyensúlyozhat egy kellemetlen vagy hiteltelen mentális képet, addig a technikai kép mindig ugyanolyan marad, újra és újra emlékeztetve a szereplőjét egy pillanatnyi állapotra, amely talán nem is volt

jellemző vagy jellegzetes. E pillanatkép mégis egy hosszabb időszak emblematisztikus képévé válhat, felülírva a természetes emlékezetet.

Tehát amennyiben nem vitatjuk azt a tényt, hogy emlékezetünk jelentős mértékben formálja a szubjektív tudatunkat, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy énképünk a fotók és videók kiszolgáltatottjává vált. (Erről a témáról a szerző bővebben is ír [PUSZTAI 2017].)

Mindez részben igaz a közösségek vagy épp a nemzetek énképére is. Ahhoz, hogy ez az énkép pozitív legyen, ahhoz, hogy a közösségi önbizalom erősödjön (és ezáltal a közösség produktívá váljon), nem elég – a szelekció és a megszépítés eszközeivel is élve – megfogalmazni, értelmezni a vele történeteket, mert a technikai képek tartalma felülírhatja, összezavarhatja az így kialakított identitásnarratívát. Vajon a nehezebben megszülető identitás hitelesebb és realisabb lesz-e?

Természetesen nem szabad elvetnünk annak a lehetőségét, hogy a technikai képek ilyen erős jelenléte akár előbbre is viheti az emberiséget, élesítve az önkritikát, segítve a valósággal való szembenézést. Ehhez azonban feltételeznünk kellene, hogy a fotó és a videó a valóságot mutatja meg, de mint már számtalanszor bebizonyosodott: ugyanarról a dologról más és más hangulatú, mást hangsúlyozó, másféle érzelmeket tükröző álló- és mozgóképsorokat készítenek a fényképezők és operatőrök. És természetesen lehet csalni a kompozícióval, a képkivágással, a gépállással, mozgókép esetén a snittek sorrendjével, dinamikájával stb., az utómunkáról nem is beszélve. A kérdés tehát korántsem egyszerű: a számtalan technikai kép gátolja a manipulációt, vagy épp táptalajt nyújt számára?

MANIPULÁLÓDÓ EMLÉKEK A VIZUÁLIS MÉDIA HATÓTERÉBEN

A modern kor történeti forrásai kétségkívül a médiaarchívumok, amelyek számos kutatónak adnak munkát most és a jövőben. De vajon mitől függ, hogy mit találnak keresgélés közben? A közösségi lét fordulópontjain készült képek, képsorok mennyire adják vissza az eseményt a maga teljességében? Mitől függ például az, hogy ha beírjuk az internetes keresőbe, hogy „*Csernobil*” vagy éppen „*World Trade Center*”, a World Trade Center kifejezésre rákeresve a Youtube videomegosztó portál több mint 1 300 000 találatot jelez. A 2001. 09. 11-én reggel, a repülőgépek becsapódása során/után készült amatőr és profi képsorokat fűzi össze például a Network Live filmje (NETWORK), amelyet több mint 36 millióan láttak. A látszólag igen gazdag forrásanyag, a bőséges dokumentáció ellenére a mai napig nincs tisztázva, hogy pontosan mi is történt akkor. Felmerül a kérdés, hogy mely

képeket kínálja fel az első találatok között? Sőt, a kérdések sora már ott kezdődik, hogy mely események képi lenyomatai kerülnek be a nagy nézőtáborral rendelkező médiumok felületeire, illetve később az archívumokba? Hiszen amiről nem szólt a média, az szinte olyan, mint ha meg sem történt volna. Másodsorban nagyon sok minden múlik a fotós, illetve az operatőr munkáján. Mit érez fontosnak kiragadni az eseményből? Az eseménynek helyet adó tér mely részletét örökíti meg és melyik pillanatban? Milyen kompozícióban, milyen kameraállásból, milyen képi eszközökkel láttatja azt? Harmadrészt: az elkészült fotókból vagy snittekből melyek lesznek azok, amelyek végül igazán nagy publicitást nyernek?

Érdekes, és ezen a ponton mindenképp említésre érdemes jelenség az, amikor az egyén arra emlékszik, hogy a médiából milyen módon, milyen körülmények között értesült egy-egy eseményről. Az ún. vakuemlékezet, vagy más néven a villanófény-emlékezet fogalma Roger Brown és James Kulik kutatók 1977-ben megszületett elméletéhez köthető (BROWN–KULIK 1982). Megközelítésükben ez „olyan körülményekre vonatkozó emlékezet, amelyben rögzítjük a nagyon meglepő, fontos vagy érzelmileg megrázó eseményeket”. Kutatásaikat a kollektív lét média által hírül adott eseményei köré építették, mint amilyen például a Kennedy-gyilkosság, a Reagan elleni merénylet vagy éppen a Challenger-katasztrófa. Ugy találták, hogy az erős, meglepődést okozó és következménnyel járó publikus eseményekből igen pontos, fényképszerű lenyomatot hagyó emlékek maradnak vissza, amelyekbe minden részlet belesűrűsödik. Ulric Neisser ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy ilyenkor nem is a kiváltó hír részleteit őrizzük meg fotografikus hűséggel, hanem olyan személyes részleteket, hogy hol voltunk, mit csináltunk, amikor meghallottuk a hírt.

Ehhez a jelenséghez kapcsolható egy meglehetősen bizarr, magyarországi példa is. Amikor a rendszerváltás utáni első, szabadon választott kormány miniszterelnöke elhunyt, az ország lakosságának öt és tizenöt év közötti tagjai (sőt, a határon túli magyarok is, akik fogták a magyar közszolgálati adót) szinte valamennyien a televízió előtt ültek, hogy – mint minden vasárnap – megnézzék az akkori televíziózásban egyedülállónak számító, *Családi moxidélután a Disney-vel* című műsort. Így aztán a 80-as évek elején születettek nagy része ma is a megszakított *Kacsamesékre* és Dagobert bácsira asszociál, amikor meghallja Antall József nevét. Ez az eset tehát jól példázza, hogyan tudja a média (szándéktalanul is) manipulálni a közösségi emlékezetet. A gyászzenével megszakított, 1993. december 12-i adás ma is megtalálható a legnagyobb videomegosztó portálon.

A szándékos manipulációra is rengeteg példát lehetne említeni. Roger Fenton vélhetően megrendezte a hadifotózás történetének legelső és leghíre-

sebb fotóját, *A halál árnyékának völgye* című, a krími háborúról impressziót adni hivatott képét. Robert Capa *A milicista halála* című, világhíres képének elkészülési körülményei szintén vitatottak. Széles körben ismertek a sztálini időkben a fotókról retusált emberek esetei is. (Lásd pl. King, David: Retusált történelem c. könyvét.) A filmhíradó története szintén számos dicstelen esetet hagyott ránk, elég az 1898. évi spanyol–amerikai háború idején, a Santiago-öbölben folytatott tengeri csatáról készült tudósításra gondolni, amelyet egy fürdőkádban, hajómakettekkel forgattak, vagy gondolhatunk éppen a hazai műtermekben keletkezett második világháborús magyar haditudósításokra. A közelmúlt is bővelkedik hasonlóknak. Emlékezzünk például Frei Tamásnak a miniszterelnök megölésére vállalkozó bérgyilkosára (az állítólagos bérgyilkosról Juszt László derítette ki, hogy valójában statisztá. Frei később úgy nyilatkozott, hogy őt is megvezették) vagy a legfrissebb CNN-botrányokra. Hosszan lehetne sorolni a példákat, jelen tanulmány azonban most nem ezek számbavételére vállalkozik.

A kollektív emlékezet folyamatosan ki volt és ki van téve manipulációnak, hiszen számos külső tényezőtől függ, hogy a történelemkönyvekbe mi és milyen tálalásban kerül bele. A történelem számtalanszor bizonyította, hogy nagyobb közösségek, generációk, nemzetek esetében is lehet „agymosást” végezni, el lehet érni, hogy embertömegek teljesen más színben lássák a múltat vagy a múlt egy-egy szakaszát. A média demokratizálódása látszólag gátolja az ilyen irányú tevékenységet, hiszen a kapuőrök hatalma – számuk növekedésével – csökkent. A számtalan kisebb-nagyobb orgánumból és a közösségi média felületeiből összeálló modern médiát nem lehet elhallgattatni, valamennyi szerzőjét nem lehet megvásárolni. A visszatartani kívánt információ valahol úgyis nyilvánosságra kerül, és a legvadabb elméleteknek, legradikálisabb nézeteknek is akad fórumuk. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem kell tartanunk a manipulációtól, amelyhez a vizuális média – mint láttuk – kiváló eszközt kínál.

EGY VIZUÁLIS KOR IDENTITÁSPROBLÉMÁI

A XXI. század embere soha nem tapasztalt mennyiségű vizuális impulzussal találkozik napról napra. A képekre már nem csodálkozik rá, természetesen veszi, hogy körülveszik őt. Sőt, nemcsak fogyasztja, hanem folyamatosan, szinte napi rendszerességgel készíti is a képeket önmagáról (lásd: *szelfi*) és környezetéről. Végzi ezt a tevékenységet úgy, hogy szinte sosem gondolja át, valójában mi is a célja vele. A fényképezés hajnalán egyértelműen az emlékézés funkciója dominált: hogy az utódok és később önmaga szembesülhessen egy időpillanatban jellemző állapottal. Napjaink

embere azonban kevésbé gondol a jövővel. Itt és most szeretne reprezentálni valamit: a közösségi oldalakra feltöltött képekkel üzen és kommunikál, mesél önmagáról. Egyre kevesebben nyomtatják ki, ragasztják albumba fotóikat, még csak nem is szelektálnak a digitális technikának köszönhetően mennyiségi korlátok nélkül termelt képsoraikból, amelyek winchesterek és felhőtárhelyek újabb és újabb terrabájtjait töltik ki (mégsem foglalva annyi helyet sem, mint egy album a könyvespolcon).

Lewis Mumford már félszáz évvel ezelőtt rámutatott: „bár a fényképezet természetét illetően szelektív művészet, terjedése és fejlődése, különösképpen a film feltalálásától fogva, inkább az ellenkező irányba halad: a tartós képek annyira megszáporodtak, mint korábban sohasem, és a túlzott bőség egyszerűen kikezdte a gondos értékelés és válogatás régi hagyományát” (MUMFORD 1986: 241). Pedig éppen az értékelés és a válogatás az, ami elősegíti, hogy ne ragadjunk benne a jelenben, hanem képesek legyünk megítélni a múltat, levonni a tanulságokat, és elgondolni azt, hogy milyenné szeretnénk formálni a jövőt.

Annyi bizonyos, hogy nem könnyítjük meg az utókor dolgát, nem lesz egyszerű az utánunk maradó, elsősorban vizuális információhalmazból kihámozni a lényegét, „képet alkotni” egy olyan korról, amely képmilliárdok alkotta töredékekből áll össze. Hogyan is várhatnánk el ezt az utódoktól, amikor mi magunk sem vagyunk rá képesek? Korunk tudósai folyamatosan identitásválságról, értékválságról, instabilitásról beszélnek. Szabó Tibor például egyenesen az *instabilitás korának* nevezi a jelenünket azzal a meggyőződéssel, hogy „a világot ontológiaiilag minden téren és minden szinten az instabilitás hatja át. Azt mondhatjuk tehát, hogy nincs is olyan szegmense a mai világnak, amelyben ne jelenne meg az instabilitás, a bizonytalanság vagy az egyensúlytalanság” (SZABÓ 2014: 13).

Persze meg is fordíthatjuk a problémafelvetést: attól még, hogy mi magunk képtelenek vagyunk saját identitásunk körvonalazására és egy letisztult emlékhalmaz átörökítésére, miért lenne biztos, hogy az utókor sem tudja majd hová tenni ezt a korszakot? Egyrészt – bőséges dokumentálás ide vagy oda – történhetnek olyan események, amelyek mindezt megsemmisítik, amelyek eltörlik a Föld színéről az elektromosságon alapuló digitális civilizációt. Másrészt – ha fenn is maradnak fotóink és mozgóképsoraink, illetve az azok dekódolására alkalmas eszközök – nem zárható ki, hogy az utánunk jövőket ez korántsem érdekli majd annyira, mint ahogy bennünket foglalkoztatnak a letűnt korok. Nem zárható ki az sem, hogy a történetírás és a történetfotózás után ismét egy mitologikus kor következik, amely számára a történeti forrás nem számít tabunak, és amely lesöpri az asztalról a zavaró részleteket.

KÖVETKEZTETÉS

„Képzelet, képesség, képtelenség – eljátszhatnánk a szavakkal s eljuthatnánk az énképhez, melyet a képdömping által elszegényített képzeletünk képtelen keretek közé rendezni. Legfőbb képességünk a rend – de lehet-e még rendet teremteni e képekkel elárasztott, gyermekeg kultúrában?” – teszi fel a kérdést S. Nagy Katalin (S. NAGY 1993: 9), aki életműve számos pontján figyelmeztet arra, hogy a képek áradata legsajátosabb megnyilvánulásunkat: a fantáziánkat szorítja keretek közé, illetve sorvasztja el. Napjainkra az emlékezés funkcióját mind egyéni, mind közösségi szinten a fotók és videók vették át, és az emlékek felidézése is ezeken alapul. A képzelőerő tehát itt, a múltidézés folyamatában mindenképp háttérbe szorul, igazolva S. Nagy aggodalmait. Ennek egyik következménye az, hogy lehetetlenné, de legalábbis korlátozottá válik a folyamatba való beavatkozás. Mindez megnehezíti az emlékek szintetizálását, szelektálását, feldolgozását. Gondolhatnánk ugyan, hogy a precíz képi dokumentáció miatt a közösségek tagjai hitelesebben, árnyaltabban, jobban meg tudnak ítélni egy-egy jelentős eseményt, ám többnyire mégsem ez történik, hanem ennek az ellenkezője: képtelenné válnak az erővonalak felfedezésére, a summázásra és a továbblépésre. Állandósul „az instabilitás kora”. A képek akadályozzák a véleményalkotáshoz szükséges távlat létrejöttét. Így persze akadályozottabb a „történelemhamisítás” és a múlt aktuális érdekeknek megfelelő újrakonstruálása is – ám ez egyúttal azt is jelenti, hogy a közösségek soha nem tehetik le történelmi terheiket, nem koptathatják le bélyegeiket, soha nem kezdhetnek új lapot.

Megállapíthatjuk továbbá, hogy a közösségi emlékezet atomizálódik, apró darabokra hasad: egyre inkább individuális emlékek tömegéből tevődik össze, melyek olykor ellentmondanak egymásnak. Így korunk embere kijátssza az idő rostáját, megakadályozva, hogy abból kihulljon az ocsú, és a fennmaradt tartalomból kirajzolódjon valamiféle tanulság. A folyamat vége pedig még nem látszik, hisz a képek áradata egyelőre nem apad, hanem duzzad.

IRODALOM

- ANTIK Sándor 2008. Vizuális emlékezet és képi metaforák. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kolozsvár
- ANTIK Sándor 2010. Vizuális megismerés és kommunikáció. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kolozsvár
- ASSMANN, Jan (é. n.). A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban. Atlantisz, Budapest
- BADDELEY, Alan 2005. Az emberi emlékezet. Osiris Kiadó, Budapest

- BELLAH, R. N.–MADSEN, R.–SULLIVAN, W.–SWIDLER, A.–TIPTON, S. M. 1985. *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley: University of California Press
- BELTING, Hans 2006. *A művészettörténet vége*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest
- BROWN, Roger–KULIK, James 1982. Flashbulb memory. In: Neisser, Ulric (editor): *Memory observed*. W. H. Freeman & Company
- CUSUMANO, Nicola 1997. Mnémoszüné–Lészmoszüné: emlékezés és feledés, mítosz és történelem. Egyed Péter fordítása. In: Korunk, 1997. augusztus. <http://korunk.org/?q=node/6124> (2016. 12. 7.)
- DESIDERI, Paolo 1996. Scrivere gli eventi storici. In: I Greci. Storia, cultura, arte, società. I Noi e i Greci. Torino, 955–1013. Idézi: Cusumano, Nicola: Mnémoszüné–Lészmoszüné: emlékezés és feledés, mítosz és történelem. Egyed Péter fordítása. In: Korunk, 1997. augusztus
- HORÁNYI Özséb–SZABÓ Levente 2006. A kommunikáció ágenséről. In: HORÁNYI Özséb (szerk.): *A kommunikáció mint participáció*. AKI-Typotex, Budapest
- MUMFORD, Lewis 1986. *A gép mítosza*. Európa Könyvkiadó, Budapest
- NAC SINÁK Gergely András 2015. *Az emlékezés atlasza*. Liget, 2015. szeptember 1. <http://ligetmuhely.com/nacsinak-gergely-andras-az-emlekezes-atlasza/> (2016. 12. 7.)
- Network Live filmje. <https://www.youtube.com/watch?v=wNNTcHq5Tzk> (2017. 07. 30.)
- NYÍRI Kristóf. A gondolkodás képelmélete. Az ELTE BTK Filozófiai Intézete és Nyelvfilozófiai Kutatócsoportja által 2000. október 5-én és 6-án rendezett Nyelv, megértés, interpretáció – A nyelv mint a kortárs filozófiai áramlatok közös problémája c. konferencián tartott előadás. <http://mek.niif.hu/00500/00587/html/> (2016. 05. 02.)
- PATAKI Ferenc. Együttes élmény – kollektív emlékezet. In: Magyar Tudomány, III/1., 2003. <http://www.matud.iif.hu/03jan/pataki.html> (2016. 12. 28.)
- PUSZTAI Virág 2017. Emlékezet a média béklyójában. In: *Lábjegyzetek Platónhoz. Az emlékezet. Pro Philosophia Szegedi Alapítvány, Magyar Filozófiai Társaság, Státus Kiadó, Szeged*, 407–421.
- S. NAGY Katalin 1993. *A látvány, amelyben élünk*. Műegyetem Kiadó, Budapest
- SZABÓ Tibor 2014. *Az instabilitás kora. Belvedere Meridionale*, Szeged
- SZŐNYI György Endre–SZAUTER Dóra (szerk.) 2012. *A képek politikája*. W. J. T. Mitchell válogatott írásai. JATE Press, Szeged

Communal Memory and Identity in the Scope of Visual Media

Before the discovery of writing, the stories spreading from one mouth to another, the mythology created by these, and the attached rituals meant the opportunity to preserve memories. Into the mythology only those

memories could build which were essential and crucial not only in the life of just one person or family, but which proved to have a forming power on the destiny of a community. The spreading of writing, however, created the opportunity for the individual to perpetuate her/his memories saved only in her/his mind to the posterity – let it be about her/his experience on an event influencing the entire community, or about a thing that effected only and exclusively her or him as an individual. The option to take down memories, however, forced the remembering person between certain limits. In order to succeed, so that to leave an accurate and authentic print to the Posterity, the person had to be appropriately skilled in writing and making a composition, had to spend the necessary time and effort on this activity. The next revolution of memory-keeping was photography, making the capturing and documentation of the desired moment possible, then the invention of films, movies (motion pictures) and the spreading of the devices capable of making these among common citizens. All of this has brought the "mass-manufacturing" of documents aiming to preserve individual memories. In this scope of action the communal/public memory is atomized: history is more and more illustrated by a mass of individual memories, in contradiction to the much more homogenous and "wholer" world of mythology or history writing. At the same time it is much less capable of settling. The movements proven to be irrelevant can't fall through the screen of time, since lots of photographs and motion pictures preserve them.

Key words: memory, communal memory, media, visuality, media philosophy, photograph, motion picture, identity

Kolektivna memorija i identitet u dometu vizualnih medija

Pre otkrića pisanja, priče su se prenosile usmenim putem, a mitologije i rituali koji su nastajali uz pomoć ovih priča su omogućili sačuvanje sećanja, dok ta sećanja su se uglavnom vezivala za zajedničko, a ne za lično, personalno. Mitologija je sačuvala ona sećanja, koja su imala uticaj na celu zajednicu. Kako se pisanje koristilo u sve većoj i većoj meri, tako se proširio i mogućnost za sačuvanje memorija i sećanja. Ipak, mogućnost obeleživanja i sačuvanja je imala svoje limite: pojedinac je morao biti osposobljen za pisanje, a pri tom morao je da posveti i dovoljno vremena za duplikaciju tekstova. Sledeći revolucionarni momenat je bio otkriće fotografije, a potom i filma. Veliki doprinos sačuvanju sećanja za sledeća pokoljenja su dali i uređaji, koji su sposobni da prikažu te beleške. Kolektivna memorija je

postala sve atomizovanija: istorija je sve više i više ilustrovana kao nit masa pojedinačnih memorija, nasuprot homogenom svetu mitologije i pisane istorije.

Ključne reči: memorija, kolektivna memorija, mediji, cizualitet, filozofija medija, fotografija, pokretne slike, identitet

Beérkezés időpontja: 2017. augusztus 30.

Közlésre elfogadva: 2017. december 05.

Sladana S. Paroški

∴ Városi Közigazgatás – Szabadka, Társadalmi Tevékenység-ügyi Titkárság
∴ sladja.paroski@gmail.com

ADALÉKOK A FRANCIA KULTÚRA SZABADKÁRA GYAKOROLT HATÁSÁNAK KUTATÁSÁHOZ

Annexes for the Study of the Impact of French Culture on Subotica

Prilozi za istraživanje uticaja francuske kulture u Subotici

A tanulmány a francia kultúra Szabadkát ért hatását kutatja. A történelmi korszakok változásával, a fejlődésnek és a kommunikációnak köszönhetően, a város kulturális térképén egyre észrevehetőbb a francia kultúra hatása mind a kulturális intézmények, mind a kiemelkedő művészeti alkotások tekintetében. Különösen a 18. századtól kezdve örvend nagy népszerűségnek a francia kultúra ebben a városban, amikor a fiatal polgári társadalom megerősödik. A kulturális értékek elsajátításához, illetve továbbfejlesztéséhez éppen ez a kultúra adja a legjelentősebb lendületet Szabadka fejlődéséhez. A tanulmány ezt prezentálja a művészet különféle ágazataiból, a színház világából, az irodalomból, a képzőművészetből vett példákkal.

Kulcsszavak: francia kultúra, történelmi korok, kulturális térkép, kulturális intézmények, kiemelkedő művészek

A 18. században az Európa-szerte felettébb népszerű francia irodalom eredetiben és fordításban jutott el a szabadkai olvasóhoz, többnyire egyenesen a forrásból. A francia kultúra elterjedése, elsősorban az irodalomnak és a zeneművészetnek köszönhetően, a jozefinizmus korában elindította a francia nyelv tanulását, a frankománia kiteljesülése pedig a számos francia nyelv-, tánc- és énektanár megjelenésében tükröződött vissza (ULMER 1995: 98). Érdekes tény, hogy a 18. században a városba betelepült kisiparosok között

már voltak franciák is. A feljegyzésekben az áll, hogy a 18. század végén egy kalapos költözött Szabadkára. Az említett személy az elzászi Jakob Mikl volt, akit a magisztrátus 1777. szeptember 13-án jegyzett be a lakosok névsorába, felmentve őt mindenféle járulék befizetése alól a következő hat évben, és engedélyezve kisiparosi tevékenységét (ULMER 1995: 98).

Valamivel később, Emanuilo Jankovićnak köszönhetően, 1790-ben nyílik meg a francia–német könyvesbolt Újvidéken; az új ízlésről a szerb polgári költő versesköteteiben tesz említést. A könyvkereskedő és a „szerb dráma atyja” épp Szabadkán halt meg, felderítetlen körülmények között, 1791-ben (ULMER 1995: 98). A nők társadalmi emancipációja is a francia ízléssel együtt terjed el, hangsúlyozva a hölgyek művelődésének fontosságát és tudatosítva azt, hogy a férfakkal egyenrangúak lehetnek; mintha a korabeli, tanult szabadkai hölgyek tudatába is bevésszódott volna a francia közmondás: „Amit a nő akar, azt Isten is akarja.”

A 18. század utolsó évtizedében Szabadka politikai és kulturális életében a fontosabb funkciókat a Vojnits család töltötte be. Tagjai több nyelvet beszéltek, gazdag könyvtáruk is erről tanúskodott; a latin, magyar és német nyelvű kiadványokon kívül megtalálhatók voltak benne a francia nyelvűek is. Gyermekeik, akiket külföldön iskoláztattak, már kiskorukban, a családi házban tanulni kezdték az idegen nyelveket – elsősorban a franciát – francia és német származású tanárnőiktől. A család franciabarát voltát bizonyítja, hogy a szabadkai Városi Könyvtárban számtalan francia nyelven íródott könyv található a Vojnits család saját kezű bejegyzéseivel, pecsétjével és ex librisével.

A francia irodalom kedvelője volt Jovan Popović szabadkai szenátor is, Daniel Defoe *Robinson Crusoe* c. művének fordítója (ULMER 1995: 98). A regényt Budán nyomtatták *Špelhofen mladši ili Priključenije novago Robinsona na tihom moru* (STAJIĆ 1935: 56–57) címmel; a mű a szabadkai könyvkiadás történetében kiemelkedő helyet foglal el (BAŠIĆ PALKOVIĆ–BAŽANT–SZENTGYÖRGYI 1988: 15). A napóleoni háborúk korából egy felderítetlen tény is fennmaradt: egy 1813-ból származó Szabadka-térképen „Francia katonák temetője” megjelölés látható. A francia nyelv kiváló ismerője volt a nemesi származású orvos, Zomborevics Vince, aki a francián kívül beszélt németül, latinul és görögül is (LIBMAN 1992: 24–28). Az első szabadkai entellektüelként számon tartott Jámor Pál (1821–1897) irodalmár szintén írt és jelentetett meg francia nyelvű munkákat. Költő is volt meg képviselő a városi tanácsban, közben pedig a szabadkai gimnázium tanára, egy időben igazgatója. Csaknem húszgenerációnyi érettségizőt bocsátott útjára. Számos irodalmi mű szerzője. Érdekes előadásai hozzájárultak ahhoz, hogy a gimnazisták kedvenc órája az irodalomóra legyen. Francia

nyelven annak köszönhetően írt talán, hogy egy ideig Párizsban dolgozott, abban a világvárosban, amely Ady Endréhez hasonlóan őt is megihlette (BORI 1979: 61). Művei: *Balladák* (1848), *Szabadságdalok a hadseregnek* (1849), *Párisi emlékek* (JÁMBOR 1861) első és második rész, *Hiador költői művei* (1863), *Hiador újabb költeményei* (1871) és *Hiador (Jámbor Pál) művei* (1880–1883). Egy regényt is írt francia nyelven *Művészek* címmel, Paul Durivage álnéven. Jámbor hosszú éveken át gyűjtötte a világ- és hazai irodalom alkotóinak jelentős műveit, így egy csaknem 2000 műves értékes könyvtárat állított fel, amit halála után a város felvásárolt és a Városi Könyvtárra bízott megőrzésre. A gyűjtemény ma is megtalálható ott.

A 19. században több művész is megismerkedik Franciaországgal, s jelentős nyomot hagy a város kulturális életében. Jakab Dezső építész (MARTINOVIĆ CVIJIN 1988: 31) a hatalmas ország építészeti hagyatékát tanulmányozza, Vermes Lajos sportoló (MRKIĆ 2000: 29–30) megismerkedik a „francia stílusú” birkózással, a franciabarát színművész, színházigazgató Molnár György pedig a szabadkai színház repertoárjára tűzi Jacques Offenbach és Franz von Suppé műveit (VOJNIC HAJDUK 1950: 14). A 19. században és a 20. század elején a szabadkai színházi közönségnek alkalma volt más francia alkotók műveit is megismerni, többek között Émile Augier és Molière drámáit, amelyeket az újvidéki Szerb Nemzeti Színház rendszeresen műsorra tűzött, és amelyekkel gyakran vendégszerepelt Szabadkán (VAJDA-SÁGI MÚZEUM 1997: 258). Így például a korabeli plakátok alapján arról is tudomást szerezhetünk, hogy a szabadkai közönségnek volt alkalma Denoyer Károly és Labat Eugén *Molière élete és halála* c. történelmi drámáját is megtekinteni. A darabot 1878-ban mutatták be (RACKOV 1977: 37).

Hat hónappal később Szabadka polgárai a modern kor újabb vívmányával is megismerkednek: a fonográffal. Piukovits Rezső a szabadkai vasútállomás várótermében mutatja be Edison fonográfját. A *Szabadkai Ellenőr* c. lap arról számol be 1879. július 27-én, hogy a fonográfot először a párizsi világkiállításon mutatták be 1878. május 10-én. Bizonyossággal állítható, hogy abban az időben Piukovits Rezső huzamosabb ideig Párizsban tartózkodott. Ezekben az években érkeznek meg az első kerékpárok is – mégpedig Párizsból, Matkovity Miklós kiemelkedő sportoló és Silberaitner gyógyszerész jóvoltából (MRKIĆ 2000: 31–32).

Ekkor jut el a városba a többféle néven ismert szecesszió is, amely teljes diadalt arat az 1900-ban megrendezett párizsi világkiállításon (NINKOV KOVAČEV 2008: 418). Ez a művészeti stílus elkápráztatja a szabadkai alkotókat is, többen közülük Párizsba mennek ihletet szerezni. Kopilović Stipannak, Szabadka egyik legkiemelkedőbb festőjének a tulajdonában volt egy arról szóló bizonylat, hogy ő „párizsi lakos”. Bela Duranci művészet-

történész megjegyzi, hogy a bajmoki község a festő kérésére állította ki ezt az igazolást, miszerint: Kopilović Stipan „párizsi lakos, festészetet tanul, vagyontalan”. A festő egyik legszebb festményére – a *Hajó a Szajrán* címűre – 1908-ban kerül fel a szignója (DURANCI 1990: 40). Bela Duranci arról is említést tesz, hogy előtte a művész a *Hajóállomás* és a *Tájkép* c. képeit festi meg. Mindkét olajfestmény 1907-ben készült „vidám, tiszta színekkel, levegős technikával. A mozdulatok könnyedek és vibrálóak a Kopilovićra jellemző impresszionista tapasztalattal összhangban. A *Hajóállomás* az érett alkotóval szembeníti a közönséget – egy impresszionistával, aki munkáit Párizsból hozta el a szülőföldre” (DURANCI 1990: 40).

Ez év tavaszán a festő befejezi a bajmoki Szent Péter és Pál-templomon végzett munkáját (DURANCI 1990: 60, 41). Míg Kopilović örök érvényű művein dolgozik, addig a szabadkai kultúrközösség a Lifka család vándormozijával ismerkedik, a család legfiatalabb tagjának, Lifka Sándornak a közvetítésével. Apja, Karl egy vándormúzeumot és panoptikumot működtetett, így beutazta Közép-Európa számos városát. Bécsben, ahol a tanulmányait folytatta, Sándor vásárolt egy *laterna magicát*, hogy ezzel szórakoztassa ismerőseit és barátait. 1900-ban Párizsba megy, s 300 aranyfrankért megveszi első, Pathé márkájú kameráját. Ebben az évben készíti el vele az első filmkockáit is a magyarországi Gödöllőn.

Legidősebb testvérével, Károllyal (Dragutin) 1901-ben felépít és berendez egy 460 férőhelyes mozit. A moziban egy Gaumont típusú vetítógép, elektromos áramot generáló gőzgép, reklámegők működtek, s a kellékek között volt egy zongora és három hegedű is. A felszerelés 6 cirkuszi vagonban volt tárolva, ezekből kettő lakhatásra is alkalmas volt. Az első előadásra Triesztben került sor, majd Bjelovár, Szarajevó, Újvidék, Szabadka, Arad, Temesvár következett. 1911 őszén Lifka Szabadkán telepedik le. A térség kinematográfiájának megalapítójaként tartjuk számon (CSALA 1981: 91).

Párizs a következő években is ihletésül szolgált számos alkotó számára. A szabadkai születésű festőnő, Geréb Klára 1926-ban készíti el *Párizs* c. litográfiáját (GERÉB 2009: 26), Milkó Izidor szabadkai író és műgyűjtő pedig Párizsból szerzi be értékes könyvgyűjteményének egy részét a 20. század elején (EVETOVIC 1940: 408; VOJNIC HAJDUK 1971: 43–74). A múlt század 20-as éveiben Szabadkán élő nyelv volt a francia, és a szabadkai gimnázium diákjai rendszeresen tanulták. Érdekességgént megemlíthető, hogy a városban ekkor létezett egy francia klub is (Les amis de la France section de Suboticza, Francia Klub és Francia Líceum). 1919-ben alakult meg, akkor, amikor a franciák (feltehetően Trianon és a párizsi békekonferencia hatására) nagy népszerűségnek örvendtek sok szabadkai körében (MÉSZÁROS 2012: 9; KRIZMAN 1967: 132–135).

A következő időszakban próbálkozások történtek egy francia iskola, illetve líceum megalapítására. A városi tanács kibővített ülésén 1929-ben elhangzott egy, a Francia Líceum megalapítását szorgalmazó javaslat. A működtetéséhez szükséges egymillió dinárt a város kölcsönből fedezte volna. Voltak azonban ellenérvek is. Rada Langulov képviselő kiemelte: „...az általános iskolai oktatás igen gyatra helyzetben van, még 35 általános iskolát kellene nyitni. A 10 000 iskolás korú gyermekből 2000 nem jár iskolába, mert nincs ruhája, cipője, 7-8 kilométert kell gyalogolnia...”. A vita befejeztével a Líceum megalapítása lekerült napirendről. Ez a próbálkozás csak egyike volt a Milan Grol által elindított kezdeményezéseknek, amelyeknek az volt a céljuk, hogy francia líceumok nyíljanak országszerte. A Francia Klub 1932-ben 168 tagot számlált, 28 előadás került ott bemutatásra, és 32 rendezvényt szervezett meg.

A következő években szabadkai festők egész sora párizsi motívumokkal alkot műveket; Mihajlo Dejanović (DEJANOVIĆ 1955: 172), Sáfrány Imre (SÁFRÁNY 1955: 61) és Hangya András (HANGYA 1984: 343) – csupán pár név közülük. Párizsi tartózkodásukról irodalmárok is hírt adnak alkotásaikban: Sava Babić *Putopis o Parizu* (Párizsi útirajz) c. művében (BABIĆ 1964: 45–46), Marija Šimoković szabadkai író pedig Nagy József munkásságáról írt művében említi a francia fővárost. Sava Halugin, az egyik legjelentősebb szabadkai szobrász 1995 júliusában és augusztusában mutatta be alkotásait Párizsban (DURANCI 1995: 59–61). Ezenkívül még a szabadkai születésű Danilo Kiš Párizsban töltött évei is említésre méltóak. A *Rukovet* folyóirat egyik címlapján a közismert író Párizsban készült fényképe szerepel, amelyen Kiš bőröndöt tart a vállán (ANONIMUS 2012: címlap; ANONIMUS 2013: 36).

Franciaországnak a Szabadkára gyakorolt kulturális és művészeti hatása semmiképpen sem merül ki az ebben a rövid írásban felsoroltakban, hiszen művelődési életünk számos más képviselője is igen sokat tett az évek során azért, hogy a francia kultúra közelebb kerüljön a szabadkaiakhoz. Említsük meg Horváth Emma tanárnőt, aki szorgalmas és önzetlen munkájával igen nagy mértékben hozzájárult a francia kultúra népszerűsítéséhez, de e pompás kultúra más szerelmeseinek a tevékenysége sem elhanyagolható. Érdeemes megjegyezni, hogy a múlt század 90-es éveiben ellátogattak a városba olyan kiemelkedő francia személyiségek, mint Daniel Schiffer humanista és filozófus vagy Paul-Marc Henry francia nagykövet.

A legújabb időkben a francia kultúra különféle formákban, szabadkai kulturális intézmények munkássága által kerül bemutatásra.

IRODALOM

- BABIĆ, Sava 1964. Putopis o Parizu. Rukovet, X. évf., 1. sz.
- BAŠIĆ PALKOVIĆ, Nevenka–BAŽANT, Eva–SZENTGYÖRGYI István 1988. Subotička bibliografija. Sv. 1., 1764–1869. Monográfia, Szabadka
- BORI Imre 1979. Književnost jugoslovenskih Mađara. Matica srpska, Újvidék
- ČALA Janoš 1981. Počeci kinematografskih delatnosti na teritoriji Vojvodine (1896–1918). (k. n.), Beograd
- DANILO Kiš u Parizu 2012. Rukovet, LVIII. 5–8 sz.
- DANILO Kiš u Parizu s kuferom na ramenu. 2013. Rukovet, LIX, 4–5–6. sz.
- DEJANOVIĆ, Mihajlo 1955. Motiv iz Pariza. Rukovet, I, 3–4. sz.
- DURANCI, Bela 1995. Bokorenje zavičajnog sna: Sava Halugin, Jugoslovenski kulturni centar u Parizu, jul–avgust 1995. Rukovet, XLI, 7–8–9. sz.
- DURANCI, Bela 1990. Slikar Stipan Kopilović: 1877–1924. Subotičke novine, Szabadka
- GERÉB Klára 2009. Párizs – Litográfia. Rukovet, 55. évf., 7–8.
- HANGYA András 1984. Párizsi motívum. Rukovet, XXX. 3. sz.
- JÁMBOR Pál 1861. Párisi emlékek. 1. kötet. Oblath Leo tulajdona, Szabadka
- KRIZMAN, Bogdan 1967. Beogradsko primirje. 1918. november 3. Zbornik za društvene nauke, 47.
- LIBMAN Emil 2003. Istaknuti lekari Subotice (1792–1992). Történelmi Levéltár, Szabadka
- MAČKOVIĆ, Stevan: Les amis de la France section de Subotizca, Francia Klub és Francia Líceum. <https://suistorija.wordpress.com/da-li-ste-znali/les-amis-de-la-france-section-de-subotizca-francuski-klub-i-francuski-licej/> (2017. 4. 3.)
- MARINKOVIĆ, Borivoje 2007. Emanuil Janković. Dnevnik, Újvidék
- MESAROŠ Zoltan 2012. Promena suverena u Subotici 1918. godine. Ex Pannonia, 15–16. sz.
- MRKIĆ, Branko 2000. Palićka olimpijada. Palić–Ludoš, Palics
- NINKOV KOVAČEV Olga 2008. Secesija i simbolizam. Evropski konteksti umetnosti XX veka u Vojvodini. Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Újvidék
- NOVAKOVIĆ, Stojan 1869. Srpska bibliografija za noviju književnost: 1741–1867. Srpsko učeno društvo, Belgrád
- RACKOV, Ivanka 1977. Iz pozorišnog albuma Subotice. Osvit, Subotica
- ŠAFRANJ Imre 1955. Opera u Parizu. Rukovet, I., 2. sz.
- ŠIMOKOVIĆ, Marija 1994. Dve pesme o pozorištu Jožefa Nađa iz Kanjiže a u Parizu (ili: Možda o čudesnom). Rukovet, XL., 1–2–3. sz.
- STAJIĆ, Vasa 1935. Mađarizacija i preporod Bunjevaca. Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu, VIII. sv. 1.
- ULMER Gašpar 1995. Zanatstvo u Subotici krajem XVII i potkraj XVIII veka. Történelmi Levéltár, Milen i Minerva, Szabadka
- VAJDASÁGI MÚZEUM 1997. Állandó tárlat. Vajdasági Múzeum, Újvidék
- VOJNIĆ HAJDUK, Blaško 1950. Subotica juče i danas. Subotica

VOJNIĆ HAJDUK, Blaško 1971. Moj grad u davnini: Subotica: 1391. do 1941. Blaško Vojnić Hajduk, Szabadka

Annexes for the Study of the Impact of French Culture on Subotica

The study deals with the impacts of French culture on Subotica. With the change of historic eras, due to development and communication, the impacts of French culture became more and more visible on the cultural map of the city – seen both in the work of cultural institutions and in the works of distinguished artists. As early as the 18th century, French culture enjoyed immense popularity among the citizens of Subotica. With the strengthening of the young civilian society in the city, French culture has contributed greatly to the city's cultural life. The study provides examples of this impact from various branches of art – starting from theatre and literature to visual arts.

Key words: French culture, historical epochs, cultural map, prominent artists

Prilozi za istraživanje uticaja francuske kulture u Subotici

Rad istražuje uticaj francuske kulture u Subotici. Promenom istorijskih epoha, zahvaljujući razvoju i komunikacijama, na kulturnoj mapi grada sve jasnije su se ocrtavale konture uticaja francuske kulture, kako u ustanovama kulture, tako i u stvaralaštvu istaknutih umetnika.

Od 18. veka u Subotici je sve приметniji uticaj francuske kulture koja stiče veliku popularnost. Kada je mlado građansko društvo ekonomski ojačalo i počelo da usvaja i razvija kulturne vrednosti, među najvećim uticajima bila je umetnost francuskih kulturnih pregalaca. U radu su zabeleženi primeri iz različitih umetničkih oblasti, od pozorišta, preko književnih uticaja, do likovnih umetnosti.

Кljučne reči: francuska kultura, istorijske epohe, kulturna mapa, ustanove kulture, istaknuti umetnici

Beérkezés időpontja: 2017. november 30.

Elfogadás időpontja: 2017. december 18.

Sladana S. Paroški (Paroški S. Sladana)

Gradska uprava – Subotica, Sekretarijat za društvene delatnosti

sladja.paroski@gmail.com

PRILOZI ZA ISTRAŽIVANJE UTICAJA FRANCUSKE KULTURE U SUBOTICI

Adalékok a francia kultúra Szabadkára gyakorolt hatásának kutatásához

Annexes for the Study of the Impact of French Culture on Subotica

Rad istražuje uticaj francuske kulture u Subotici. Promenom istorijskih epoha, zahvaljujući razvoju i komunikacijama, na kulturnoj mapi grada sve jasnije su se ocrtavale konture uticaja francuske kulture, kako u ustanovama kulture, tako i u stvaralaštvu istaknutih umetnika.

Od 18. veka u Subotici je sve приметniji uticaj francuske kulture koja stiče veliku popularnost. Kada je mlado građansko društvo ekonomski ojačalo i počelo da usvaja i razvija kulturne vrednosti, među najvećim uticajima bila je umetnost francuskih kulturnih pregalaca. U radu su zabeleženi primeri iz različitih umetničkih oblasti, od pozorišta, preko književnih uticaja, do likovnih umetnosti.

Ključne reči: francuska kultura, istorijske epohe, kulturna mapa, ustanove kulture, istaknuti umetnici

Veoma popularna u čitavoj Evropi 18. veka, francuska književnost dolazila je do subotičkog čitaoca u originalu i u prevodu, najčešće s izvornika. Uticaj francuske kulture uopšte pre svega, književnosti i muzike, u doba jozefinizma otvorio je subotičku kulturu ka učenju jezika, a francuzomanija se ogledala u sve većem broju privatnih učitelja ovog jezika, plesa i muzike (ULMER 1995: 98). Zanimljivo je da se u 18. veku među doseljenim zanatlijama nalazio se i izvestan broj Francuza. Tako je zabeleženo da se grad, krajem 18. veka, doselio prvi šeširdžija koji se pojavio u Subotici. Bio je to Jakob Mikl iz Alzasa, koga je Magistrat 13. IX 1777. godine uvrstio u red ostalih stanovnika grada, osigurao mu šestogodišnje oslobođanje od svih davanja i dozvolio da obavlja svoju zanatsku delatnost (ULMER 1995: 98).

Nešto kasnije, u Novom Sadu zaslugom Emanuila Jankovića otvara se 1790. godine francusko-nemačka knjižara; o novom ukusu peva srpski građanski pesnik u svojim pesmaricama. Knjižar i „otac srpske drame” umro je upravo u Subotici pod nerazjašnjenim okolnostima 1791. godine (MARINKOVIĆ 2007: 241). I emancipacija žene u društvu dolazi s francuskim ukusom, s razvojem svesti o obrazovanoj dami i moći jednake muškarcu; kao da se među učenim subotičankama toga doba uvrežila francuska poslovice „Što žena hoće, Bog hoće”. Poslednje decenije 18. veka važne funkcije u subotičkom političkom i kulturnom životu zauzimaju članovi porodice Vojnić. Govorili su više jezika, što dokazuje njihova bogata biblioteka. U porodičnim zbirkama zastupljene su bile knjige na latinskom, mađarskom, nemačkom i francuskom jeziku. Svoju decu školovali su u inostranstvu, a strane jezike, naročito francuski, učili su još u roditeljskom domu od francuskih i nemačkih guvernanata. Da su bili frankofili, vidi se po tome da se u fondu Gradske biblioteke u Subotici nalazi bezbroj francuskih knjiga u kojima nalazimo autografe porodice Vojnić, pečate i ex librise. Veliki ljubitelj francuske književnosti bio je i subotički senator Jovan Popović koji je preveo antologijsko delo Danijela Defoa „Robinzon Kruso” (NOVAKOVIĆ 1869: 571). Ovaj roman štampan je u Budimu pod nazivom „Špelhofen mladši ili Priključenije novago Robinsona na tihom moru” (STAJIĆ 1935: 56-57) a u subotičkoj bibliografiji zauzima posebno mesto (BAŠIĆ PALKOVIĆ–BAŽANT–SZENTGYÖRGYI 1988: 15). Iz perioda ratova sa Napoleonom ostala je i jedna nerešena zagonetka jer se na jednoj mapi iz 1813. godine u Subotici nalazi „grobље francuskih vojnika”.

Odličan znalac francuskog jezika bio je plemić i lekar Vince Zomborčević (Zomborcsévis Vincentius) koji je osim ovog jezika govorio i nemački, latinski i grčki jezik (LIBMAN 1992: 24–28). Verovatno je prvi subotički intelektualac koji je pisao i objavljivao na francuskom bio književnik Pal Jambor (Jámbor Pál, 1821–1897). Bio je pesnik i dugogodišnji profesor gimnazije u Subotici. Jedno vreme bio je direktor gimnazije i narodni odbornik. Marljivim i naporim radom napisao je veliki broj književnih dela i odgojio oko 20 generacija maturanata. Učenicima je zbog njegovih studioznih predavanja bio najomiljeniji čas književnosti. Pisao je na mađarskom i francuskom jeziku jer je neko vreme radio u Parizu, koji mu je kao i Endreu Adiju (Ady Endre) bio velika inspiracija (BORI 1979: 61). Dela su mu: *Balade* (1848), *Pesme vojsci o slobodi* (1849), *Uspomene iz Pariza* (Párizsi emlékek) (JÁMBOR 1861) prvi i drugi deo (1861), *Pesnička dela Hiadora* (1863), *Novija pesnička dela Hiadora* (1871) i *Dela* (1880–1883). Napisao je i roman na francuskom jeziku *Umetnici* pod pseudonimom *Pol Durivaž*. Jambor je dugo sakupljao značajna dela svetskih i domaćih pisaca, pa je posedovao dragocenu knjižnicu od oko

2000 svezaka koju je nakon njegove smrti grad kupio i predao Gradskoj biblioteci gde se i danas čuva. Tokom 19. veka Francusku upoznaju mnogi umetnici čiji će trag u subotičkoj kulturi biti ogroman – arhitekta Deže Jakab (Jakab Dezső) (MARTINOVIĆ CVIJIN 1988: 31) upoznaje se sa arhitektonskim nasleđem ove velike zemlje, sportista Lajoš Vermeš (Vermes Lajos) (MRKIĆ 2000: 29–30) savladava „francuski stil” u rvanju (VOJNIĆ HAJDUK 1950: 14), a francuski orijentisan glumac Đerđ Molnar (Molnár György) na repertoar subotičkog pozorišta stavlja rado dela Žaka Ofenbaha (Jacques Offenbach) i Franca fon Zipea (Franz von Suppé). Tokom 19. i početkom 20. veka subotička pozorišna publika imala je prilike da se upozna i sa delima drugih francuskih autora poput Emila Ožijea (*Pol Forestje ili ljubav i umetnost*) i Molijera, koji je bio na stalnom repertoaru glumaca Srpskog narodnog pozorišta iz Novog Sada, koji je često gostovao u gradu (MUZEJ VOJVODINE 1997: 258). Prema sačuvanim pozorišnim plakatima saznajemo da je na primer, subotička pozorišna publika imala prilike da vidi istorijsku dramu Život i smrt Molijera autora Šarl Denajea i Ežena Labe (Denoyer Károly és Labat Eugén: *Molière élete és halála*). Ovaj komad izveden je 7. decembra 1878. godine (RACKOV 1977: 37).

Šest meseci kasnije građani Subotice upoznali su se sa novom tekovinom savremenog doba – fonografom. Reže Piuković (Piukovits Rezső) je, u čekaonici železničke stanice prikazao Edisonov fonograf. U listu *Szabadkai Ellenőr* od 27. jula 1879. navodi se da je fonograf prvi put prikazan na Svetskoj izložbi u Parizu 10. maja 1878. godine. Sa sigurnošću se može tvrditi da je Reže Piuković tada duže vreme boravio u Parizu. Tih godina stigle su i prve bicikle u grad, i to iz Pariza, zahvaljujući istaknutom sportisti Miklošu Matkoviću i apotekaru Silberajtneru (MRKIĆ 2000: 31–32).

U grad stiže i umetnički pravac secesija koji se pojavljuje pod raznim imenima, a svoj trijumf doživljava 1900. godine na Svetskoj izložbi u Parizu (NINKOV KOVAČEV 2008: 418). Ovaj umetnički i stilski pravac oduševiće subotičke umetničke stvaraoce, od kojih neki hrle u Francusku, da tamo na izvoristu novih ideja dobiju inspiraciju za stvaralački rad. Jedan od najznačajnijih slikara u Subotici, Stipan Kopilović, u posedu je uverenja da je „stanovnik Pariza”. Kako piše istoričar umetnosti Bela Duranci, prema uverenju koje je bajmočka opština izdala na traženje slikara 23. aprila 1908. godine, Stipan Kopilović je „stanovnik Pariza, student slikarstva, bez imovine”. Jedna od najlepših slika slikara Stipana Kopilovića, „Brod na Seni” signirana je 1908. godine (DURANCI 1990: 40). Pre ove slike, kako piše istoričar umetnosti Bela Duranci, nastala su dela „Pristanište” i „Pejzaž” slikara Stipana Kopilovića. Obe slike signirane su 1907. godine. „Pristanište” i „Pejzaž” su ulja slikana „sočnim i čistim bojama, obasjana suncem,

ispunjena vazduhom. Potez je lak i treperav u skladu sa impresionističkim iskustvima Kopilovića. Valerske gradacije »Pristaništa« suočavaju nas sa zreлим slikarom – impresionistom koji je svoja dela doneo u zavičaj iz Pariza» (DURANCI 1990: 40).

Iste godine u proleće, slikar završava oslikavanje crkve svetih apostola Petra i Pavla u Bajmoku (DURANCI 1990: 60, 41). U vreme kada slikar Kopilović stvara svoja nezaboravna dela, subotička kulturna publika upoznaje putujuće kinematografe porodice Lifka, posebno najmlađeg sina Aleksandra Lifku (1880–1952). Njegov otac Johan Lifka, kao vlasnik putujućeg muzeja voštanih figura i panoptikuma, obilazio je gradove srednje Evrope. Aleksandar se školovao u Beču. Za vreme studija kupio je sebi jednu *Later-nu magicu* kojom je svojim poznanicima i prijateljima priređivao zabave. Godine 1900. odlazi u Pariz gde za 300 zlatnih franaka kupuje svoju prvu filmsku kameru marke Pathé. Iste godine je u mađarskom gradiću Godolu (Gödöllő), snimio prve metre svog filma.

Zajedno sa svojim najstarijim bratom Karlom (Dragutinom) 1901. sagradio je i opremio jedan putujući bioskop sa 460 sedišta. Bioskop je raspolagao projektorom marke Gaumont, parnom mašinom za električni generator, reklamnim sijalicama, klavirom, trima violinama za muzičku pratnju i drugim. Sva oprema je bila smeštena u 6 cirkuskih kola (vagona) od kojih su dva služila za stanovanje. Prve predstave održali su u Trstu, a zatim su nastavili ka Bjelovaru, Sarajevu, Novom Sadu, Subotici, Aradu, Brašovu, Temišvaru i tako dalje. U jesen 1911. godine Lifka se nastanjuje u Subotici. Smatra se osnivačem kinematografije na ovim prostorima (ČALA 1981: 91).

Pariz je i narednih godina bio velika inspiracija. Subotička slikarka Klara Gereb tokom 1926. godine stvara litografiju „Pariz” (GEREB 2009: 26), a deo svoje vredne bibliografske kolekcije početkom 20. veka subotički pisac i kolekcionar Isidor Milko (Milkó Izidor) nabavlja u Parizu (EVETOVIĆ 1940: 408; VOJNIĆ HAJDUK 1971: 43–74). Dvadesetih godina prošlog stoleća francuski je u Subotici spadao među „žive jezike” i učenici gimnazije redovno su pohađali nastavu na kojoj se predavao taj jezik. Zanimljivo je da je tih godina u gradu postojao „Francuski klub” (Les amis de la France section de Suboticza, Francuski klub i Francuski licej). Ovaj klub pokrenut je 1919. godine, u vreme kada su Francuzi (verovatno zbog Trijanona, odnosno mirovne konferencije u Parizu) uživali veliku popularnost u delu subotičkog stanovništva (MESAROŠ 2012: 9; KRIZMAN 1967: 132–135).

U narednom periodu bilo je i pokušaja da se osnuje francuska škola-licej. Tako se na 30. sednici gradskog proširenog Senata (predstavničkog tela) u 1929. godini čuo predlog da se u Subotici osnuje Francuski licej. Za finansiranje njegovog osnivanja i rad predloženo je da grad uzme kredit od milion

dinara. Čuli su se i argumenti protiv toga. Tako je gradski odbornik Rada Lungulov istakao da je: „bedno stanje naše osnovne nastave, trebalo bi podići još 35 osnovnih škola, jer je 10 000 školske dece a oko 2000 njih ne pohađa, jer nemaju odela, ni obuće, 7-8 km moraju da pešače...” Nakon diskusije, predlog o liceju je skinut s dnevnog reda. Taj je pokušaj samo odjek inicijative za osnivanje francuskih liceja u zemlji koju je pokrenuo Milan Grol. Francuski klub u 1932. ima 168 članova, održao je 28 predavanja i 32 priredbe.

Narednih godina čitava plejada subotičkih slikara stvara umetnička dela sa pariskim motivima; pomenimo samo Mihajla Dejanovića (DEJANOVIĆ 1955: 172), Imrea Šafranja (ŠAFRANJ 1955: 61) i Andraša Handu (HANDA 1984: 343). Boravak u Parizu za svoje literarne predloške koriste i književnici Sava Babić (Putopis o Parizu) (BABIĆ 1964: 45–46) a glavni grad Francuske pominje i subotička književnica Marija Šimoković kada piše o stvaralačkom opusu Jožefa Nađa (ŠIMOKOVIĆ 1994: 27). U novije doba jedan od najznačajnijih subotičkih vajara, Sava Halugin, predstavio je svoje radove u francuskoj prestonici tokom jula i avgusta 1995. godine (DURANCI 1995: 59–61). Zanimljiv je i inspirativan deo života koji je u Francuskoj proveo pisac rođen u Subotici, Danilo Kiš. Jednu od naslovnih strana časopisa „Rukovet” krasi fotografija koja prikazuje poznatog književnika u Parizu sa koferom u ruci (ANONIM 2012: naslovna strana; ANONIM 2013: 36).

Ovaj kratak opis kulturnih i umetničkih uticaja francuske i Subotice svakako ne iscrpljuje dalja promišljanja na ovu temu jer su mnogi subotički kulturni poslanici tokom dugog niza godina učinili veoma mnogo na približavanju kultura. Pomenimo vredan i nesebičan rad profesorke Eme Horvat (Horváth Emma) koja je u tom smislu dala neprocenjivi doprinos, ali i mnoštvo drugih zaljubljenika u veliku i jedinstvenu kulturu Francuske. Devedesetih godina prošlog veka u poseti gradu bili su francuski intelektualci poput francuskog humaniste i filozofa Danijela Šifera, francuskog ambasadora i predsednika Evropskog centra za mir i razvoj Pol Mark Henrija (Paul-Marc Henry).

U najnovije vreme francuska kultura je u različitim oblicima, predstavljena kroz aktivnost subotičkih ustanova kulture i organizacija koje se bave kulturnom delatnošću.

LITERATURA

BABIĆ, Sava: Putopis o Parizu. Rukovet, god. X, br. 1, 1964.

BAŠIĆ PALKOVIĆ Nevenka–BAŽANT Eva–SZENTGYÖRGYI István: Subotička bibliografija. Sv. 1, 1764–1869. Monografija, Subotica, 1988.

BORI Imre: Književnost jugoslovenskih Mađara. Matica srpska, Novi Sad, 1979.

ČALA Janoš. Počeci kinematografskih delatnosti na teritoriji Vojvodine : (1896–1918). (kn.), Beograd, 1981.

- DANILO Kiš u Parizu. Rukovet, god. LVIII, br. 5–8, 2012.
- DANILO Kiš u Parizu s kuferom na ramenu. Rukovet, god. LIX, br. 4–5–6, 2013.
- DEJANOVIĆ, Mihajlo: Motiv iz Pariza. Rukovet, god. I, br. 3–4, 1955.
- DURANCI, Bela: Bokorenje zavičajnog sna : Sava Halugin, Jugoslovenski kulturni centar u Parizu, jul–avgust 1995. Rukovet, god. XLI, br. 7–8–9, 1995.
- DURANCI Bela. Slikar Stipan Kopilović : 1877–1924. Subotičke novine, Subotica, 1990.
- GEREB, Klara. „Pariz” – Litografija. Rukovet, god. 55, br. 7–8, 2009.
- HANĐA, Andraš: Motiv iz Pariza. Rukovet, god. XXX, br. 3, 1984.
- JÁMBOR Pál: Párisi emlékek. 1. kötet. Oblath Leo tulajdona, Szabadka, 1861.
- KRIZMAN Bogdan: „Beogradsko primirje” od 13. novembra 1918. Zbornik za društvene nauke, 47, 1967.
- LIBMAN Emil: Istaknuti lekari Subotice : (1792–1992). Istorijski arhiv, Subotica, 2003.
- MAČKOVIĆ, Stevan: Les amis de la France section de Subotizca, Francuski klub i Francuski Licej. <https://suistorija.wordpress.com/da-li-ste-znali/les-amis-de-la-france-section-de-subotizca-francuski-klub-i-francuski-licej/> (3. 4. 2017)
- MARINKOVIĆ Borivoje: Emanuil Janković. Dnevnik, Novi Sad, 2007.
- MESAROS Zoltan. Promena Suverena u Subotici 1918. godine. Ex Pannonia, br. 15–16, 2012.
- MRKIĆ Branko. Palićka olimpijada. Palić-Ludaš, Palić, 2000.
- MUZEJ Vojvodine. Stalna postavka. Muzej Vojvodine, Novi Sad, 1997.
- NINKOV KOVAČEV Olga. Secesija i simbolizam. Evropski konteksti umetnosti XX veka u Vojvodini. Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad, 2008.
- NOVAKOVIĆ Stojan: Srpska biblijografija za noviju književnost : 1741–1867. Srpsko učeno društvo, Biograd, 1869.
- RACKOV Ivanka. Iz pozorišnog albuma Subotice. Osvit, Subotica, 1977.
- STAJIĆ Vasa: Mađarizacija i preporod Bunjevaca. Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu, knj. VIII, sv. 1, 1935.
- ŠAFRANJ, Imre: Opera u Parizu. Rukovet, god. I, br. 2, 1955.
- ŠIMOKOVIĆ, Marija: Dve pesme o pozorištu Jožefa Nađa iz Kanjiže a u Parizu (ili: Možda o čudesnom). Rukovet, god. XL, br. 1–2–3, 1994.
- ULMER Gašpar: Zanatstvo u Subotici krajem XVII i potkraj XVIII veka. Istorijski arhiv, Milen i Minerva, Subotica, 1995.
- VOJNIĆ HAJDUK Blaško: Subotica juče i danas. (k. n.), Subotica, 1950.
- VOJNIĆ HAJDUK Blaško: Moj grad u davnini : Subotica : 1391. do 1941. Blaško Vojnić Hajduk, Subotica, 1971.

*Adalékok a francia kultúra Szabadkára gyakorolt hatásának
kutatásához*

A tanulmány a francia kultúra Szabadkát ért hatását kutatja. A történelmi korszakok változásával, a fejlődésnek és a kommunikációnak köszönhetően, a város kulturális térképén egyre észrevehetőbb a francia kultúra hatása

mind a kulturális intézmények, mind a kiemelkedő művészeti alkotások tekintetében. Különösen a 18. századtól kezdve örvend nagy népszerűségnek a francia kultúra ebben a városban, amikor a fiatal polgári társadalom megerősödik. A kulturális értékek elsajátításához, illetve továbbfejlesztéséhez éppen ez a kultúra adja a legjelentősebb lendületet Szabadka fejlődéséhez. A tanulmány ezt prezentálja a művészet különféle ágazataiból, a színház világából, az irodalomból, a képzőművészetből vett példákkal.

Kulcsszavak: francia kultúra, történelmi korok, kulturális térkép, kulturális intézmények, kiemelkedő művészek

Annexes for the Study of the Impact of French Culture on Subotica

The study deals with the impacts of French culture on Subotica. With the change of historic eras, due to development and communication, the impacts of French culture became more and more visible on the cultural map of the city – seen both in the work of cultural institutions and in the works of distinguished artists. As early as the 18th century, French culture enjoyed immense popularity among the citizens of Subotica. With the strengthening of the young civilian society in the city, French culture has contributed greatly to the city's cultural life. The study provides examples of this impact from various branches of art – starting from theatre and literature to visual arts.

Key words: French culture, historical epochs, cultural map, prominent artists

Beérkezés időpontja: 2017. július 12.

Elfogadás időpontja: 2017. december 18.

Tengely Adrienn

... főiskolai docens, Eszterházy Károly Egyetem, Eger

... tengely.adrienn@uni-eszterhazy.hu

A KATOLIKUS ÉS PROTESTÁNS FIATALOK ELKÉPZELÉSEI A KÖZÉP-EURÓPAI NÉPEK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉRŐL AZ 1930-AS ÉVEKBEN

*Plans of the Catholic and Protestant Youth for the Cooperation of
Central European Peoples in the 1930s*

*Planovi katoličke i protestantske omladine o saradnji naroda Srednje
Evrope u tridesetim godinama prošlog veka*

Trianon sokkjából az ország nehezen tért magához. Az utána következő években a legtöbb ember számára egyértelmű volt, hogy jövő csakis az elcsatolt területek visszaszerzésében, a revízióban lehet. Az egyházak is – legalábbis külső megnyilvánulásaikban – teljesen azonosultak ezzel az eszmével, a hivatalos irredenta politika támogatóivá váltak. Azonban az 1930-as évek elején az egyházi körök uszályában megjelent egy új nemzedék, amely ezzel szemben a Duna-völgy összefogását és egységbe szerveződését hirdette. A katolikus és a protestáns fiatalok elképzeléseit nagy vonásokban párhuzamba állíthatjuk egymással, de ezen az irányzaton belül jóformán annyiféle áramlat létezett, ahányan foglalkoztak a kérdéssel. A sok azonos vonás mellett viszont néhány nagyon lényeges jellemző alapján teljesen elkülöníthetők a katolikus és a protestáns elképzelések, amelyek a felekezeti különbségekben gyökereztek. Jóllehet mind a két csoport a Duna-völgyi összefogás szükségességét hirdette, a leglényegesebb különbség közöttük abban van, hogy ezt mely népek részvételével képzelték el. A katolikusok egyértelműen Nyugat felé fordultak Kelettől elzárkózva, a szövetségeseiket mindig Nyugaton keresték, elsősorban a katolikus Ausztriában. Ezzel szemben a protestánsoknál épp fordított a helyzet, ők Kelet, illetve Dél felé tekintettek, elsősorban Romániával és Jugoszláviával keresve a kapcsolatot.

Kulcsszavak: Horthy-korszak, Trianon, Közép-Európa, egyházak, ökumenizmus

BEVEZETÉS

Trianon sokkjából nehezen tért magához az ország. Az utána következő években a legtöbb ember számára egyértelmű volt, hogy jövő csakis az elvesztett területek visszaszerzésében, a revízióban van. Az érzelmi okokon kívül ezt erősítette a társadalomban a Horthy-rendszer propagandája is, miszerint minden baj forrása az ország megcsönkítése, és a leszakított területek visszaszerzése egyszeriben megoldaná a gazdasági és a társadalmi problémákat, Magyarország újra „Mennyország” lenne. Az egyházak is – legalábbis külső megnyilvánulásaikban – teljesen azonosultak ezzel az eszmével, a hivatalos irredenta politika támogatóivá váltak. Azonban az 1930-as évek elején az egyházi körök uszályában megjelent egy új nemzedék, amely ezzel szemben a Duna-völgy összefogását és egységbe szerveződését hirdette.

Az 1930-as évek kezdetén a magyar szellemi élet egy sajátos erjedés állapotába került. A fiatalság kért magának szót, „egy olyan fiatal, új nemzedék, [...] amelynek tagjai ugyan még az egykori Osztrák–Magyar Monarchia polgáraiként jöttek a világra, de a »régí jó békevilágról« semmiféle személyes tapasztalatuk nem volt már. Mérhetetlenül távolinak is érezték azt a kort. E nemzedék számára már magától értetődő életkeret volt a trianoni Magyarország, erre reflektáltak, ezzel voltak elégedetlenek” (DOROMBY 1975: 171–173). Ez a mozzanat jelent meg a katolikus és a protestáns társadalmon belül is, a fiatal értelmiség meglátta, szóvá tette és megoldási lehetőségeket keresett a gazdasági, politikai, szellemi és társadalmi élet problémáira. Jóllehet egyáltalán nem lehet egységesnek tekinteni ezt a csoportot, politikai beállítottságuk alapvonása azonos volt: szemben álltak a merev konzervativizmussal, és nyitottak voltak az új eszmékre.

A KATOLIKUS REFORMNEMZEDÉK ELKÉPZELÉSEI
KÖZÉP-EURÓPA JÖVŐJÉRŐL

A katolicizmus konzervatív irányzata külpolitikai elképzeléseinek alapja az ezeréves Szent István-i birodalom volt. Ők nem „Közép-Európában”, illetve valamilyen nagyobb egységben gondolkodtak, hanem „Nagymagyarországban”, csakis ebben látták a térség nemzetiségi, politikai és gazdasági problémáinak megoldását, valamint – a legtöbb katolikus – a Habsburg-restaurációban. Ebből a körből emelkedett ki Turi Béla preláthus munkássága. Turi már nem a Szent István-i Magyarországon gondolkodott, mivel annak megvalósítását már lehetetlennek tartotta. Tervezeteinek alapja ez a felismerés, de véleménye szerint a magyarságnak az a hivatása, hogy Közép-Európa

rendjét és békéjét megszilárdítsa, így ahhoz, hogy ezt mégis megvalósíthassa, szövetségesekre van szüksége. Turi változó koncepcióinak állandó szereplője az Ausztriával való együttműködés gondolata, mely az aktuális politikai helyzetnek megfelelően időnként kiegészült más országokkal: Olaszországgal, Lengyelországgal, Csehszlovákiával. A Habsburg-restaurációt jó megoldásnak tartotta mind Magyarország, mind Ausztria esetében, de nem feltétlenül szükségesnek. Nagyon fontos és jellemző motívum munkásságában a katolicizmus nagy szerepe az államok politikai szerveződésében, mivel szerte ez a közös szellemiség fontos összetartó erő Közép-Európában, ahol a faj és a nemzetiség ezt a szerepet nem tudja betölteni (TURI 1935).

A katolikus reformnemzedék élénken érdeklődött a kor aktuális kérdései iránt, így a Duna-völgyiség problémája is komolyan foglalkoztatta őket. A korábbi elgondolásokkal szemben ők egészen új szempontból tekintettek a kérdésre: ezt nemcsak magyar ügynek vélték, hanem egész Közép-Európát vizsgálták, és ebbe helyezték bele – az ilyen vagy olyan határokkal rendelkező – Magyarországot. A korszakban általánosan elterjedt nézetet, a pánszláv és pángermán térhódítás veszélyének gondolatát, ők is magukévá tették (KoSz 1935. jún. 15. 195–196, 1937. márc. 1. 146–147, 1938. ápr. 1. 222; ÚK 1935. máj. 18. 22–23; KOKAS 6; PAPP 3; ARADI 1934: 113–117), s egyeseknél ehhez társult még a Balkán-paktumban – Bulgária kivételével – teljes egyetértésre jutott pravoszláv Balkán miatti aggodalom is (ARADI 1934: 113). Ezen „eszmei” fenyegetettség mellett azonban látták a sokkal kézzelfoghatóbb közös problémát is a térségben, azt, hogy az utódállamoknak a gazdasági önellátásra irányuló próbálkozásai sorra kudarcba fulladtak, csakúgy, mint Magyarországiéi.

Az „aktívkatolikusok” – ahogy időnként lapjuk, az „aktív katolikus orgánumnak” nevezett *Korunk Szava* után nevezték őket – a Duna-völgyi kis népek valamilyen szintű politikai összefogásában látták a megoldást a problémákra, melynek révén egyrészt védekezni lehetne a külső veszedelem ellen, másrészt pedig lehetőség adódna a terület gazdasági életének helyrebillentésére is. Az együttműködés jellege tekintetében azonban már megglehetősen eltértek a vélemények. Mégis voltak bizonyos általános jellemvonások (KoSz 1932. dec. 15. 9–10, 1933. ápr. 15. 121–122, 1933. szept. 15. 295–296, 1935. jún. 15.–júl. 1. 195–196, 1935. szept. 1. 286–287, 1935. szept. 15. 299–300, 1935. nov. 15. 379–380; KaSz 1936/4. 453–460; ARADI 1934: 117–120, ARADI 1936; KOKAS 8).

Nézzük meg először, hogy a nagy Duna-völgyi összefogásban milyen szerepet szántak Magyarországnak, illetve a magyarságnak. Általános a vélemény, miszerint a magyarság „első az egyenlők között”, melynek magához kellene ragadnia a közép-európai rendezés vezérszerepét és maga köré

gyűjteni Szent István elvei alapján a környező népeket (KoSz 1935. nov. 15. 377–380; ÚK 1935. nov. 15. 21; ARADI 1934: 117–120).

A Habsburg-kérdésben sokkal eltérőbb álláspontokkal találkozunk, a katolikus fiatal nemzedék már egyáltalán nem nevezhető egységesen legitimistának. Igaz, Bajza József, Széchenyi György és N. Czike Gábor a dinasztiát közép-európai misszióval megáldott uralkodócsaládnak tartotta, amelynek hivatása a kis népeket egységbe fogni, s így biztosítani Európában és a Duna völgyében a hatalmi egyensúlyt, illetve ezáltal a békét (KoSz 1935. jún. 15. 195–196, 1938. febr. 1. 94, 1935. szept. 1. 286–287, 1935. szept. 15. 299–300). Mások azonban egészen másképp vélekedtek. Kokas Elemér tervezetében nem foglalt állást ebben az ügyben, amiből arra következtethetünk, hogy nem tartotta elsőrendű, meghatározó jelentőségűnek a kérdést, Aradi Zsolt pedig úgy vélte, hogy a Habsburg Monarchia végcélként nem fogadható el, csakis közbenső állapotként mint pacifikáló erő (KOKAS 6; ARADI 1934: 119).

Témánk szempontjából a legjellemzőbb és talán a legérdekesebb kérdés a katolicizmus mint vallás, illetve kultúra szerepe a Duna-völgyi gondolatban. Ez az „aktívkatolikusoknál” egy olyan motívum, amelyet szinte mindnyájan kiemelnek valamilyen formában, ebben a kérdésben tűnik ki igazán politikájuk vallási-egyházi alapja. Hiszen a katolicizmus „neobarrokk” virágzásának korában járunk, és ezek a fiatalok mindnyájan rendkívül vallásosak, a francia eredetű, komoly hitéleti elmélyülést hirdető „új lelkiség” követői voltak (DOROMBY 1975: 173). A katolicizmust tartották Közép-Európa legfőbb összetartó erejének. Aradi szerint csak ennek alapján lehet Ausztria és Magyarország közép-európai birodalom, és „akik a katolikus kultúrát védik, azok a magyar és szerves Duna-völgyi kultúrát védik” (ARADI 1934: 120–121). Bajza Józsefnél eleve katolikusként szerepel a magyarok, osztrákok, csehek, szlovákok, horvátok, szlovénok, ruténok által a Balkán-paktumban létrejött ortodox balkáni tömörülés ellensúlyozására létrehozandó Duna-völgyi államszövetség (KoSz 1935. jún. 15. 195–196, KaSz 1936/4. 234–235) – annak ellenére, hogy ezek egy része egyáltalán nem volt tisztán katolikus felekezetű nép. Talpassy írásaiban nem a kultúra, hanem – lényeges különbség! – a katolikus hit „forrasztja egybe eltéphetetlenül és letagadhatatlanul” a Duna-völgyi népeket, mely véleménye szerint erősebb, mint a politikai ellentétek, melyek elválasztják őket (KoSz 1937. márc. 1. 146–147). Egyébként meglehetősen „nagyvonalúan” kezelték ezt a gondolatot, gyakran „megfeledkezve” arról, hogy Közép-Európában igen nagy számban élnek protestánsok is, a sokkal inkább pravoszláv, mint latin kultúrával rendelkező ruténokról nem is szólva. Igaz, ezt az ellentmondást általában azzal igyekeztek feloldani, hogy a protestánsok is a nyugati, latin

kultúra gyökeréből táplálkoznak. Széchenyi az, aki sokkal objektívebben nem katolikus, hanem keresztény, illetve nyugati jelzőt használ a Duna-vídedi kultúra és a létrejövő államszövetség megjelölésére (KoSz 1935. szept. 15. 299–300).

A FIATAL PROTESTÁNS NEMZEDÉK „DUNAVÖLGYISÉGE”

A református egyházi vezetésben is voltak, akik a közép-európai kérdésben jóval liberálisabban és demokratikusabban gondolkodtak, mint ahogyan „elvárták” volna tőlük. Ezt a csoportot elsősorban Balthazar Dezső tiszántúli püspök és az 1936-ban bekövetkezett halála után hivatalában őt követő Révész Imre debreceni lelkész képviselte, illetve a hozzájuk csatlakozó Karácsony Sándor, Victor János, Bereczky Albert és Sebestyén Jenő (KORMOS 1983: 278). Nem támogatták a rendszer irredenta külpolitikáját, Balthazar 1930-ban a francia kormány külügyi bizottsága előtt bírálta a magyar vezetés tevékenységét, és a német orientáció helyett a szomszédos államok felé való közeledést ajánlotta Kossuth Duna-konföderáció terve alapján. Mondanunk sem kell, hogy itthon ezt nem hagyták szó nélkül... (KORMOS 1983: 280, LENDVAI 1987: 16, KÓNYA 1967: 77–79).

A protestáns fiatalok körében is általános volt a vélemény, hogy a pánszláv és pángermán veszély, illetve a gazdasági egymásrautaltság miatt közeledni kell a szomszéd népekhez. Ezek az elgondolások különböző szinten jelentek meg, voltak, akik csak egymás megismerésére buzdítottak, mások már a kölcsönös megbékélés szükségességét hangoztatták, a legtöbben pedig eljutottak a közép-európai népek tényleges együttműködésének gondolatáig, sőt a Duna-konföderáció eszméjéig is (MÚ 1934. szept. 1. 6–7, 1935. febr. 15. 4, 1935. márc. 15. 2, 1935. szept. 15. 3–4, 1936. jan. 1. 3–4, 1936. máj. 1. 3–4, 1937. ápr. 1. 6, 1937. máj. 6. 3, 1938. máj. 26. 5, 1938. okt. 6. 4–5, 1939. okt. 21. 1, 1940. febr. 15. 3; DV 1934. nov. 13–14, 1934. dec. 7–8; PAP 1936: 152–160). A katolikus elképzelésekhez képest újdonságként értékelhetjük a fiatal protestánsok közép-európai jövőterveinek azon csoportját, amelyben már nincs szó a magyarság vezető szerepéről, hanem egyenlő félként tekintenek minden nemzetre (DV 1934. dec. 7–8; MÚ 1936. jan. 1. 2–3, 1936. máj. 1. 3–4, 1937. ápr. 1. 6, 1938. máj. 26. 5).

A fiatal protestáns értelmiség elgondolásainak általános jellemvonásait keresve ki kell emelnünk a nagyhatalmak iránti bizalmatlanságot, és ebből kifolyólag azt, hogy a Duna-völgyi kérdés megoldását nem tőlük, hanem a közép-európai ifjúságtól várták, csakúgy, mint az „aktívkatolikusok” (MÚ 1936. jan. 1. 2–3, 1936. máj. 1. 3–4, 1936. aug. 1. 4, 1937. ápr. 1. 6; ÜM 1933. jún. 135, 140). A Habsburg-restauráció eszméje csak ritkán merült fel

terveikben, akkor is csak úgy, mint egy elhibázott, halva született ötlet (MÚ 1937. ápr. 1. 6, 1937. máj. 6. 3; ÚM 1933. jún. 135, 140).

Témánk tekintetében a protestáns fiatalság fő fórumai a katolikusokkal ellentétben elsősorban nem a folyóiratok, hanem a két világháború között virágkorukat élő ifjúsági egyesületek – a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE), a Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség (MEKDSZ) és a Soli Deo Gloria (SDG) voltak. Mivel minden összefogás alapja a másik megismerése és értékeinek megbecsülése, ezt a gondolatot az ifjúsági szervezetek munkája különösen felkarolta.

A MEKDSZ anyaszervezete, a Keresztyén Diákok Világszövetsége rendszeresen rendezett délkelet-európai konferenciákat, szintén a különböző nemzetiségű fiatalok barátsága érdekében (MRZSL 23. 6. d. A MEKDSZ munkájáról történeti áttekintés). Ezekről jóval több információval rendelkezünk a diáklapok révén, melyekben a résztvevők beszámoltak társaiknak élményeikről és benyomásairól. Ezekből és a néhány fennmaradt konferenciafüzetből az a kép rajzolódik elénk, hogy a találkozók hivatalos programjában nem voltak politikai témák, csak vallásiak, azonban a fiatalok beszélgetéseiben, eszmecseréiben gyakran előkerültek a politikai kérdések is. Ezek a találkozók nagyon jó lehetőségek voltak a környező népek véleményének megismerésére, a különféle nézetek kicserélésére és a kapcsolatok kiépítésére, ami – a Világszövetség céljainak megfelelően – a nemzetek megbékélése felé mutatta az utat (MRZSL 23. 2. d. Zweite Ost- und Südost-europäische Führer Konferenz, Visegrad, 1923. Apr. 9–16., Programm für die Mitteleuropäische Tagung 11. bis 15. Sept. 1933 im Zwingliheim, Wildhaus, Schweiz). Előfordult, hogy még a Duna-völgyi politikai összefogás gondolata is felmerült. Az 1933-as rezeki konferencián a cseh és magyar résztvevők tartottak egy privát megbeszélést is a közös ügyekről, s eljutottak egy Duna-völgyi államszövetség gondolatáig is (DV 1933. okt. 35–36).

Az 1935-ös csamkoriai konferencián konkrét tervek is születtek a délkelet-európai keresztény fiatalság együttműködésére: egymás konferenciáit fokozottabb mértékben fogják látogatni, egymással levelezni fognak, tanulmányutakat szerveznek a szomszéd országokba, ösztöndíjat létesítenek egymás kultúrájának a megismerésére, valamint felállítanak egy állandó bizottságot a kapcsolatok kiépítésére. Itt merült fel egy egészen különleges kezdeményezés is: a magyar küldöttség felvetette egy háromnyelvű (magyar, román, szláv) délkelet-európai folyóirat megalapításának gondolatát. Azonban ez a vállalkozás anyagi szempontból meghaladta a szövetség erőit, és ezért egy negyedévenként 15 oldalas mellékletben állapodtak meg a Világszövetség már meglévő New Sheetjében német és francia nyelven (DV 1935. júl.–szept. 3.). Ebből végül is három szám jelent meg: 1937 novembe-

rében, 1938 márciusában és 1940 júniusában (MRZSL 23. 6. d. A MEKDSZ munkájáról történeti áttekintés 1918–1945).

A KIE nem konferenciákat rendezett a megbékélés érdekében, hanem nemzetközi táborokat, ahol az ellenséges viszonyban levő nemzetek fiai kötetlenül találkozhattak egymással, és a közös élmények révén megismerhették és megszerethették egymást, valamint kicserélhették gondolataikat „a nagy nemzetközi kérdésekre Jézusnál keresve a feleletet” (Éb 1931. febr. 73–74). Magyarországon is többször rendeztek ilyen táborot a dunavecsei KIE-üdülőtelepen a Duna menti fiatalok részvételével (MI 1936. júl.–aug., 1938. aug.).

A „dunavölgyiség” eszméje az SDG-ben is erőteljesen jelen volt, munkájának szinte minden területét áthatotta (MRZSL 24. a., 3. d. Az SDG vezetői gyűlésének jegyzőkönyve 1935. júl. 10.). Megbeszéléseket, vitákat folytattak a témáról és a szövetség külügyi osztálya ankétot is rendezett a különböző budapesti diákszövetségek részvételével a közép-európai kérdések megvitatására (TÓTH 1983: 175; DENKE 1993a: 393). Keresték a kapcsolatot is a többi Duna-völgyi nép ifjúságával (MRZSL 24. a., 3. d. SDG vezetői gyűlés jegyzőkönyve 1934. júl. 28.; DENKE 1993a: 389), a szomszédos népek jobb megismerése érdekében többször is román és szlovák nyelvtanfolyamot szerveztek a szövetség tagjainak (DENKE 1993a: 390, 393; MRZSL 24. a. 3. d. SDG közgyűlési jegyzőkönyv 1936. júl. 2–4., 1940. jún. 30., 24. a. 4. d. SDG Intézőbizottsági jegyzőkönyv 1932. okt. 4.), a *Magyar Út* 1934–1935-ös számaiban pedig a környező népek irodalmáról jelent meg cikksorozat (MÚ 1934. dec. 1. 4, 1935. febr. 1., 1935. márc. 15. 2). Pályázatokat is kiírtak a megbékélésről, karöltve a többi protestáns és nemzetközi ökumenikus ifjúsági szervezettel (MRZSL 50. f. 1. d. Boér Elek levele Makay Miklóshoz 1936. jan. 29., 50. f. 1. d. Magyarországi Ökumenikus Ifjúsági Bizottság jegyzőkönyve 1938. máj. 18., 50. 2. d. 5/4 Henriad: The Joint Oecumenical Youth Commission: How and why it came to be 1936, 10.; DENKE 1993a: 400–401). Habár sok pályamű érkezett be, elolvasva őket azt állapíthatjuk meg, hogy a diákság elképzelése a nemzetközi helyzetről csak általánosságot tükröz, a munkákban semmilyen konkrét politikai jellegű elképzelés nem található, helyette a vallási fejtegetések a meghatározóak (MRZSL 50. f. 1. d. Makay Miklós hagyatéka). Ennek ellenére a nemzetközi versenyben Magyarország előkelő helyezéseket ért el, az idősebbek kategóriájában második, a fiatalokéban pedig harmadik díjat nyert (DENKE 1993a: 401).

Az SDG sok előadást is rendezett a témával kapcsolatban, elsősorban a híres és népszerű Szerda Esték keretében (KULIFAY 1993: 456–464; MRZSL 24. a. 3. d. SDG Szellemi és Társadalmi Bizottság jegyzőkönyve

1934, SDG Közgyűlési jegyzőkönyve 1941. okt. 19., 24. a. 4. d. SDG Misz-sziói Bizottság jegyzőkönyve 1932, SDG Közgyűlési jegyzőkönyv 1933. júl. 30.) és a balatonszárszói SDG konferenciákon (ÁZSÓTH 1990). De más fórumokon is gyakran felmerült Közép-Európa kérdése, 1929-ben a főiskola-s fiúkonferencián Szentpéteri Kun Béla tartott előadást Forrongó Európa (nemzeti kérdés, háború-béke, Páneurópa) címen (MRZSL 24. a. 2. d. SDG Intézőbizottsági ülés jegyzőkönyve 1929. ápr. 17.), 1933-ban a főiskolai vita-üléseken a világbéke kérdését tárgyalták (MRZSL 24. a. 4. d. SDG főiskolás fiúmunka jegyzőkönyve 1932); a Jogász és Közgazdász Collegiumban pedig Szakáll Lajos beszélt a dunai államok gazdasági együttműködéséről (MRZSL 24. a. 34. d. Jogász és Közgazdász Collegium munkájáról jelentés).

A két Debreceni Diéta volt a legnagyobb hatású diákkonferencia idősza-kunkban, amelyen ez a téma felmerült. Az első Diétát 1935. március 22-e és 25-e között rendezték meg a Református Kollégiumban az SDG debre-ceni csoportja, a katolikus Szent László Kör és az Árpád Bajtársi Egyesület szervezésében. A tanácskozás jelentőségét jelzi, hogy a debrecenieken kívül az ország más felsőoktatási intézményeiből is sokan részt vettek rajta (MÚ 1935. máj. 1. 3, 1936. ápr. 15. 5–6, 1936. júl. 1. 5; FM 1936. jún. 121–122). A konferencia két témakört ölelt fel: a magyarság problémáját, valamint Magyarország és Európa kapcsolatát. Ami számunkra a tanácskozás külö-nös jelentőségét adja, az a revízió, illetve a Duna-völgy kérdésében kialakult általános vélemény: „A szavaló irredentizmusnak vége kell, hogy legyen. A Duna völgyében élünk. Ez megváltoztathatatlan tény, tehát más megoldás nincs, mint keresni a közeledést az itt élő népekkel. [...] Ma egy kiút van számunkra, ha az itt élő népekkel a saját érdekeink szerint rendezkedünk be egy konföderációs megállapodás útján létrejövő valamilyen államkeretben. [...] A revíziót ma Duna-völgyi konföderációnak hívják” (FM 1935. szept. 148–149; TÓTH 1983: 119–120).

Egy év múlva, 1936. március 26-a és 28-a között megrendezték a má-sodik Debreceni Diétát is, melyen ismét foglalkoztak Közép-Európa kérdé-sével. A konferencia résztvevői újra „az európai népek konstruktív közössé-gébe” való beilleszkedés fontosságát hangsúlyozták, valamint az egyetértés szükségességét a környező nemzetekkel (TÓTH 1983: 130–135).

A fiatal, útkereső protestáns nemzedék Duna-völgyi elképzeléseinek be-mutatása során még két fontos csomópontot kell megemlítenünk: az 1942-es és 1943-as szárszói konferenciát és a Márciusi Frontot. Habár egyik sem tekinthető egyházi jellegű eseménynek, illetve mozgalomnak, a protes-táns fiatalok rendkívül nagy számban vettek részt bennük, azonban mind-kettő olyan bőséges szakirodalommal rendelkezik, hogy jelen tanulmány-ban fölösleges részletesen foglalkoznunk velük (HAVAS 1993: 274–314;

GYÖRFFY 1983; ÁZSÓTH 1990; Szárszó 1993; DENKE 1993b: 420–431; FÉJA 2003; Fél évszázad 1989; KOVÁCS 1980; SALAMON 1980; PINTÉR 1987; A Márciusi Front és Debrecen 1987; Márciusi Front 1987).

AZ ÖKUMENIKUS MOZGALMAK MUNKÁJA KÖZÉP-EURÓPA MEGBÉKÉLÉSÉÉRT

Az I. világháború szörnyű pusztításai következtében a különféle protestáns felekezetek között hatalmas összefogási hullám indult meg, hamarosan csatlakoztak hozzá az ortodox egyházak is. Az ökumenikus együttműködés megindulásának legfőbb indítéka az a reménység volt, hogy ha a keresztény egyházak együttesen hallatják hangjukat, akkor megakadályozhatják az újabb háborúk kitörését. Elsősorban a Nathan Söderblom vezette Universal Christian Council for Life and Work mozgalom tevékenységének egy része irányult erre a célra, valamint a World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches és az International Fellowship of Reconciliation nevű szervezetek dolgoztak ennek érdekében. Ezek a különböző mozgalmak hamarosan összehangolták munkájukat, és az 1930-as években már nagy közös nemzetközi konferenciákat szerveztek, és hangzatos nyilatkozatokat adtak ki a háború elítéléséről és a népek közötti barátságról. Természetesen tisztában voltak azzal, hogy Közép-Európa milyen háborús veszélyeket hordoz magában, ezért ebben a térségben különösen igyekeztek a népek közti megbékélésen munkálkodni regionális konferenciák szervezésével (ROUSE–NEILL 1954; OTTLYK 1979; BÉKÉS 1993; MAKAY 1941), noha Magyarországon az ökumenikus mozgalmakat annak gyanúja kísérte, hogy valójában a párizsi békerendszer és a nemzetközi status quo fenntartására szerveződtek (MRZSL 2. f. II. 21. d. 837/39; BH 1924. jan. 6.).

A World Alliance konferenciáiról nagyon kevés forrással rendelkezünk, csak arról értesülünk, hogy 1923. július 4-én Újvidéken délszláv, román, magyar és bolgár, 1923. július 16-án Budapesten magyar és csehszlovák, 1924. június 1-jén pedig Pozsonyban osztrák, csehszlovák és magyar delegátusok – a szervezet nemzeti bizottságainak képviselői – részvételével tartottak megbeszéléseket. A találkozók lefolyásáról csak annyit tudunk, hogy a különböző nemzetiségű résztvevők között fontos viták zajlottak, különösen a nemzeti és vallási kisebbségek problémáiról (Handbook 1930: 69).

Az International Fellowship of Reconciliation is szervezett délkelet-európai konferenciákat 1924-ben Strambergben, 1925-ben Gammingban és 1934-ben Lundenbergben, de ezekről nem rendelkezünk semmilyen közelebbi információval (STEVENSON 1941: 15).

Magyarországon is rendezett a World Alliance és a Life and Work közös ifjúsági szervezete, a Joint Ecumenical Youth Commission egy közép-európai ökumenikus ifjúsági konferenciát 1936 őszén. A tanácskozás 1936. november 13-a és 16-a között zajlott le Budapesten bolgár, román, jugoszláv, görög, lengyel, osztrák és csehszlovák küldöttek részvételével. Magyarországot 15 személy képviselte, szintén különböző felekezetek küldötteként. Jelentőségét az adja, hogy eredeti célja szerint kimondottan a Duna-völgyi problémák megbeszélése lett volna a feladata, de hamarosan belátták a szervezők, hogy a kisebbségi kérdés olyan kényes téma, amely nem kerülhet a konferencia középpontjába az utódállamok vak sovinizmusa miatt (PAP 1936: 113; MRZSL 50. f. 1. d. 5/1; A Magyarországi Ökumenikus Ifjúsági Bizottság jegyzőkönyve 1936. jún. 9.; 50. 3. d. Budapest 1936. cs. Siegmund-Sulchze 1936. jún. 22-i és szept. 10-i levele Makay Miklóshoz). Végül a tanácskozás általános témája „Az ökumenizmus problémái és eredményei” lett, ami azt mutatja, hogy a politikai jellege elhalványult, és inkább a vallási szempontok kerültek előtérbe (MRZSL 50. f. 1. d. 5/1 Budapest 1936 cs. Regional Oecumenical Conference of the Youth Comission, Budapest, 6–9. or 20–23. nov. 1936; Oecumenical Youth Conference of the Central European and Balkan Countries, Budapest, 13–16. nov. 1936). Igaz, a konferencia – valószínűleg csak belső használatra készült – magyar nyelvű ismertetője szerint az a feladata, hogy „bátran szemébenézzen azoknak az akadályoknak, amelyek e két világ [a nyugati protestáns és a keleti ortodox] ifjúságának együttműködését meggátolják. Közös princípiumaink alapján megvitatjuk azokat a kérdéseket, amelyek elsősorban a közép-európai és balkáni ifjúságot foglalkoztatják” (MRZSL 50. f. 1. d. 5/1 Budapest 1936 cs.).

Másfél évvel később, 1938 áprilisában Pozsonyban is szervezni akartak egy ehhez hasonló rendezvényt, melynek témája: a „Szeretet és Igazságosság a nemzetközi életben” lett volna (MRZSL 50. f. 4. d. Biévres 1938 cs.), de ezt néhány héttel a kitűzött időpont előtt bizonytalan időre – valójában örökre – elnapolták a csehszlovák politikai helyzet miatt (MRZSL 2. f. II. 21. d. 3322/1939).

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy csakis a regionális, kis létszámú találkozókra volt ilyen nyitott és megbékélés felé hajló a hangulat. A nagy nemzetközi ökumenikus konferenciákon épp az ellenkezőjéről hallunk, a magyar küldöttek – csakúgy, mint a többi közép-európai delegátus – nem a megbékélést keresték, hanem ezeket a konferenciákat olyan nemzetközi fórumoknak tekintették, ahol Magyarország igazságának ügyét sikeresen lehet propagálni (MRZSL 2. f. II. 21. d. Erdöss Károly és Vasady Béla jelentése az 1937-es oxfordi és edinburghi konferenciákról, 2. f. II. 21. d. 4690/1934, 2. f. II. 21. d. B. Kiss Júlia jelentése az amszterdami konferenci-

áról 1939. aug. 9.). Ez nemcsak a jellegbeli különbségből következett – bár az természetes, hogy egy kisebb, családi hangulatú megbeszélésen jobban megnyílnak a résztvevők egymás előtt –, hanem abból is, hogy a Keresztény Diákok Világszövetségének regionális találkozóira az amúgy is a szomszéd népekkel való megbékülést hirdető MEKDSZ küldte ki fiataljait. Viszont a nagy nemzetközi konferenciákra a református és az evangélikus egyház vezetése delegálta a résztvevőket, a kormánnyal közösen adva az anyagi támogatást, így érthető, hogy a hivatalos magyar revíziós álláspont propagálását várták el tőlük.

KITEKINTÉS – TERVEZETEK A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁNI KÖZÉP-EURÓPAI HELYZETRŐL

1943-ban – készülve a világháború utáni nemzetközi rendezésre – a genfi Világegyháztanács tanulmányi konferenciák rendezésére kérte fel az egyes országok ökumenikus bizottságait Az egyház és a nemzetközi rend témában, hogy megismerjék a különböző népek kereszténységének elképzeléseit a jövőről, s hogy összevetve ezeket a világ közvéleménye elé tárják (MRZSL 2. f. II. 29. d. Az Egyházak Világtanácsa; NÉMETH 2001: 543). Magyarországon is kijelöltek egy ökumenikus bizottságot a kérdés megvitatására és a vélemény kidolgozására, azonban ez csak részben tudott összeülni, így végül is Ravasz László püspök végezte el a munkát egyházi és világi szakemberekkel való egyeztetések útján. Ezt a tervezetet sikerült még a német megszállás előtt Genfben kijuttatni, s onnan elismerő nyilatkozatok érkeztek róla, mivel ez volt az egyik legrészletesebben kidolgozott tanulmány (MRZSL 2. f. II. 29. d. Jelentés a konvent külügyi albizottságának 1944–46-os munkájáról). Ennek eredeti példánya sajnos az ostrom alatt megsemmisült, pedig nagyon érdekes dokumentum lenne azzal kapcsolatban, hogy a református egyházi vezetés hogyan képzelte el Magyarország jövőjét. Genfben megtalálható állítólag a kiküldött tanulmány (MRZSL 2. f. II. 1946. cs. Questionnaire on the Churches and World Order), de ezt nem állt módunkban megszerezni.

Habár az egyházi vezetés állást foglalt a kérdésben, a Magyarországi Ökumenikus Ifjúsági Bizottság vezetői mégis szükségesnek tartották, hogy az ifjúság is hallassa hangját az ügyben, ezért 1943 decemberében Mátraházán összehívtak egy konferenciát, s ennek anyagát és nyilatkozatát szintén elküldték a Világegyháztanácsnak (PAP 1992: 12, 15). A tanácskozáson a legnagyobb hatást Szabó József miniszteri tanácsos, egyetemi magántanár A béke lehetőségei című előadása gyakorolta a hallgatóságra. Az ő megállapításait a konferencia szóról szóra a magáévá tette, és nyilatkozatában

kihirdette: „Az az ellenséges viszony, amely jelenleg a magyarság és a szomszédos kisépek között fennáll, természetellenes. Ezek a népek egymásra vannak utalva. Érdeellentéik lehetnek; de közös érdekeik sokkal súlyosabbak. És testvérek a Jézus Krisztusban. A magyar egyházaknak fel kell hívniuk ezeket a nemzeteknek az egyházait, kíséreljék meg egyesült erővel összehozni népeiket, amelyek egymásra találását eddig is főleg idegen érdekek akadályozták” (A keresztyén ember 1946: 117–118).

Két és fél évvel később, 1946. július 11–13-án – még a párizsi békeszerződés aláírása előtt – az Ökumenikus Ifjúsági Bizottság megrendezte második konferenciáját, ezúttal Budapesten, a Hűvös-völgyben. A tanácskozás témája hasonló volt, továbbra is a világ és a magyarság jövőjének kérdését feszegették. Ezen már jóval többen vettek részt, de a Duna-völgyi kérdésekben az álláspontok most is nagyjából megegyeztek. Minden résztvevő a nemzetek valamilyen politikai egységbe szervezése mellett foglalt állást, bár eltérőek voltak a vélemények arról, hogy ez időszerű-e, illetve hogy az összefogást csak Duna-völgyi vagy egész európai szinten képzelik el (A keresztyén ember 1946: 166). A konferencia nyilatkozatára megint Szabó József elképzelései gyakoroltak döntő hatást: „A területileg elkülönülten élő (nemzeti) kisebbségek sorsát területestől együtt népszavazástól kell függővé tenni. [...] A kisebbségvédelem problematikájában csupán kis részletkérdés, de Délkelet-Európa szempontjából annál jelentősebb az erdélyi kérdés. A magyarországi Ökumenikus [sic!] Ifjúsági Bizottság szerint merőben ellentétben áll az atlanti és San Franciscó-i karta szellemével, de a politikai bölcsesség alapelveivel is, ha ezt egyszerűen a büntető-jutalmi-hatalmi politika régi rossz receptjével, diktatórikusan oldjuk meg. A tárgyilagos megoldás az, ha Erdélyt se Romániához, se Magyarországhoz nem csatolják, hanem független állam, Kelet Svájc (Jászi) lesz; [...] az ott élő nemzetek ugyanis területileg nem határolhatók el, s nagy tömegeik következtében áttelepítésük vagy kivándorlásuk is nehézségekbe ütköznének. A dunai népek várhatóan kialakuló regionális konföderációjának pedig Erdélyország tagja lenne, s így a Dunamedence gazdasági egységét ez a megoldás a világpolitika észszerű alakulása esetén nem veszélyezteti majd” (A keresztyén ember 1946: 340–342).

A két deklarációt összehasonlítva szembevetünk, hogy a második sokkal konkrétabb, körülhatároltabb elképzeléseket tartalmazott, mint az első, amely inkább csak alapelveket fektetett le. Érdekes, hogy a dunai népek „várhatóan megvalósuló regionális konföderációjáról” beszélnek. Vajon miért számítottak erre ilyen biztosan, holott kitűnik a szövegből, hogy tisztában voltak vele: a nagyhatalmak nem állnak az ilyen formációk mellé. Talán, mert annyira szükségesnek és kézenfekvőnek, valamint minden itteni nép érdekében állónak tűnt ez a megoldás, de ez túlzott naivitásnak bizonyult részükről.

De nemcsak az ifjúság kereste a jövő útjait. Szintén a genfi Világegyház-tanács felhívására 1946. október 17-e és 19-e között Debrecenben is tartottak egy konferenciát, melynek részvevői határozatban kérték fel az Egyetemes Egyháztanács Magyarországi Bizottságát, tegyen lépéseket arra, hogy „a nacionalizmus válságát és a világkeresztyénségnek ebben a vonatkozásban fennálló tennivalóit egy olyan konferencia vegye vizsgálat alá, amely az érdekelt dunavölgyi kisépek kiküldötteiből ülne össze” (MRZSL 2. f. II. 29. d. 1946 cs. Határozati javaslatok, Debreceni konferencia, 1946. okt. 17–19.). Nincs tudomásunk róla, hogy ez megvalósult volna.

1946-ban az SDG is ezzel a kérdéssel foglalkozott hagyományos virágvasárnapi konferenciáján. Ezen az összegyűlt református diákság egy nyilatkozatot adott ki, melyben megállapították, hogy Közép-Európában tiszta nemzetiségi határok nem vonhatók a keverten élő lakosság miatt, ezért az egymás mellett élő kis népek becsületes együttműködése szükséges, hogy e területen végre béke és nyugalom legyen. Másrészt viszont kijelentették – az előbbi megállapítással furcsa párosításban –, hogy az egy etnikai tömbben élő nemzetiségeknek egy államban kell együtt élniük. Első hallásra ez ellentmondásnak tűnik, de ha jól belegondolunk, van értelme: egy nagy közép-európai államot kellene létrehozni, amelyben a népeket nem szabdalnák szét a határok (TO 1946. Pünkösdi szám 2).

De ezeket a szép terveket a nagypolitika és az 1947. február 10-i Párizsi békeszerződés derékban vágta ketté.

KÖVETKEZTETÉS

Az egyházak közép-európai elképzeléseit a két világháború között két alapvető nagy irányzatba sorolhatjuk: jelen volt egyrészt a revizionista-irredenta álláspont, mely valójában inkább „anti-közép-európai” koncepciónak tekinthető, mivel Magyarországot a régi határai között önálló és független államként képzelte el, másrészt azonban a föderációs eszmének is – amely szerint a közép-európai államok valamilyen államszövetséget alkotnának – voltak hívei szép számmal. Az első a politikai rendszerrel azonosuló, konzervatív egyházi vezetőket – a Balthazar-csoport kivételével – és a szorosan hozzájuk kötődő csoportokat jellemezte, nagyon nagy általánosságban ide sorolhatjuk az idősebb nemzedék tagjait. A második, föderációs megoldás híve – a megállapítást a végletekig leegyszerűsítve – az 1930–40-es évek fiatal reformnemzedéke volt. A katolikus és a protestáns fiatalok elképzeléseit nagy vonásokban párhuzamba állíthatjuk egymással, de ezen az irányzaton belül jóformán annyiféle különböző áramlat létezett, ahányan foglalkoztak a kérdéssel. Azonban a sok azonos vonás – a pángermán és a pánszláv vesze-

delem hirdetése, a fiatalságnak szánt szerep stb. – mellett néhány nagyon lényeges jellemző alapján teljesen elkülöníthetők a katolikus és a protestáns elképzelések, amelyek a felekezeti különbségekben gyökereztek.

Habár mind a két csoport a Duna-völgyi összefogás szükségességét hirdette, alapvető különbség közöttük, hogy ezt mely népek részvételével képzelték el. A katolikusok egyértelműen Nyugat felé fordultak Kelettől elzárkózva, szövetségeiket mindig a Nyugaton keresték, elsősorban a katolikus Ausztriában – nincs olyan „aktívkatolikus” író, akinél az osztrák szövetség ötlete ne merült volna fel –, de szóba került a szintén katolikus Olaszország és Lengyelország is, illetve Csehszlovákia, azonban a döntően ortodox Romániával vagy Jugoszláviával soha nem terveztek összefogást, csak esetleg ez utóbbi felbomlasztása esetén a katolikus horvátokkal és szlovénokkal. Ezzel szemben a protestánsoknál éppen fordított a helyzet, ők kelet, illetve dél felé tekintettek, szinte egyáltalán nem írtak nyugati szövetségesekről, főleg nem az Ausztriával való együttműködésről – egyedül Péter Jánosnál, a későbbi tiszántúli református püspöknél merült fel ez –, ellenben Romániával és Jugoszláviával gyakran előkerült a kapcsolatkeresés gondolata. Mi ennek az elhatárolódásnak az oka? Mivel ez a két irányzat tisztán tükrözi a felekezeti csoportokat, mindenképpen vallási okokat kell látnunk mögötte.

A katolikusoknál világos az azonos vallással és szellemiséggel rendelkező népek felé fordulás, időszakunkban olyan jelentős kérdés volt a felekezethez való tartozás, hogy ez legalább olyan súllyal esett latba, mint a nemzetiségi kérdés. De mi indokolja ezt az általános keleti orientációt a protestánsoknál? Feltehetően több okból is következett. Az érthető, hogy egy esetleges szövetség Ausztriával a Habsburg-restauráció képét vetítette előre, mely számukra semmiképpen nem volt kíváncsi, ellenben a katolikusokkal, kiknél ez az osztrák együttműködés egyik oka volt, s az is természetes, hogy nem tartoztak volna szívesen egy katolikus többségű államszövetségbe, a nyugati orientáció pedig ezt jelentette volna. De mi a helyzet a keleti és déli szomszédokkal? Feltehetően egyrészt a történelmi hagyományok, a Kelet felé tekintő Bethlen és Bocskai öröksége irányította őket erre, másrészt a protestáns ifjúság körében rendkívül népszerű Karácsony Sándornak, a korszak nagy pedagógusának a Nyugatot elvető eszméi gyakoroltak óriási hatást rájuk (LÁNYI 2000; KONTRA 1995; KARÁCSONY 2001; KARÁCSONY 2002). Harmadrészt az ökumenikus mozgalmak hatását is ide kell sorolnunk, ugyanis ezekben jól működő kapcsolatok és közös munka alakult ki a protestánsok és az ortodoxok között, mind világ-, mind közép-európai viszonylatban, így érthető, hogy inkább ezek felé a baráti jobbot nyújtó csoportok felé kerestek kapcsolatokat.

A másik lényeges különbség a katolikus és protestáns elképzelések között – mely szintén felekezeti beállítottságukból következett –, hogy a kato-

likusok a vallást bekapcsolták a Duna-völgyi politikába, írásaikban gyakran megjelent a katolicizmus mint a közép-európai népek összekötő ereje, illetve a „katolikus államszövetség” kifejezés, bár ez hol kulturális, hol vallási meghatározottságot jelölt. A protestánsok számarányukból és felekezeti megosztottságukból következően természetesen vallásukat nem tekinthették a térség ilyen összekötő jellemvonásának, de burkoltan mégis megjelent náluk is valami hasonló az ortodoxia felé fordulásban. Ezzel az ökumenikus kapcsolatok révén magukat egy vallási táborba tartozónak tekintették, tehát bizonyos szinten az együttműködő vallások náluk is összekötő erőként jelentkeztek, csak itt éppen a „nemkatolikus” jelzővel.

Azt láthatjuk tehát, hogy a katolikus és protestáns reformnemzedék gondolkodásában a felekezeti meghatározottság a leglényegesebb jellemvonás, mely a politikai és gazdasági szempontoknál is nagyobb szerepet kapott terveikben, hiszen a közép-európai politikai és gazdasági helyzet adott volt mindkettő számára, azonban abból kiindulva egészen ellentétes irányban kötöttek ki.

RÖVIDÍTÉSEK

BH = Budapesti Hírlap
 DV = Diákvilág
 Éb = Ébresztő
 EL = Evangélikusok Lapja
 FM = Fialat Magyarság
 KaSz = Katolikus Szemle
 KoSz = Korunk Szava
 MI = Magyar Ifjúság
 MK = Magyar Kultúra
 MRZSL = Magyar Református Egyház Zsinati Levéltára
 MÚ = Magyar Út
 RF = Református Figyelő
 TO = Tűzoszlop
 ÚK = Új Kor
 ÚM = Új Magyarság

IRODALOM

A keresztyén ember a válságban. A Magyarországi Ökumenikus Ifjúsági Bizottság első és második konferenciájának anyaga. 1946. Budapest
 A Márciusi Front és Debrecen. 1987. Debrecen
 ARADI Zsolt 1934. Az európai forradalom. Budapest
 ARADI Zsolt 1936. Öt éjszaka. Budapest

- ÁZSÓTH Gyula (szerk.) 1990. Szárszó. Balatonszárszó
- BÉKÉS Gellért 1993. Krisztusban mindnyájan egy. Keresztények egysége – utópia? Pannonhalma
- DENKE Gergely 1993a. Az SDG hazai és külföldi kapcsolatai = Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században. Without place, 365–402.
- DENKE Gergely 1993b. Az SDG kapcsolata a népi írókkal, a népi mozgalommal, a Márciusi Fronttal és az ellenállással = Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században. H. n., 403–442.
- DOROMBY Károly 1975. A Vigilia negyven éve. Az első évtized = Vigilia 3. 171–184.
- FÉJA Géza 2003. Márciusi Front. Budapest
- GERGELY Jenő 1977. A keresztényszocializmus Magyarországon 1903–1923. Budapest
- GYÖRFFY Sándor (szerk.) 1983. Szárszó 1943. Előzményei, jegyzőkönyve és utóélete. Budapest
- Handbook of the World Alliance. 1930. London–New York–Paris–Berlin
- HAVAS Gábor 1993. Az 1942. és 1943. évi nagy konferenciák = Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században. H. n., 274–313.
- KARÁCSONY Sándor 2001. A magyar béke. Pécel
- KARÁCSONY Sándor 2002. A magyar demokrácia. Pécel
- KOKAS Elemér (é. n.). A harmadik út. Korunk Szava Népkönyvtára 21.
- KONTRA György 1995. Karácsony Sándor. Budapest
- KÓNYA István 1967. A magyar református egyház felső vezetésének politikai ideológiája a Horthy-korszakban. Budapest
- KORMOS László 1983. A református egyház a magyar politikai életben = Bartha Tibor–Makkai László (szerk.): Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből 1867–1978. Budapest
- KOVÁCS Imre 1980. A Márciusi Front. New Brunswick
- KULIFAY Albert 1993. Az SDG világnézeti előadássorozatai 1922–1948 = Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században. H. n., 456–464.
- LÁNYI Gusztáv 2000. Magyarság, protestantizmus, társaslélektan. Budapest
- LENDVAI L. Ferenc 1987. Bevezetés = Lendvai L. Ferenc (szerk.): A magyar protestantizmus 1918–1948. Budapest
- MAKAY Miklós 1941. Ökumenikus Kiskáté. Budapest
- Márciusi Front 1937–1987. 1987. Debrecen
- NÉMETH István 2001. Európai tervek 1300–1945. Budapest
- OTTLYK Ernő 1979. Az egyház története. Budapest
- PAP Béla 1936. A magyarság hivatása a Dunamedencében = Van feltámadás! Az Országos Magyar Protestáns Diákszövetség Emlékkönyve. Budapest
- PAP László 1992. Tíz év és ami utána következett. Bern–Budapest
- PAPP Zoltán (é. n.). A Dunavölgy és a Horogkereszt. Korunk Szava Népkönyvtára 5.
- PINTÉR István 1987. A Márciusi Front. Budapest

- PINTÉR István (szerk.) 1989. Fél évszázad múltán a Márciusi Frontról. Budapest
ROUSE, Ruth–NEILL, Stephen Charles 1954. A History of the Ecumenical Movement 1517–1948. Philadelphia
SALAMON Konrád 1980. A Márciusi Front. Budapest
SASS Kálmán 1946. Új világ küszöbén. Érmihályfalva
STEVENSON, Lilian 1941. Towards a Christian International. The Story of the International Fellowship of Reconciliation. London
Szárszó: az 1943. évi balatonszárszói Magyar Élet tábor előadás- és megbeszéléssorozata. 1993. Budapest
SZIRMAI Oszkárné 1925. Giesswein Sándor békemunkája = Giesswein Sándor Emlékkönyv. Budapest
SZOLNOKY Erzsébet 1994. Giesswein Sándor pályaképe = Demokrácia–kereszténység–humanizmus. H. n.
TÓTH Pál Péter 1983. Metszéspontok. Budapest
TURI Béla 1935. Külpolitika és királykérdés. Budapest

*Plans of the Catholic and Protestant Youth for the Cooperation of
Central European Peoples in the 1930s*

Resume: Hungary regained consciousness with difficulty from the shock of Trianon. In the following years it was an unambiguous fact for most people that future is only meant by the regaining of territories ceded, the revision. The Churches entirely identified with this idea too – at least in their external manifestations- and became supporters of the governmental irredentist politics. But at the beginning of the 1930s a new generation emerged related to the Churches, which, in contrast, propagated the collaboration of the nations of the Danube basin and the plan to organize them in a union. The ideas of the Catholic and the Protestant youth can broadly be seen as parallel to each other, but so many kinds of different trends were in this tendency as many people dealt with the question. However, beside the same features on the basis of several important traits the Catholic and the Protestant notions can be separated from one another, these rooted in denominational differences. Although both groups advocated the necessity of the Danube basin co-operation, the basic difference between them is how they imagined this, with the participation of which nations. The Catholics unambiguously turned to West, and kept aloof from the East, they always looked for allies in West, first of all in the Catholic Austria. In contrast to this the situation is just reversed at the Protestants. They looked towards East and South, mostly seeking relations with Rumania and Jugoslavia.

Key words: Horthy era, Trianon, Central Europe, churches, ecumenism

*Planovi katoličke i protestantske omladine o saradnji naroda Srednje
Evrope u tridesetim godinama prošlog veka*

Zemlja se veoma teško oporavljala od šoka Trianona. Većini stanovništva bilo je jasno da budućnost leži u vraćanju izgubljenih teritorija, u reviziji. Crkve su delile ovo mišljenje – barem po njihovim javnim nastupima – i podržavali su politiku iredente. Ipak, u tridesetim godinama prošlog veka među crkvenim krugovima se pojavila jedna nova generacija, koja nasuprot politici revizije podržavala ujedinjenje naroda basena Dunava. Mladi katolici i protestanti su uglavnom imali slična ili ista viđenja, iako u nekim crtama se nisu u potpunosti slagale. Ove razlike su uglavnom imali korene u generičnim različitostima dveju crkava. Najveća razlika se mogla uočiti u tome koji narodi bi trebali da pristupe tom ujedinjenom, novom savezu. Katolici su uglavnom gledali na Zapad – prvenstveno na Austriju, potpuno zanemarući Istok. Nasuprot njima, protestanti su gledali ka Istoku i Jugu i uglavnom su tražili savezništvo sa Rumunijom i Jugoslavijom.

Ključne reči: Horti era, Trianon, Srednja Evropa, crkve, ekumenizam

Beérkezés időpontja: 2017. március 02.

Elfogadás időpontja: 2018. február 13.

Tengely, Adrienn

PhD docent, Eszterházy Károly University, Eger

tengely.adrienn@uni-eszterhazy.hu

CATHOLIC AND PROTESTANT YOUTH PLANS ABOUT THE COOPERATION OF CENTRAL EUROPEAN PEOPLES IN THE 1930^s

*A katolikus és protestáns fiatalok elképzelései a közép-európai népek
együttműködéséről az 1930-as években*

*Planovi katoličke i protestantske omladine o saradnji naroda Srednje
Evrope u tridesetim godinama prošlog veka*

Hungary regained consciousness with difficulty from the shock of Trianon. In the following years it was an unambiguous fact for most people that future is only meant by the regaining of territories ceded, the revision. The Churches entirely identified with this idea too – at least in their external manifestations – and became supporters of the governmental irredentist politics. But at the beginning of the 1930s a new generation emerged related to the Churches, which, in contrast, propagated the collaboration of the nations of the Danube basin and the plan to organize them in a union. The ideas of the Catholic and the Protestant youth can broadly be seen as parallel to each other, but so many kinds of different trends were in this tendency as many people dealt with the question. However, beside the same features on the basis of several important traits the Catholic and the Protestant notions can be separated from one another, these rooted in denominational differences. Létünk 2018/2. 107–124. Although both groups advocated the necessity of the Danube basin co-operation, the basic difference between them is how they imagined this, with the participation of which nations. The Catholics unambiguously turned to West, and kept aloof from the East, they always looked for allies in West, first of all in the Catholic Austria. In contrast to this the situation is just reversed at the Protestants. They looked towards East and South, mostly seeking relations with Rumania and Jugoslavia.

Key words: Horthy era, Trianon, Central Europe, churches, ecumenism

INTRODUCTION

Hungary regained consciousness with difficulty from the shock of Trianon. In the following years it was an unambiguous fact for most people that future is only meant by the regaining of territories ceded, the revision. Beside the emotional reasons, this feeling was strengthened by the propaganda of the Horthy regime stating that the source of every problem was the dismemberment of the country and the winning back of the torn territories, and it would immediately solve the economic and social problems. Hungary would be again the “Paradise.” The Churches entirely identified with this idea too – at least in their external manifestations – these became supporters of the governmental irredentist politics. But at the beginning of the 1930s a new generation emerged related to the Churches, which, in contrast, propagated the collaboration of the nations of the Danube basin and the plan to organize them in a union.

At the beginning of the 1930s the Hungarian intellectual life reached a state of a specific ferment. The youth asked permission to speak, “the young, new generation, (...) whose members were born in the one-time Austro-Hungarian Monarchy but they had not had any personal experience about «the good old days». They felt that age to be immensely distant, too. The Hungary of the Trianon peace-treaty was obvious for this generation, they remarked on this and were discontented with this” (DOROMBY 1975: 171–173). This circumstance manifested in the Catholic and Protestant community too, the young intellectuals noticed the problems of the economic, political, spiritual and social life, criticized these and searched for solutions. Although this group was not unified, the characteristic feature of their political disposition was the same: they stood opposite to the rigid conservatism and were open towards the new ideas.

THE THOUGHTS OF THE CATHOLIC REFORM-GENERATION ABOUT THE FUTURE OF CENTRAL EUROPE

The idea of the thousand-year-old Saint Stephen King’s Empire was the base of all conceptions in foreign policy created by the conservative wing of the Catholicism. They did not think in “Central Europe” or some kind of a bigger union, but in “Great Hungary”. They looked this concept as the only solution of the ethnic, politic and economic problems of the region and – even most of the Catholics – in the Habsburg-restoration. The activity of Turi Béla prelate excelled from these circles. Turi did not think in the old Hungarian Empire because he already considered this to be impossible.

The base of his plans was this realisation, but he thought the vocation of the Hungarian nation is to strengthen the order and peace of Central Europe, thus it needed allies. The idea of the co-operation with Austria is an unvaried detail of Turi's changing conceptions, which is completed with other countries – like Italy, Poland, Czechoslovakia – from time to time, according to the actual political situation. He thought the Habsburg-restauration to be a good solution for both Hungary and Austria, but not absolutely necessary. A very significant and typical motive of his activity was the important part of the Catholicism in the political organization of the states because in his view this common mentality was a very important connecting power in Central Europe where the race and the nationality could not fill this role (TURI 1935).

The Catholic reform-generation took lively interest towards the actual questions of the age therefore they showed great concern about the problem of the Danube basin, too. They studied the question from a totally new side, in contrast with the earlier notions: they considered that it was not only a Hungarian affair, but examined all Central Europe and put Hungary into this concept. They carried the widespread view of the age, too: the idea of the danger of the Pan-Slavic and the Pan-Germanic expansion (KoSz 15th June 1935 195–196, 1st March 1937 146–147, 1st April 1938 222; ÚK 18th May 1935 22–23; KOKAS 6; PAPP 3; ARADI 1934: 113–117) and some also worried about the total agreement of the Orthodox Balkan unified by the Balkan pact except Bulgaria (ARADI 1934: 113). Beside the hypothetical menace, they realized the much tangible collective problem in this area that the attempts of the successor-states to the economic autarchy proved a fiasco, just as in Hungary.

The “active-Catholics” – as occasionally they were named after their journal, the “active Catholic organ” called *Korunk Szava* – saw the solution of the problems in a kind of political co-operation of the little Danubian peoples, which could resist the exterior dangers on the one hand and would be able to restore the economic life of this area. Although the opinions about the character of this union diverged considerably, there were nevertheless some general features in these (KoSz 15th Dec 1932 9–10, 15th Sept. 1933 295–296, 15th Apr. 1933 121–122, 1st Sept. 1935 286–287, 15th Sept. 1935 299–300, June-July 1935 195–196, 15th Nov. 1935 379–380; KaSz 1936/4. 453–460; ARADI 1934: 117–120, ARADI 1936; KOKAS 8.).

Let's look at first what role they intended for Hungary, for the Hungarian people in the big Danubian cooperation. The general opinion was that the Hungarian nation is “first among the equals” here therefore it should seize the leading part of the Central Europe organization and rally the nearby peo-

ple around itself on the base of Saint Stephen King's ideas (KoSz 15th Nov. 1935 377–380; ARADI 1934: 117–120; *ÚK* 15th Nov. 1935 21).

We can find different viewpoints in the Habsburg-question: the young Catholic generation was not uniformly legitimist any more. József Bajza, György Széchenyi and Gábor N. Czike thought the Habsburg-dynasty to be blessed with a Central European mission, and their vocation was the unification of the little nations and safeguarding the balance of power in the Danube basin and Europe and therefore the peace (KoSz 15th June 1935 195–196, 1st Sept. 1935 286–287, 15th Sept. 1935 299–300, 1st Febr. 1938 94). But other ones had a totally different opinion about this question. Elemér Kokas did not take a stand on this problem in his plan, so it may be concluded that he did not consider this to be especially important, a determinative factor (KOKAS 6). Zsolt Aradi thought that the Habsburg-Monarchy might not be the final aim, only an intermediate status as a pacifier power (ARADI 1934: 119).

In terms of our theme the most typical and perhaps the most interesting question is the role of the Catholicism as a religion and as a culture in the Danube basin idea. This was a motive of the “active-Catholics” too, and nearly all of them emphasized it in some form, the study of this question proved that their policy was based on religion and the Church. Do not forget this was the age of the “neo-Baroque” flowering of the Catholicism and these young men were extraordinarily pious, followers of the serious religious deepening teaching “New Mentality” originating from France (DOROMBY 1975: 173). They considered Catholicism to be the most important joining power of Central Europe. According to Aradi, Hungary and Austria could form a Central European Empire only on the basis of this and “those who defend the Catholic culture defend the Hungarian and the organic Danube basin culture.” (ARADI 1934: 120–121) In Bajza József's conception the future Danube basin union of the Hungarians, Austrians, Czechs, Slovaks, Croatians, Slovenians and Ruthens appeared to be Catholic a priori (KoSz 15th June 1935 195–196; KaSz Apr. 1936 234–235) – in spite of the fact that some of these were not at all a totally Catholic nation. In Talpassy's essays it would not be the culture but – fundamental difference! – the Catholic religion would “solder together untearably and undeniably” the peoples of the Danube basin which, in his opinion, was stronger than the political conflicts that separated them (KoSz 1st March 1937 146–147). Anyway, they handled this theme considerably “generously”, often “forgot” that lots of Protestants lived in Central Europe, not to mention the rather orthodox than Latin culture of the Ruthens. True enough that they tried to undo this contradiction stating that the Protestants root from the Western, the Latin culture. Solely Széchenyi did not use the Catholic expression but – the more objective –

Christian or Western attribute to the Danube basin culture and the future union (KoSz 15th Sept. 1935 299–300).

THE IDEAS OF THE YOUNG PROTESTANT GENERATION ABOUT THE PEACE OF THE DANUBIAN NATIONS

There were several people in the leadership of the Protestant Churches who thought more liberally and democratically in the Central Europe question than they were expected. First of all, mainly Dezső Balthazár trans-Tisza Calvinist bishop and Imre Révész, pastor from Debrecen, who followed him in the position in 1936, following his death, represented this group and Sándor Karácsony, János Victor, Albert Bereczky and Jenő Sebestyén (KORMOS 1983: 278). They did not support the irredentist foreign policy of the Horthy-regime, Balthazár criticized the activity of the Hungarian government in the presence of the foreign board of the French cabinet and recommended the rapprochement towards the neighbouring states based on Kossuth's Danubian-confederation plan in 1930 instead. It is needless to say that a lot of people did not leave this unanswered in Hungary... (KORMOS 1983: 280; LENDVAI 1987: 16; KÓNYA 1967: 77–79).

The opinion that Hungary has to approach to the neighbouring nations because of the Pan-Slavic and the Pan-Germanic dangers and the economic interdependence was general among the protestant young people, too. These ideas appeared on different levels: there were some who exhorted only to get to know each other, others already stressed the necessity of the mutual reconciliation, but the vast majority of these attained to the idea of the effective co-operation of the Central European peoples, even to the nation of the Danubian confederation too (MÚ 1st Sept. 1934 6–7., 15th Febr. 1935 4., 15th March 1935 2, 15th Sept. 1935 3–4., 1st Jan. 1936 3–4., 1st May 1936 3–4., 1st Apr. 1937 6., 6th May 1937 3., 26th May 1938 5., 6th Oct. 1938 4–5., 21st Oct. 1939 1., 15th Febr. 1940 3.; DV Nov. 1934 13–14., Dec. 1934 7–8.; PAP 1936: 152–160). The group of the Central European future plans of the Protestant youth not containing the idea of Hungary as a country with a leading role, but as an equal party, can be considered as a novelty if compared to the Catholic conceptions (DV Dec. 1934 7–8; MÚ 1st Jan. 1936 2–3, 1st May 1936 3–4, 1st Apr. 1937 6; 26th May 1938 5).

I should emphasize the distrust towards the Great Powers as one of the general characteristics of the ideas of young Protestant intellectuals and that's why they expected the solution of the Danube basin question not from them but from the Central European youth just like the "active-Catholics" (MÚ 1st Jan. 1936 2–3, 1st May 1936 3–4, 1st Apr. 1937 6, 1st Aug. 1936 4;

ÚM June 1933 135, 140). The idea of the Habsburg-restoration only rarely arose in their plans, and as an unsuccessful, stillborn scheme (MÚ 1st Apr. 1937 6, 6th May 1937. 3; ÚM June 1933 135, 140; PAP 1936: 154).

Contrary to the Catholics, the main forum of the young Protestant intellectuals was not the journals, but the activities of the religious youth associations – the Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) (Christian Youth Association), the Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség (MEKDSZ) (Hungarian Evangelical Christian Student Union) and the Soli Deo Gloria Református Diákszövetség (SDG) (Soli Deo Gloria Calvinist Student Alliance) – flourishing in this age. The work of the youth movements specially took up this cause because the base of every co-operation is to get acquainted and to learn to estimate values of the others.

The World's Student Christian Federation – the MEKDSZ was the Hungarian organization of this – systematically organized South-Eastern-European conferences for the sake of friendship of young people of different nationalities (MRZSL 23. 6. Historical summary about the work of the MEKDSZ 1918–1945). We have much more information about these because in the student-journals the participants gave accounts of their experiences and impressions. From these journals and from several survived conference-brochures it turns out that political questions were not brought up in the informal conversations, the official programme contained only religious themes, but political questions often came up in the conversations and the exchange of views of the youth. These meetings were very good possibilities to get to know the opinions of the neighbouring peoples, to change different opinions and to build up connections which – in accordance with the aim of the Federation – showed the way to the reconciliation (MRZSL 23. 2. Zweite Ost- und Südosteuropäische Führer Konferenz 9–16. Apr. 1923 im Visegrad, Programm für die Mitteleuropäische 11–15. Sept. 1933 im Zwingliheim). Moreover, the idea of political co-operation of the Danube basin came up, too. On the Rezek conference in 1933 the Czech and the Hungarian participants held a private discussion about the common issues when they attained the notion of the Danubian union, too (DV Oct. 1933. 35–36).

On the Chamkoria conference in 1935 concrete plans were created for the South-East-European Christian youth's co-operation: They would visit more frequently each other's conferences, would write to each other regularly, would organize study tours to the neighbouring countries, would create scholarships on the better knowledge of each other's culture and would establish a regular committee to expand the connections. An unparalleled initiative in the history of the Hungarian Churches between the two World Wars cropped up here, too: the Hungarian delegation raised the thought of

a three-language (Hungarian, Rumanian, Slavic) South-east European journal. But this undertaking was beyond the financial power of the Federation and for this reason they agreed about a quarterly 15-page supplement in the journal of the Federation, *New Sheet*, in German and French (DV July–Sept. 1935 3). In the end three issues were published: in November of 1937, in March of 1938 and in June of 1940 (MRZSL 23. 6. Historical summary about the work of the MEKDSZ 1918–1945).

The KIE did not organize conferences in the interest of the reconciliation but international camps where the sons and daughters of the enemy nations could meet, got acquainted and became attached to each other through the common adventures and they could change their thoughts “searching the answers for the big international questions at Jesus” (Eb Febr. 1931 73–74). They organized camps in the KIE holiday camp several times with the Danube basin youth’s participation in Dunavecse (MI July–Aug. 1936, Aug. 1938).

The Danubian notion was present powerfully in the SDG, every area of its work was imbued with this (MRZSL 24. a. 3. Minutes of the SDG leadership’s meeting 10th of June 1935). They carried on discussions and disputes and the foreign section of the alliance organized a conference with the participation of different Budapest student unions about this theme, too (TÓTH 1983: 175; DENKE 1993a: 393). They looked for a connection with the youth of the other Central European nations (MRZSL 24. a. 3. Minutes of the SDG leadership’s meeting 28th June 1934; DENKE 1993a: 389), arranged Rumanian and Slovak language courses several times for the sake of the better knowledge of the neighbouring peoples (DENKE 1993a: 390–393; MRZSL 24. a. 3. Minutes of the SDG general assembly 2–4th July 1936, 30th June 1940, 24. a. 4. Minutes of the SDG Executive Committee 4th Oct. 1932) and published a series of articles in the journal of the SDG, in the *Magyar Út* about the literature of the nearby nations in 1934–1935 (MÚ 1st Dec. 1934 4, 1st Febr. 1935 4, 15th March 1935 2). They announced competitions about the reconciliation too, arm in arm with other Protestants and international ecumenical organizations (MRZSL 50. f. 1. Elek Boér’s letter to Miklós Makay 29th January 1936, Minutes of the Hungarian Ecumenical Youth Committee 18th May 1938, 50. 2. 5/4 Henriod: The Joint Ecumenical Youth Commission: How and why it came to be. 1936. 10; DENKE 1993a: 400–401). A lot of essays had been sent to these requests, but the students wrote only in generalities about the international situation, we cannot find concrete political ideas, the religious expositions were determinative in these works (MRZSL 50. f. 1. Makay Miklós’s legacy). In spite of this, Hungary was well placed in the international competition, it won the second prize in the senior category and the third in the junior (DENKE 1993a: 401).

The SDG organized a lot of lectures, too, in connection with the future of Central Europe, the first of all on the famous and popular “Wednesday Evenings” (KULIFAY 1993: 456–464; MRZSL 24. a. 3. Minutes of the SDG Spiritual and Social Committee (1934), Minutes of the SDG general assembly 19th Oct. 1941; MRZSL 24. a. 4. Minutes of the SDG Mission Committee 1932, Minutes of the SDG general assembly 30 July 1933) and the SDG conferences in Balatonszárszó (ÁZSÓTH 1990). But the question of Central Europe often came up in other forums, Béla Szentpéteri Kun delivered a lecture entitled “Revolting Europe (national question, war-peace, Pan-Europe)” on the undergraduate boy-conference in 1929 (MRZSL 24. a. 2. Minutes of the SDG Executive Committee 17th Apr. 1929), the question of the world peace was discussed on the undergraduate debates in 1933 (MRZSL 24. a. 4. Minutes of the SDG undergraduate work 1932), in the Law and Economist Students College Lajos Szakáll spoke about the economic cooperation among the Danubian states (MRZSL 24. a. 34. Report on the work of the Law and Economist Students College).

The most effective student conferences of this age dealing with this theme were the two Debreceni Diétas. On 22–25th of March 1935 the Debrecen class of the SDG, the Catholic Saint Ladislav Ring and the Árpád Comrade Society organized the first Diéta in the Calvinist College in Debrecen. The importance of this conference indicates that great many people from the other universities and colleges of the country took part beside the Debrecen students (MÚ 3rd May 1935 3, 15th Apr. 1936 5–6, 1st July 1936 5; FM June 1936 121–122). The debate comprised two themes: the problem of the Hungarian nation and the relation between Hungary and Europe. The general view in the question of the revision and the Danube basin gives the particular significance of the conference for us: “The repetitive irredentism has to be ended. We live in the Danube basin. This is an unchangeable fact; consequently there is no other solution than to look for the rapprochement to the local peoples. (...) Today we have only one unique way out if we join to a kind of confederation with the local nations in our own interest. (...) Today the revision is named Danubian confederation” (FM Sept. 1935 148–149; TÓTH 1983: 119–120).

One year later, on 26–28th of March 1936 the second Debreceni Diéta was organized where the participants dealt again with the question of Central Europe. The attendants emphasized once more the importance of the adapting to “the constructive community of the European nations” and the necessity of the agreement with the surrounding peoples (TÓTH 1983: 130–135).

We have to further mention two junctions at the showing of the Danube basin ideas of the young Protestant generation, the Szárszó Conferences in

1942 and 1943 and the Márciusi Front. Although neither was a religious occurrence or organization, great many Protestant young men and women took part in these. But both of them possess plentiful specialized literature thus it is unnecessary to deal in detail with them in this essay (HAVAS 1993: 274–314; GYÓRFFY 1983; ÁZSÓTH 1990; Szárszó 1993; DENKE 1993b: 420–431; FÉJA 2003; PINTÉR 1989; KOVÁCS 1980; SALAMON 1980; PINTÉR 1987; A Márciusi Front és Debrecen 1987; Márciusi Front 1937–1987).

THE WORKS OF THE ECUMENICAL MOVEMENTS FOR THE RECONCILIATION OF CENTRAL EUROPE

In consequence of the terrible devastation of the World War I a great co-operation started among the different Protestant Churches and the orthodox denominations shortly joined this, too. The hope of preventing future wars was the most important motive of the ecumenical co-operation, and they intended to achieve it by giving the voice of Christian Churches jointly. First of all, the Universal Christian Council for Life and Work under Nathan Söderblom's leadership and the World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches and the International Fellowship of Reconciliation named organizations worked on behalf of this. In a little while these different movements harmonized their works and in the 1930s they already organized large scale common international conferences and issued communiqués about the disapprobation of the wars and the friendship of the nations. Of course these were quite aware of the danger of war in Central Europe therefore they made an effort to work in the reconciliation among the peoples by organizing regional conferences in this area (ROUSE–NEILL 1954; OTTLYK 1979; BÉKÉS 1993; MAKAY 1941), although Hungary treated them with suspicion for the maintenance of the Versailles peace-system and the international status quo (MRZSL 2. II. 21. 837/39; BH 6th Jan. 1924).

We have only few sources about the conferences of the World Alliance, we only get to know that it held discussions on 4th of July 1923 in Újvidék with Yugoslavian, Rumanian, Hungarian and Bulgarian, on 16th of July 1923 in Budapest with Hungarian and Czechoslovak and on 1st of June 1924 in Bratislava with Austrian, Czechoslovak and Hungarian delegates. We only know about the course of these conferences that important disputes ran on among the different national participants especially about the problems of the ethnic and religious minorities (Handbook 1930: 69).

The International Fellowship of Reconciliation organized South-East-European conferences, too – 1924. Stramberg, 1925. Gamming, 1934. Luden-

berg – but we do not possess more detailed information about these (STEVENSON 1941: 15).

The common youth organization of the World Alliance and the Life and Work, the Joint Ecumenical Youth Commission organized a Central European ecumenical youth conference in the autumn of 1936 in Hungary, too. The discussion went off on 13–16th of November 1936 in Budapest with Bulgarian, Rumanian, Yugoslavian, Greek, Polish, Austrian and Czechoslovak delegations. 15 people represented Hungary from different denominations. It was important because it had set itself to the talk of the Danubian problems, but the organizers soon realized that the minority-question was so delicate a matter that it might not be the central theme of the conference which was a consequence of the blinded chauvinism of the successor-states (PAP 1936: 113; MRZSL 50. 1. 5/1 Minutes of the Hungarian Ecumenical Youth Committee 9th June 1936, 50. 3. Budapest 1936 Siegmund-Sulchze's letters to Miklós Makay 22nd June 1936, 10th Sept. 1936). The general theme of the meeting was "The problems and the results of the ecumenism" which showed the political character of this grew dim and the religious guidelines came to the front (MRZSL 50. 1. 5/1 Budapest 1936 Regional Oecumenical Conference of the Youth Commission Budapest 6–9. or 20–23rd Nov. 1936, Oecumenical Youth Conference of the Central European and Balkan Countries, Budapest, 13-16th Nov. 1936). A Hungarian information sheet wrote that the mission of the conference was "to face up bravely those obstacles which hinder the co-operation of the youth of these two worlds [the western Protestant and the eastern Orthodox]. On the base of our common principles we discuss those questions which first of all were concerned by the youth of Central Europe and the Balkan" (MRZSL 50. 1. 5/1 Budapest 1936).

One and a half year later, in April of 1938 a similar discussion was planned to be organized in Pozsony (Bratislava) with the "Love and Truth in the international life" theme (MRZSL 50. 4. in the Bièvres 1938), but this was adjourned for indefinite time – in reality forever – because of the Czechoslovak political situation (MRZSL 2. II. 21. 3322/1939).

It belongs to the truth that the atmosphere was open and peaceful only on the regional, small-scaled meetings. On the big, international ecumenical conferences we heard about just the very opposite, the Hungarian delegates – just as the other Central Europeans – did not look for each other's friendship but they used these forums to propagate the truth of Hungary successfully (MRZSL 2. II. 21. Károly Erdőss' and Béla Vasady's report about the Oxford and the Edinbrough conferences 1937, Júlia B. Kiss' report about the Amsterdam conferences 9th Aug. 1939, 4690/1934). It is natural that few dozens of participants can understand each other better and bigger groups do

not create a familiar atmosphere; on the other hand these smaller, regional conferences of the World's Student Christian Federation were visited by the delegates of MEKDSZ propagating the political reconciliation, and the larger conferences were visited by the delegates chosen by the leadership of the Protestant Churches. Since the Churches and the political government gave financial aid, the delegates were expected to advocate the official Hungarian revisionist opinion.

OUTLOOK – PLANS ABOUT THE CENTRAL EUROPEAN SITUATION AFTER THE SECOND WORLD WAR

In 1943 the Geneva World Church Council requested from the Ecumenical Committees of the countries to organize conferences in “The Church and the international system” theme, for the purpose of studying the thoughts of the different nations on Christianity, on the future, and showing the results to the world (MRZSL 2. II. 29. Egyházak Világtanácsa; NÉMETH 2001: 543). In Hungary an Ecumenical Committee was assigned to discuss the question and to create an opinion, but it could have been assembled partly, so in the end László Ravasz, Calvinist bishop wrote an essay after harmonizing it with ecclesiastical and worldly specialists. He succeeded in managing to pass this essay out to Geneva before the Nazi occupation, and the Council appreciated it because this was one of the most detailed plans. The original document was destroyed in the siege of Budapest, which is very regrettable because it would be a very interesting source about the thoughts of the Calvinist Church leaders about the future of Hungary. Supposedly the sent out essay can be found in Geneva but we had no opportunity to obtain this (MRZSL 2. II. 29. Report about the work of the Foreign Committee of the Calvinist Convent 1944–1946).

Although the Church leadership took a stand on this question, but the leaders of the Hungarian Ecumenical Youth Committee thought it necessary that the youth's voice should be heard in this matter therefore it called a meeting to Mátraháza in December of 1943 and they sent the declaration of the conference to the World Church Council (PAP 1992: 15). The presentation titled “The possibilities of the peace” by József Szabó ministerial counsellor and university lecturer produced the biggest effect on the participants. The conference totally carried his statements and proclaimed in its declaration: “That hostile relation, which is now between the Hungarian people and the neighbouring little nations, is unnatural. These nations are interdependent. They may have conflicts of interests, but their common interests are more considerable. And they are brothers in Jesus Christ. The

Hungarian Churches have to call the Churches of these nations to attempt to introduce their peoples to one another with united power, their reunion was hindered mainly by foreign interests.” (A keresztyén ember 1946: 117–118)

Two and a half years later – before the Parisian peace treaty-, on 11–13th of July 1946 the Ecumenical Youth Committee organized its second conference in Budapest, Hűvösvölgy. The theme of the discussion was similar: the future of the world and Hungary. Much more people took part in this, but the opinions about the problem of the Danube basin were mainly the same. Every participant took sides with the organization of the Central European nations in some kind of a political union, but the views differed about whether the cooperation should be based only on Danube basin or on the whole European co-operation. (A keresztyén ember 1946: 166). József Szabó’s thoughts defined the communiqué of the conference:

“The destiny of the separated ethnic minorities has to be dependent on a referendum. (...) The Transylvanian question is only a little part of the problem of the minority-defence, but all the more important from the point of view of South-East-Europe. The Hungarian Ecumenical Youth Committee states that there is wide contrast with the spirit of the Atlantic and the San Francisco Charta and the principles of the political wisdom if we solve this dictatorially, simply with the old, bad recipe of the punitive-rewarding-power politics. The objective solution is that Transylvania will not be annexed either to Rumania or to Hungary, but it will be an independent state, the Switzerland of the East. (...) The local nations may not be delimited according to territory and their resettlement or emigration may meet great difficulties because of their large crowds. Transylvania will be the member of the regional confederation of the Danubian nations to be prospectively formed and this solution will not endanger the economic union of the Danube basin in case of the rational forming of the world politics” (A keresztyén ember 1946: 340–342).

We can see in the comparison of the two declarations that the second comprised more concrete, more delimited plans and the first laid down only principles. It is interesting that they spoke of the “regional confederation of the Danubian nations to be prospectively formed”. Why did they rely on this so surely although – according to this text – they were aware that the Great Powers will not side with this political form? Perhaps this solution appeared to be necessary and obvious, and in the interest of all people living here, but it proved to be an exaggerated naivety.

But not only had the youth searched for the ways of the future. There was a conference in Debrecen on 17–19th of October 1946 to the request of the World Church Council of Geneva, too. In the declaration of this, the participants asked the Hungarian Committee of the World Council to take

steps: “the crisis of the nationalism and the tasks of the World Christianity regarding this matter should be examined by a conference consisting of the delegates of the interested Danubian little nations .” (MRZSL 2. II. 29. 1946 Draft resolution of the Debrecen conference 17–19th Oct. 1946) We do not know whether this was realized.

In 1946 the SDG dealt with this question, too, on its traditional Palm Sunday conference. The assembled Calvinist students published a declaration in which they stated that clear ethnic boundaries should not be drawn in Central Europe due to the mixed population living there, therefore the honourable co-operation among the local little nations for the peace and calmness was necessary. On the other hand, pairing somewhat odd with the above, they declared that nations living in one ethnic block had to live in one state. At first hearing this seems to be a contradiction, but on reflection we have to admit this made sense: they would like to organize a big Central European state where borders would not cut up the peoples (TO 1946 Whitsun).

But the politics and the Parisian peace-treaty on 10th of February 1947 broke these two nice plans into two.

CONCLUSION

We can rank the notions of the Churches about Central Europe to two fundamental trends: there was the revisionist-irredentist viewpoint which was really an “anti-Central-European” conception, because it imagined Hungary among only the thousand year old borders as an independent state, and there were followers of the confederation idea, too – according to which the Central European states would form a state union. The first notion contained the conservative church leaders – except the Balthazár-group – and the connecting circles, largely the members of the older generation who identified themselves with the political system. The followers of the second, confederation solution – to simplify the statement – were the young reform-generation of the 1930–1940s. The ideas of the Catholic and the Protestant youth were largely parallel to each other, but so many kinds of different trends were in this tendency as many people dealt with the question. However, beside the same features – such as the fear from the Pan-Germanic and the Pan-Slavic dangers, the intended part of the youth, etc. – on the basis of several important traits the Catholic and the Protestant notions can be separated from one another rooted in the religious difference.

However, both groups advocated the necessity of the Danube basin co-operation, but the basic difference between them is how they imagined this, with the participation of which nations. The Catholics unambiguously

turned to West, and kept aloof from the East, they always looked for allies in West, first of all in the Catholic Austria – the conception of Austrian alliance arose in a work of every “active-Catholic” author – but an alliance with the Catholic Italy, Poland and Czechoslovakia were also considered. But they did never plan a co-operation with the largely Orthodox Rumania and Jugoslavia, only in case of disorganization of the second with the Catholic Croatians and Slovens. In contrast to this the situation is just reversed at the Protestants. They considered towards East and South, almost none of them wrote about western allies like co-operating with Austria – except János Péter, the later Calvinist bishop wrote about this – but the idea of the connection with Rumania and Jugoslavia often turned up. What is the reason of this delimitation? We have to see religious reasons behind it because these two trends clearly reflect the denominational groups.

At the Catholics it is obvious to turn to nations having the same religion and mentality, in this age the belonging to the denomination was so important as the national question. But what is the reason for the general eastern orientation of the Protestants? Presumably it is a result of several reasons. It is understandable that a possible alliance with Austria foreshadowed the Habsburg-restauration which was not desirable for them; the Catholics’ support of Austrian co-operation. It is natural that the Protestants could not belong with pleasure to a Catholic majority union and the western orientation would have meant this. But what is the situation with the Eastern and the Southern neighbouring nations? Presumably partly the historical traditions and the East fellow traveller Bethlen’s and Bocskai’s inheritance directed them to this course, partly the very popular Sándor Karácsony, the famous educator’s ideas (KARÁCSONY 2001; KARÁCSONY 2002; LÁNYI 2000; KONTRA 1995) – who totally rejected the West – had produced quite a big effect on them. Thirdly, we have to rank here the effects of the ecumenical movements because in these active common work and very good connections were formed between the Protestant and the Orthodox youth both in world scale and in Central Europe, so it is understandable that they looked for connections rather towards these well-known and friendly groups.

There is another important difference between the two groups – which followed the denominations, too – that the Catholics connected the religion to the Danubian politics. The Catholicism often appeared in their essays as the joining power of the Central European nations and as the “Catholic union” expression, but this indicated now cultural and religious definition. The Protestants naturally did not look at their religion so inside characteristic of this area, due to their numerical ratio and denominational division, but nevertheless in their ideas some similarities appeared in their turn to the

Orthodoxia. They had a feeling of belonging to the same religious group therefore in some way or other the co-operating religions appeared as a connective power here, too, only with a “non-Catholic” attribute.

Therefore in the thoughts of the Catholic and the Protestant reform-generations the religious definition appeared as the most important characteristic. This got a larger role than the contingent political and economic guidelines; although the political and economic situation of the Danube basin was given to both groups they chose to turn in totally opposite directions.

ABBREVIATIONS

- BH = Budapesti Hírlap
DV = Diákvilág
Éb = Ébresztő
EL = Evangélikusok Lapja
FM = Fiatal Magyarország
KaSz = Katholikus Szemle
KoSz = Korunk Szava
MI = Magyar Ifjúság
MK = Magyar Kultúra
MRZSL = Council Archive of the Hungarian Calvinist Church
MÚ = Magyar Út
RF = Református Figyelő
TO = Tűzoszlop
ÚK = Új Kor
ÚM = Új Magyarország

BIBLIOGRAPHY

- A keresztyén ember a válságban. A Magyarországi Ökumenikus Ifjúsági Bizottság első és második konferenciájának anyaga.* 1946. Budapest
- A Márciusi Front és Debrecen.* 1987. Debrecen
- ARADI Zsolt 1934. *Az európai forradalom.* Budapest
- ARADI Zsolt 1936. *Öt éjszaka.* Budapest
- ÁZSÓTH Gyula szerk. 1990. *Szárszó.* Balatonszárszó
- BÉKÉS Gellért 1993. *Krisztusban mindnyájan egy. Keresztények egysége – utópia? Pannonhalma*
- DENKE Gergely 1993a. Az SDG hazai és külföldi kapcsolatai = Tenke Sándor (szerk.): *Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században.* Without place, 365–402.

- DENKE Gergely 1993b. Az SDG kapcsolata a népi írőkkel, a népi mozgalommal, a Márciusi Fronttal és az ellenállással = Tenke Sándor (szerk.): *Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században*. Without place, 403–442.
- DOROMBY Károly 1975. A Vigilia negyven éve. Az első évtized = *Vigilia* 3. 171–184.
- FÉJA Géza 2003. *Márciusi Front*. Budapest
- GERGELY Jenő 1977. *A keresztényszocializmus Magyarországon 1903–1923*. Budapest
- GYÖRFFY Sándor (szerk.) 1983. *Szárszó 1943. Előzményei, jegyzőkönyve és utóélete*. Budapest
- Handbook of the World Alliance*. 1930. London–New York–Paris–Berlin
- HAVAS Gábor 1993. Az 1942. és 1943. évi nagy konferenciák = Tenke Sándor (szerk.): *Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században*. Without place, 274–313.
- KARÁCSONY Sándor 2001. *A magyar béke*. Pécel
- KARÁCSONY Sándor 2002. *A magyar demokrácia*. Pécel
- KOKAS Elemér Without years. *A harmadik út*. Korunk Szava Népkönyvtára 21.
- KONTRA György 1995. *Karácsony Sándor*. Budapest
- KÓNYA István 1967. *A magyar református egyház felső vezetésének politikai ideológiája a Horthy-korszakban*. Budapest
- KORMOS László 1983. A református egyház a magyar politikai életben = Bartha Tibor–Makkai László (szerk.): *Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből 1867–1978*. Budapest
- KOVÁCS Imre 1980. *A Márciusi Front*. New Brunswick
- KULIFAY Albert 1993. Az SDG világnézeti előadássorozatai 1922–1948 = Tenke Sándor (szerk.): *Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században*. Without place, 456–464.
- LÁNYI Gusztáv 2000. *Magyarság, protestantizmus, társaslélektan*. Budapest
- LENDVAI L. Ferenc 1987. Bevezetés = Lendvai L. Ferenc (szerk.): *A magyar protestantizmus 1918–1948*. Budapest
- MAKAY Miklós 1941. *Ökumenikus Kiskaté*. Budapest
- Márciusi Front 1937–1987*. 1987. Debrecen
- NÉMETH István 2001. *Európai tervek 1300–1945*. Budapest
- OTTLYK Ernő 1979. *Az egyház története*. Budapest
- PAP Béla 1936. A magyarság hivatása a Dunamedencében = *Van feltámadás! Az Országos Magyar Protestáns Diákszövetség Emlékkönyve*. Budapest
- PAP László 1992. *Tíz év és ami utána következett*. Bern–Budapest
- PAPP Zoltán Without years. *A Dunavölgy és a Horogkereszt*. Korunk Szava Népkönyvtára 5.
- PINTÉR István 1987. *A Márciusi Front*. Budapest

- PINTÉR István (szerk.) 1989. *Fél évszázad múltán a Márciusi Frontról*. Budapest
- ROUSE, Ruth–NEILL, Stephen Charles 1954. *A History of the Ecumenical Movement 1517–1948*. Philadelphia
- SALAMON Konrád 1980. *A Márciusi Front*. Budapest
- SASS Kálmán 1946. Új világ küszöbén. Érmihályfalva
- STEVENSON, Lilian 1941. *Towards a Christian International. The Story of the International Fellowship of Reconciliation*. London
- Szárszói: az 1943. évi balatonszárszói Magyar Élet tábor előadás- és megbeszélés-sorozata. 1993. Budapest
- SZIRMAI Oszkárné 1925. Giesswein Sándor békemunkája = *Giesswein Sándor Emlékkönyv*. Budapest
- SZOLNOKY Erzsébet 1994. Giesswein Sándor pályaképe = *Demokrácia–kereszténység–humanizmus*. Without place
- TÓTH Pál Péter 1983. *Metszéspontok*. Budapest
- TURI Béla 1935. *Külpolitika és királykérdés*. Budapest

A katolikus és protestáns fiatalok elképzelései a közép-európai népek együttműködéséről az 1930-as években

Trianon sokkjából az ország nehezen tért magához. Az utána következő években a legtöbb ember számára egyértelmű volt, hogy jövő csakis az elcsatolt területek visszaszerzésében, a revízióban lehet. Az egyházak is – legalábbis külső megnyilvánulásaikban – teljesen azonosultak ezzel az eszmével, a hivatalos irredenta politika támogatóivá váltak. Azonban az 1930-as évek elején az egyházi körök uszályában megjelent egy új nemzedék, amely ezzel szemben a Duna-völgy összefogását és egységbe szerveződését hirdette. A katolikus és a protestáns fiatalok elképzeléseit nagy vonásokban párhuzamba állíthatjuk egymással, de ezen az irányzaton belül jóformán annyiféle áramlat létezett, ahányan foglalkoztak a kérdéssel. A sok azonos vonás mellett viszont néhány nagyon lényeges jellemző alapján teljesen elkülöníthetőek a katolikus és a protestáns elképzelések, amelyek a felekezeti különbségekben gyökereztek. Jóllehet mind a két csoport a Duna-völgyi összefogás szükségességét hirdette, a leglényegesebb különbség közöttük abban van, hogy ezt mely népek részvételével képzeltek el. A katolikusok egyértelműen Nyugat felé fordultak Kelettől elzárkózva, a szövetségeseiket mindig Nyugaton keresték, elsősorban a katolikus Ausztriában. Ezzel szemben a protestánsoknál épp fordított a helyzet, ők Kelet, illetve Dél felé tekintettek, elsősorban Romániával és Jugoszláviával keresve a kapcsolatot.

Kulcsszavak: Horthy-korszak, Trianon, Közép-Európa, egyházak, ökumenizmus

Planovi katoličke i protestantske omladine o saradnji naroda Srednje Evrope u tridesetim godinama prošlog veka

Zemlja se veoma teško oporavljala od šoka Trianona. Većini stanovništva bilo je jasno da budućnost leži u vraćanju izgubljenih teritorija, u reviziji. Crkve su delile ovo mišljenje – barem po njihovim javnim nastupima – i podržavali su politiku iredente. Ipak, u tridesetim godinama prošlog veka među crkvenim krugovima se pojavila jedna nova generacija, koja nasuprot politici revizije podržavala ujedinjenje naroda basena Dunava. Mladi katolici i protestanti su uglavnom imali slična ili ista viđenja, iako u nekim crtama se nisu u potpunosti slagale. Ove razlike su uglavnom imali korene u generičnim različitostima dveju crkava. Najveća razlika se mogla uočiti u tome koji narodi bi trebali da pristupe tom ujedinjenom, novom savezu. Katolici su uglavnom gledali na Zapad – prvenstveno na Austriju, potpuno zanemarući Istok. Nasuprot njima, protestanti su gledali ka Istoku i Jugu i uglavnom su tražili savezništvo sa Rumunijom i Jugoslavijom.

Ključne reči: Horti era, Trianon, Srednja Evropa, crkve, ekumenizam

Beérkezés időpontja: 2017. március 02.

Elfogadás időpontja: 2018. február 13.

E SZÁMUNK SZERZŐI

FEKETE Katalin PhD, adjunktus, orosz nyelv, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest

Dr. KOVÁCS István PhD, rendőr százados, vizsgálati osztályvezető-helyettes, Budapesti Rendőr-főkapitányság IX. kerületi Rendőrkapitányság, Budapest

PAROŠKI, Slađana S., városi hivatalnok

PUSZTAI Virág tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, doktorjelölt, Szegedi Tudományegyetem, Málnási Bartók György Filozófia Doktori Iskola

Prof. SALLAI János PhD, egyetemi tanár, rendészettörténet, államhatártörténet, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest

TENGELY Adrienn főiskolai docens, Eszterházy Károly Egyetem, Eger

E SZÁMUNK RECENZENSEI

ÁGYAS Réka szociológus, szociológiatanár

BESNYI Károly nyugalmazott újságíró

BOGNÁR Irén főkönyvtáros, Szabadkai Városi Könyvtár

Dr. habil BODA József, Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar, dékán

Dr. jur. DEÁK József (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest;
Nemzetbiztonsági Intézet, Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék) tanársegéd

Prof. Dr. FÓRIZS Sándor egyetemi tanár. Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola. Oktató

HEGYI Ádám Alex PhD, Szegedi Tudományegyetem

HÓDI Sándor pszichológus

Dr. habil KARIKÓ Sándor, Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula
Pedagógusképző Kar

KOVÁCS Cintia, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka,
asszisztens

ROKVIĆ, Dragan könyvtárigazgató